

Український державний університет залізничного транспорту

Кафедра фінансів, обліку і аудиту

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Пояснювальна записка і розрахунки
до дипломної роботи

МРЕ.345.02.04 ПЗ

Виконав:

студент групи: 211-ФС-321

спеціальності 072«Фінанси,

банківська справа та страхування»

(роботу виконано самостійно,

відповідно до принципів академічної
добросовісності)

Порхун Д.В.

Керівник: доцент, канд. екон.наук

Машошина Т.В.

Рецензент: професор, д-р екон. наук

Овчиннікова В.О.

Український державний університет залізничного транспорту

Факультет економічний

Кафедра фінанси, облік і аудит

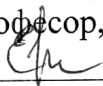
Освітній рівень: магістр

Спеціальність: 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Освітня програма «Управління фінансами, банківська справа та страхування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

в.о. завідувачка кафедри,
професор, д-р екон. наук

 О.Г.Кірдіна
«30» травня 2022 року

ЗАВДАННЯ НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ Порхуну Дмитро Васильовичу

1 Тема «Управління фінансовою безпекою підприємства»

керівник Машошина Тетяна Вікторівна, канд. екон. наук, доцент
затверджені розпорядженням по економічному факультету
від «3» жовтня 2022 року №62/22з

2 Строк подання студентом закінченої роботи «15» грудня 2022 року.

3 Вихідні дані: підібрати законодавчі акти і нормативні документи з теми дипломної роботи; вивчити і узагальнити монографічну, наукову, навчальну літературу щодо теми дипломної роботи; ознайомитися і підібрати сучасні публікації з теми роботи в наукових журналах й інших періодичних виданнях; зібрати, узагальнити, проаналізувати, статистичну, економічну інформацію про об'єкт дослідження для виявлення сутності управління фінансовою безпекою підприємства

4 Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) визначити місце фінансової безпеки в системі економічних категорій, ознайомитись з процесом організації фінансової безпеки підприємства, з сучасними підходами до оцінки рівня фінансової безпеки, дослідити рівень фінансової безпеки ПрАТ «Дніпровагонмаш», розглянути іноземний досвід в управлінні фінансовою безпекою,

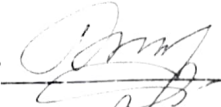
запропонувати концептуальну модель та пріоритетні напрямки зміцнення фінансової безпеки на підприємстві

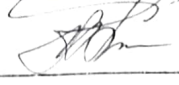
5 Перелік графічного матеріалу методичні підходи до дефініції поняття «фінансова безпека», основні загрози та принципи управління фінансовою безпекою підприємства, сучасні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки, аналіз балансу, аналіз ділової активності та ліквідності підприємства, аналіз фінансової стійкості та прибутковості, застосування іноземного досвіду в управлінні фінансовою безпекою, концептуальна модель управління фінансовою безпекою, пріоритетні напрямки зміцнення фінансової безпеки на підприємстві

6 Дата видачі завдання «30» травня 2022 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Назва етапів	Стан виконання етапів	Примітка
Вибір теми та її затвердження	20.06.2022- 27.06.2022	
Підбір літератури та статистичних матеріалів	28.06.2022- 12.07.2022	
Консультація з керівником щодо організації роботи	13.07.2022- 27.07.2022	
Огляд джерел інформації	28.07.2022- 25.08.2022	
Написання чернетки першого розділу дипломної роботи	26.08.2022 26.09.2022	
Аналітична обробка інформації та написання чернетки другого розділу роботи	27.09.2022 31.10.2022	
Обробка матеріалу для написання аналітичних розрахунків третього розділу роботи	01.11.2022- 11.12.2022	
Перед захист на кафедрі. Кінцеве оформлення роботи	12.12.2022- 15.12.2022	

Студент Порхун Д.В.

Керівник Машошина Т.В.

Зміст

Вступ	5
1 Теоретичні основи управління фінансовою безпекою підприємства	8
1.1 Фінансова безпека в системі економічних категорій	9
1.2 Організація фінансової безпеки на підприємстві	17
1.3 Сучасні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки	26
Висновки до першого розділу	37
2 Дослідження рівня фінансової безпеки ПрАТ «Дніпровагонмаш»	40
2.1 Загальна характеристика підприємства та аналіз фінансового стану	40
2.2 Аналіз ділової активності та ліквідності підприємства	49
2.3 Аналіз фінансової стійкості та прибутковості	58
Висновки до другого розділу	70
3 Напрями удосконалення управління фінансовою безпекою підприємства	73
3.1 Іноземний досвід в управлінні фінансовою безпекою	73
3.2 Концептуальна модель управління фінансовою безпекою	81
3.3 Пріоритетні напрямки зміцнення фінансової безпеки на підприємстві	92
Висновки до третього розділу	98
Висновки	100
Список використаних джерел	103
Додаток А Баланс за 2019-2021рр.	109
Додаток Б Звіт про фінансові результати за 2019-2021рр.	112

					МРЕ.345.02.ПЗ		
Зм.	Арк.	№ док.	Підпис	Дата	Управління фінансовою безпекою підприємства		
Розроб.	Порхун Д.В.						
Перев.	Машошина Т.В.						
Н.контр.	Тройнікова О.М.						
Затверд.	Кірдана О.Г.						
					Літера	Аркуш	Архив
						4	1256
					УкрДУЗТ		

Вступ

Актуальність теми. Однією з перших передумов забезпечення сталого функціонування економічної системи держави є стабільний розвиток вітчизняних підприємств і відповідно її виробничої сфери. Існування великої кількості загроз, як зовнішнього так внутрішнього характеру, створює фінансово небезпечну ситуацію в процесі господарювання, створення, випуску та реалізації тієї чи іншої продукції. Саме фінансова безпека мікрорівня фінансової системи, тобто фінансова безпека підприємства є одним з головних «захистів» для можливості ведення ефективної економічної діяльності, отримання прибутку, підтримування платоспроможності, фінансової стійкості, забезпечення фінансової незалежності, тощо.

В сьогоденних реаліях економічної нестабільності кожен день ускладнює умови господарювання підприємств, зростає недобросовісна конкуренція, обмежені можливості внутрішнього та зовнішнього ринків, призводить у кращому випадку до погіршення фінансового стану підприємства, в гіршому до банкрутства.

Всі загрози синтезуються і віддзеркалюються на фінансовій діяльності підприємства, яка є особливо вразливою і потребує відповідно розроблення необхідних кроків з безпеки та недопущення непередбачуваних збитків.

Тобто є дуже важливим введення превентивних заходів щодо збереження і формування безпечних умов розвитку підприємства. Цей стан досягається та забезпечується управлінням фінансовою безпекою підприємства. Таким чином актуальність питання щодо фінансової безпеки та її управління не викликає сумніву.

Питання, присвячені сутності забезпечення фінансової безпеки підприємства розглядаються у наукових працях вітчизняних фахівців. Теоретичні та прикладні аспекти управління фінансовою безпекою підприємства висвітлюють такі вчені як: Ареф'єва О.В. [6], Бланк І.А [10],

Горячева К.С.[18], Глийова О.О. [16], Єпіфанов А.О.[23], Журавка О.С.[26], Малик О.В.[35], Мельник С.І. [41], Мартинюк В.П. [40], Портнова Г.О.[50], Реверчук Н.Й. [53], Чібісова І.В.[66] та інші.

Але варто відмітити, що незважаючи вельку кількість праць з даної проблематики у науковій літературі немає єдиного підходу щодо трактування поняття «фінансова безпека» та «управління фінансовою безпекою», а думки науковців різняться при визначенні елементів та складових управління фінансової безпеки підприємства.

Мета і завдання дослідження. Мета магістерської роботи полягає у дослідженні теоретичних та практичних аспектів управління фінансовою безпекою підприємства та її удосконалення.

Реалізація даної мети вимагає постановки і вирішення наступних завдань:

- визначити фінансову безпеку в системі економічних категорій;
- розкрити поняття, дослідити сутність та значення фінансової безпеки;
- ознайомитися з організацією фінансової безпеки на підприємстві;
- визначитися з сучасними підходами до оцінки фінансової безпеки на підприємстві;
- провести дослідження рівня фінансової безпеки ПрАТ «Дніпровагонмаш»;
- розглянути іноземний досвід в управлінні фінансовою безпекою;
- запропонувати концептуальну модель управління фінансовою безпекою;
- сформулювати пріоритетні напрямки зміцнення фінансової безпеки на підприємстві.

Об'єктом дослідження є процес управління фінансовою безпекою підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти управління фінансовою безпекою підприємства, оцінка її рівня та напрями зміцнення.

Методи дослідження. Теоретичною основою дослідження є наукові праці вітчизняних та закордонних спеціалістів з питань сучасних теорій і систем управління фінансовою безпекою підприємства. В роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження процесів і явищ у взаємозв'язку і розвитку: монографічний – при формуванні мети, завдань, предмета і об'єкта досліджень; окремо або в комплексі системний та ситуаційний підходи; аналізу і синтезу.

Інформаційною базою є законодавчі та нормативні документи [1,2,3], фінансова звітність ПрАТ «Дніпровагонмаш».

Елементи наукової новизни, отримані у ході виконання магістерської роботи, полягають в уточненні тлумачення поняття «фінансова безпека», яке на відміну від існуючих пропонується розглядати як синтезований стан захищеності фінансових інтересів підприємства на всіх напрямках і рівнях фінансових відносин від впливу загроз будь-якого характеру, що забезпечує ефективне функціонування підприємств у подальшому.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки й пропозиції, розроблені на основі результатів дослідження, спрямовані на удосконалення процесу управління фінансовою безпекою підприємства.

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел літератури з 68 найменувань та додатків. Повний обсяг роботи складає 115 сторінок, в тому числі 17 ілюстрацій і 19 таблиць.

Розділ 1 Теоретичні аспекти управління фінансовою безпекою підприємства

1.1 Фінансова безпека в системі економічних категорій

Подальша фінансово-господарська діяльність підприємства залежить від того, наскільки швидко воно пристосовується до змін умов господарювання. Соціально-економічна нестабільність у державі, посилення конкуренції, нестача фінансових ресурсів і звуження внутрішнього та зовнішнього ринків підвищують потребу в дієвій системі фінансової безпеки. Її формування необхідне підприємствам різних форм власності та організаційно-правових форм, оскільки можливість продовжувати діяльність визначається здатністю своєчасно виявляти фінансові загрози й протидіяти їм.

Зміст фінансової безпеки доцільно з'ясовувати через загальне розуміння безпеки. В академічному тлумачному словнику української мови безпекою названо стан, за якого кому-небудь або чому-небудь ніщо не загрожує [14]. У ширшому трактуванні йдеться про умови існування складної системи, коли зовнішні та внутрішні чинники не спричиняють небажаних для неї процесів. Оцінка наслідків залежить від потреб, знань і уявлень, наявних на певному етапі розвитку [8,9]. Стосовно фінансової сфери безпека передбачає протидію чинникам, які загрожують інтересам держави, регіону чи підприємства. До її змісту належить також спроможність підтримувати сталий розвиток та розширене відтворення суб'єктів господарювання [11].

Роль фінансів у діяльності суб'єктів господарювання пояснює поширене в науковій літературі трактування фінансової безпеки як складової економічної. Через фінансові результати узагальнюються наслідки господарських рішень, а наявність ресурсів визначає можливості розв'язання виробничих і управлінських проблем. Отже, фінансова складова посідає центральне місце в забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Зацікавленість власників у її зміцненні пов'язана зі стабільністю діяльності, перспективами розвитку та конкурентоспроможністю. Стійке підприємство має кращі передумови для залучення інвесторів і кредиторів.

Разом із тим сфера застосування поняття фінансової безпеки охоплює всіх учасників соціально-економічних відносин - від держави до окремого громадянина. На рівні підприємства воно означає захищеність діяльності від несприятливих зовнішніх впливів і здатність своєчасно усувати загрози або пристосовуватися до умов функціонування без погіршення результатів [17,53].

Попри спільність загального змісту, у публікаціях запропоновано різні визначення цієї категорії. Серед учених, які одними з перших досліджували підвищення фінансової безпеки підприємств, слід назвати Арєф'єву О. В.[6,7], Бланка І.А.[10], Горячеву К. С. [18], Судакову О. І. [56] та інших. Порівняння їхніх поглядів дає змогу розкрити зв'язок фінансової безпеки зі станом ресурсів, фінансовими інтересами та управлінням загрозами.

У трактуванні Судакової О.І. фінансова безпека становить важливу частину економічної безпеки підприємства. Авторка пов'язує її з незалежністю, ефективністю та конкурентоспроможністю фінансів, які оцінюються за відповідними критеріями й показниками. До характеристик фінансового стану віднесено збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів, необхідні грошові резерви та фінансову стабільність. Окремо враховується захищеність фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин [56].

Бланк І.А. визначає фінансову безпеку через рівень фінансового стану підприємства, який має кількісні та якісні характеристики. За такого стану пріоритетні й узгоджені фінансові інтереси залишаються захищеними від виявлених реальних і потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього походження. Параметри безпеки автор пов'язує з фінансовою філософією підприємства та передумовами фінансового забезпечення його стійкого зростання в поточному й перспективному періодах [10]. На характеристиках

фінансового стану ґрунтується і визначення К. С. Горячевої та М. М. Єрмошенка. У ньому виділено такі властивості фінансової безпеки підприємства:

- якістю та узгодженістю фінансових інструментів, технологій і послуг, які застосовує підприємство;
- спроможністю протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам;
- достатністю фінансових ресурсів для реалізації інтересів підприємства, виконання його місії та завдань;
- спроможність підтримувати ефективний і сталий розвиток фінансової системи [18,25].

У наведених підходах фінансову безпеку переважно включають до складу економічної безпеки. Дослідження її як окремого об'єкта управління на рівні суб'єкта господарювання представлене менш повно. Взаємозв'язок рівнів безпеки дозволяє розглядати безпеку підприємства в межах фінансової безпеки регіону, а останню - як частину фінансової безпеки держави [15]. Для вибору методів оцінювання та організації управління важливо враховувати місце фінансової складової в загальній системі економічної безпеки підприємства.

Визначаючи фінансову безпеку підприємства, слід урахувати її зв'язок із фінансовою безпекою держави. На державному рівні йдеться про стан фінансово-кредитної сфери, за якого фінансові інструменти, технології та послуги утворюють якісну й збалансовану систему. Вона повинна витримувати вплив негативних внутрішніх і зовнішніх чинників, захищати національні фінансові інтереси та забезпечувати достатній обсяг ресурсів для суб'єктів господарювання і населення [21].

Г. Блакита і Т. Галушак пов'язують фінансову безпеку з розвитком підприємства, забезпеченим фінансовими ресурсами та належною структурою капіталу. У межах економічної безпеки її зміст визначається відповідністю

ресурсів цілям і завданням підприємства, рівнем внутрішніх та зовнішніх загроз і впливом чинників у поточному та майбутніх періодах [12].

Інша група дослідників розглядає фінансову безпеку як окремий об'єкт управління або здатність підприємства. До прихильників цього трактування належать Ареф'єва О. В., Бондаренко Є. К., Гукова А.В., Єпіфанов А.О., Журавка О.С. та інші [7,13,23,26].

За визначенням авторів, фінансова безпека означає здатність суб'єкта підприємництва стабільно й ефективно вести господарську та фінансову діяльність. Досягається вона завдяки взаємопов'язаним заходам фінансової діагностики, застосуванню відповідних інструментів і контролю. Їх призначення полягає в раціональному використанні фінансових ресурсів, підтриманні їх достатнього обсягу та зменшенні впливу ризиків [24].

О. М. Сорокіна розкриває фінансову безпеку через відносини підприємства із суб'єктами зовнішнього оточення. Предметом цих відносин є забезпечення фінансового стану, необхідного для реалізації стратегії підприємства. Його оптимальність, за наведеним визначенням, характеризується здатністю протистояти загрозам, що виникають усередині підприємства та поза його межами.

Отже, увагу зосереджено на економічних відносинах, завдяки яким підтримуються належні умови фінансової діяльності [55].

Порівняння авторських визначень дозволяє виокремити спільні характеристики фінансової безпеки підприємства. Передусім вони стосуються раціонального використання корпоративних ресурсів і захищеності від руйнівних внутрішніх та зовнішніх впливів.

Стійкість фінансового стану розглядається у зв'язку з розвитком підприємства та поступовим досягненням його господарських цілей.

Авторські визначення фінансової безпеки та відмінності в підходах до їх формулювання систематизовано в таблиці 1.1.

Таблиця. 1.1 – Дефініція поняття «фінансова безпека підприємства» за різними авторами та підходами

автор	дефініція поняття «фінансова безпека підприємства»	підхід
1	2	3
Чібісова І.В. [66]	фінансова безпека підприємства – це складова економічної безпеки підприємства, яка полягає у наявності такого його фінансового стану, який характеризується: збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг; стійкістю до загроз	фінансова безпека розглядається як складова економічної безпеки підприємства
Козак Л.С., Багровецька І.В. [31]	фінансова безпека підприємства – це важлива складова частина економічної безпеки, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності господарюючого суб'єкта, яка відображається через систему критеріїв і показників його фінансового стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних резервів	
Бланк І. А .[10]	фінансова безпека підприємства – це кількісно і якісно детермінований рівень фінансового стану підприємства, що забезпечує стабільну захищеність його потенційних загроз зовнішнього й внутрішнього характерів, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії й створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному й перспективному періодах	фінансова безпека розглядається як стан, що забезпечує захищеність фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього й внутрішнього характерів, фінансову рівновагу, стабільність, платоспроможність і ліквідність, тощо
Горячева К.С. [18]	фінансова безпека підприємства – це фінансовий стан, який характеризується, по – перше, збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, котрі використовуються підприємством, по-друге, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, по-четверте, забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи	
Кудрицька Ж.В. [33]	під фінансовою безпекою підприємства слід розуміти збалансований стан його елементів та підсистем як окремої економічної системи, що можуть бути виражені кількісними чи якісними показниками та характеризується стійкістю до негативних впливів внутрішнього та зовнішнього середовища та здатністю забезпечити її ефективне функціонування, стабільність розвитку та економічного зростання	фінансова безпека розглядається як система, що забезпечує стабільність важливих фінансових пропорцій розвитку підприємства або збалансований стан
Сорокіна О.М. [55]	фінансова безпека підприємства визначається як специфічний вид економічних відносин, які виникають між підприємством і суб'єктами його зовнішнього оточення щодо забезпечення оптимального фінансового стану, в якому має перебувати підприємство для реалізації своєї стратегії та який характеризується здатністю підприємства протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам	фінансова безпека розглядається як специфічний вид відносин

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
Спіфанов А.О., Пластун О. Л. [23]	фінансова безпека розглядається як здатність суб'єкта підприємництва здійснювати використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їх рівень та анулювати вплив ризиків.	фінансова безпека розглядається як здатність здійснювати ефективно і стабільно свою діяльність або ефективно використовувати потенціал підприємства та ресурси
Журавка О.С., Бондаренко Є.К. [26]	сутність фінансової безпеки полягає у здатності суб'єкта підприємництва здійснювати свою господарську, в тому числі й фінансову діяльність, ефективно і стабільно шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів.	
Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. [8]	використання корпоративних ресурсів, виражений у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості й рентабельності бізнесу, якості управління та використання основних і оборотних коштів, структури його капіталу, норми виплат за цінними паперами підприємства, а також курсової вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського стану підприємства й перспектив його технологічного та фінансового розвитку	
Кракос Ю [32]	сутність фінансової безпеки підприємства полягає в здатності підприємства самостійно розробляти й проводити фінансову стратегію, відповідно до цілей корпоративної стратегії в умовах невизначеного й конкурентного середовища	фінансова безпека розглядається як здатність підприємства самостійно розробляти і проводити фінансову стратегію
Кириченко О.А., Кудря І.В.[61]	фінансову безпеку підприємства визначають як діяльність управління ризиками та захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємництва та зростання його власного капіталу в поточній та стратегічній перспективах	фінансова безпека розглядається як діяльність з управління ризиками
Куцик В.І., Бартиш А.І.[34]	фінансова безпека підприємства – це діяльність з управління ризиками та захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємництва та росту власного капіталу в поточній та стратегічній перспективах	

Зіставлення визначень у таблиці 1.1 свідчить про поширеність трактування фінансової безпеки як функціональної складової економічної безпеки підприємства. У центрі цього підходу перебуває фінансовий стан, для якого характерні якісні та збалансовані фінансові інструменти, технології й послуги, а також стійкість до загроз. Необхідною умовою вважається достатність ресурсів для реалізації фінансових інтересів, місії та завдань

підприємства. Оцінювання такого стану передбачає врахування його спрямованості на ефективний і сталий розвиток. Зазначеного трактування дотримуються Чібісова І.В., Багровецька І.В., Є.М. Івашина та інші дослідники [66].

Підходи, викладені у працях [4-68], можна згрупувати за тим, яка характеристика фінансової безпеки покладена в основу визначення:

- складова економічної безпеки підприємства, для забезпечення якої використовуються відповідні управлінські інструменти;
- окремий об'єкт управління, що характеризує здатність підприємства ефективно використовувати ресурсний потенціал;
- стан ресурсів, діяльності, фінансових інтересів або їх захищеності, якому властива стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз;
- діяльність підприємства з управління фінансовими ризиками;
- процес підтримання стабільності функціонування, досягнення фінансової рівноваги або визначеного фінансового стану;
- система ресурсного забезпечення та узгодженого функціонування її елементів і підсистем;
- сукупність методів, засобів і заходів захисту економічних та фінансових інтересів підприємства.

На підставі проведеного дослідження уточнено тлумачення поняття «фінансова безпека», яке на відміну від існуючих пропонується розглядати як синтезований стан захищеності фінансових інтересів підприємства на всіх напрямках і рівнях фінансових відносин від впливу загроз будь-якого характеру, що забезпечує ефективне функціонування підприємства у подальшому.

Здатність підприємства підтримувати ефективну й стабільну господарську та фінансову діяльність протягом невизначеного періоду становить важливу характеристику його фінансової безпеки. Для цього застосовуються взаємопов'язані діагностичні, інструментальні й контрольні заходи. Діагностика дозволяє оцінити стан ресурсів та виявити загрози,

фінансові інструменти забезпечують їх раціональне використання, а контроль — дотримання прийнятих рішень. У сукупності зазначені заходи спрямовані на підтримання достатнього рівня ресурсного забезпечення й послаблення ризиків, що виникають у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Зміст фінансової безпеки підприємства розкривається через такі характеристики:

- належність до основних складових економічної безпеки підприємства;
- можливість оцінювання за сукупністю кількісних і якісних показників;
- наявність граничних значень показників, які дозволяють визначати ступінь фінансової захищеності підприємства;
- підтримання розвитку та стійкості підприємства; розвиток характеризується зростанням його теоретичної вартості, а стійкість — фінансовою рівновагою в короткостроковому й довгостроковому періодах;
- спрямованість на захист фінансових інтересів підприємства.

Забезпечення фінансової безпеки підприємства передбачає запобігання збиткам, які можуть виникнути в різних напрямках комерційної діяльності під впливом несприятливих внутрішніх та зовнішніх чинників.

При визначенні фінансової безпеки підприємства враховуються такі ознаки:

- дефіцит коштів, необхідних для фінансування інвестиційних проєктів;
- стабільність фінансового стану та його стійкість до змін;
- упорядкованість фінансових потоків і розрахунків;
- надійність відносин із банками, інвесторами та іншими фінансовими партнерами;
- рівень захисту інтересів акціонерів;
- створення фінансових передумов для активізації інвестиційної та інноваційної діяльності підприємства [35,36,48,54].

Завдання інформаційно-аналітичного та прогнозного забезпечення конкретизуються через принципи фінансової безпеки підприємства:

- 1) дотримання вимог господарського законодавства як основи забезпечення фінансової безпеки;
- 2) узгодження фінансових інтересів власників, керівництва, структурних підрозділів та працівників підприємства;
- 3) постійне спостереження за реальними й потенційними загрозами та підготовка програми заходів їх відвернення;
- 4) розроблення, затвердження та реалізація перспективної програми безпеки фінансової діяльності на основі стратегічного планування;
- 5) узгодження заходів фінансової безпеки з місією та економічною стратегією розвитку підприємства;
- 6) своєчасна підготовка й виконання заходів захисту фінансових інтересів підприємства від загроз;
- 7) організаційне та методичне забезпечення підсистеми фінансової безпеки, зокрема створення структури, відповідальної за її підтримання [46,49,68].

Для підтримання фінансової безпеки необхідні такі умови:

- узгодженість фінансових інтересів підприємства з інтересами учасників його зовнішнього оточення;
- стійка до загроз фінансова система, здатна забезпечувати реалізацію інтересів, місії та завдань підприємства;
- збалансоване використання взаємопов'язаних фінансових інструментів;
- безперервне вдосконалення фінансової системи підприємства.

Узагальнено фінансова безпека підприємства розглядається як механізм підтримання стійкості фінансової системи й раціонального використання її ресурсів. Захисні фінансові інструменти допомагають стримувати загрози, тоді як організація розподілу та використання ресурсів забезпечує ефективність фінансової діяльності підприємства.

1.2. Організація фінансової безпеки підприємств

Організація фінансової безпеки окремого підприємства потребує визначення механізму її забезпечення. Необхідність такого механізму посилюється нестабільністю господарського середовища, недосконалістю законодавчої бази, конкуренцією та обмеженими можливостями фінансування. Його застосування має забезпечувати підприємству такі можливості:

- підтримувати фінансову стійкість, ліквідність і платоспроможність підприємства в довгостроковому періоді;

- раціонально залучати фінансові ресурси та підвищувати ефективність їх використання;

- виявляти внутрішні й зовнішні небезпеки та загрози фінансовому стану підприємства і завчасно готувати заходи їх усунення;

- розробляти власну фінансову стратегію й організовувати її реалізацію;

- зберігати достатній рівень фінансової незалежності підприємства;

- пристосовувати фінансові рішення до змін умов діяльності;

- захищати фінансові інтереси власників підприємства. Практична реалізація механізму фінансової безпеки передбачає розв'язання наведених нижче завдань:

- виявлення небезпек та загроз діяльності підприємства;

- добір індикаторів оцінювання фінансової безпеки;

- організація постійного моніторингу фінансової безпеки;

- підготовка короткострокових і довгострокових заходів захисту фінансових інтересів підприємства;

- підтримання стійкості подальшого розвитку;

- забезпечення надійності грошових розрахунків та стабільності основних фінансово-економічних параметрів;

- послаблення впливу фінансових і банківських криз, навмисних дій конкурентів та тіньових структур;

- запобігання конфліктам акціонерів, менеджерів і кредиторів щодо розподілу, використання та контролю грошових потоків;
- добір придатних джерел фінансування й раціональне використання залучених коштів;
- попередження злочинів та адміністративних правопорушень у фінансових відносинах;
- перевірка виконання передбачених заходів;
- оцінювання результатів заходів та внесення необхідних коригувань;
- уточнення переліку небезпек і загроз та коригування індикаторів відповідно до змін зовнішнього середовища, цілей і завдань підприємства.

Виконання цих завдань належить до сфери відповідальності акціонерів та менеджерів. Їхні рішення мають забезпечувати безпечне й ефективне функціонування фінансової системи та пов'язаних із нею ланок управління підприємством. Узгодження дій потребує встановлених принципів, які визначають порядок прийняття рішень, і методів, придатних для оцінювання фінансових загроз та вибору заходів протидії [5, 60,63].

Управління фінансовою безпекою потребує узгоджених правил прийняття рішень. За нестабільних умов господарювання вони допомагають пов'язати поточні заходи із загальними цілями підприємства та розподілити відповідальність за їх виконання. Основні принципи, на яких ґрунтується така робота, наведено в таблиці 1.2. Дані принципи визначають вимоги до організації управління фінансовою безпекою підприємства. Системність передбачає узгоджену взаємодію всіх складових, а інтегрованість забезпечує зв'язок заходів фінансового захисту із загальним менеджментом та управлінням економічною безпекою. Прийняті рішення мають відповідати стратегічним цілям підприємства й враховувати наслідки для різних напрямів його діяльності. Так, наприклад практичне значення оперативності полягає у своєчасному виявленні загроз і підготовці заходів реагування. Для цього необхідний постійний моніторинг зовнішнього середовища, який дозволяє оцінювати зміни умов господарювання та їх вплив на фінансові інтереси підприємства.

Таблиця 1.2 Основні принципи управління фінансовою безпекою підприємства

Основні принципи управління фінансовою безпекою підприємства	
принципи	дії
1	2
системність побудови	усі елементи системи управління фінансовою безпекою підприємства мають бути взаємопов'язані та взаємоузгоджені
інтегрованість із загальною системою менеджменту	система управління фінансовою безпекою підприємства має бути інтегрована у загальну систему менеджменту підприємства
інтегрованість із системою управління економічною безпекою підприємства	система управління фінансовою безпекою підприємства має бути інтегрована у загальну систему управління економічною безпекою підприємства
спрямованість на стратегічні цілі фінансово-економічного розвитку підприємства	усі прийняті управлінські рішення не повинні суперечити загальній стратегії фінансово-економічного розвитку підприємства
комплексний характер управлінських рішень	усі прийняті управлінські рішення мають бути збалансованими, виваженими та несуперечливими
оперативність та динамічність управління	система управління фінансовою безпекою має забезпечувати швидку реакцію підприємства на появу реальних та потенційних загроз та своєчасне прийняття відповідних управлінських рішень
варіативність підходів до розробки окремих управлінських рішень	кожне управлінське рішення у сфері фінансової безпеки повинне розроблятися у кількох альтернативних варіантах, враховуючи визначені критерії
принцип неперервності моніторингу зовнішнього середовища підприємства	моніторинг зовнішнього середовища підприємства у зв'язку з його високим динамізмом та невизначеністю має відбуватися постійно з метою своєчасного виявлення та ідентифікації загроз фінансово-економічним інтересам підприємства
адекватність реагування на окремі загрози фінансовим інтересам	економічним інтересам підприємства мають розроблятися відповідно до визначених критеріїв, наприклад, ймовірність реалізації загрози, величина можливих збитків; пріоритетної реакції потребують загрози з високою ймовірністю реалізації та (або) з великим обсягом можливої шкоди підприємству
гнучкість управління (адаптивність сформованої системи фінансової безпеки)	система управління фінансовою безпекою підприємства, її елементи мусять адаптуватися до змін чинників зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства; розроблені чи прийняті управлінські рішення мають швидко коригуватися, якщо цього вимагає зміна зовнішнього чи внутрішнього середовища підприємства

Стан фінансової безпеки залежить як від організації операційного та стратегічного фінансового менеджменту всередині підприємства, так і від зовнішніх умов. До останніх належать державне регулювання, ринкова ситуація та дії конкурентів. Розподіл основних загроз за джерелами виникнення подано в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 – Основні загрози фінансовій безпеці підприємства

основні загрози	
внутрішні	зовнішні
1	2
– трудові ресурси; – засоби праці; – інформаційне забезпечення; – значні фінансові зобов'язання підприємства; – помилки менеджменту в сфері управління фінансами; – втрата інформації, що мала комерційну таємницю; – призупинення фінансування окремих підрозділів чи проєктів; – вимушена переорієнтація виробництва на нові види продукції – брак оборотних коштів.	– міжнародні; – економічні; – нормативно-законодавчі; – ринкові; – політичні; – соціальні; – місце розташування; – технічні; – технологічні; – рейдерське захоплення; – застосування торгових і фінансових санкцій; – повне чи часткове блокування банківських рахунків; – військові конфлікти та терористичні акти

Розмежування рівнів фінансової безпеки ґрунтується на класифікації ризиків комерційної діяльності. Безризикова зона передбачає відсутність очікуваних втрат; допустимий ризик пов'язують із втратою розрахункового прибутку. У зоні критичного ризику можлива втрата розрахункової виручки, а катастрофічний ризик означає загрозу втрати всього майна та банкрутства підприємства.

За наведеним розмежуванням ризиків визначаються чотири рівні фінансової безпеки:

I рівень – нормальний: власних фінансових коштів достатньо для забезпечення безпеки підприємства;

II рівень – нестабільний: для підтримання безпеки поряд із власними коштами необхідне залучене фінансування;

III рівень – критичний: сукупності власних і залучених фінансових коштів недостатньо для забезпечення безпеки;

IV рівень – кризовий, підприємство визнано банкрутом.

У дослідженнях фінансової безпеки підприємства найчастіше оцінюють забезпеченість фінансовими ресурсами та захищеність фінансових інтересів.

Значну увагу приділяють механізму оптимізації розвитку, підтриманню стійкого фінансового стану й достатньої ліквідності. Поєднання цих характеристик дозволяє розглядати безпеку у зв'язку з ресурсними можливостями та результатами управління підприємством [22,29,38].

Посилення негативного впливу низки чинників на вітчизняні підприємства вимагає своєчасної реакції власників і керівників на фінансові загрози. Вибір засобів протидії залежить від характеру фінансових відносин підприємства. Для розрахунків використовуються платіжні інструменти, зокрема доручення та акредитиви; для залучення позикових коштів — кредитні угоди. Розміщення тимчасово вільних коштів здійснюється за допомогою депозитних сертифікатів і договорів. Інвестиційні відносини оформлюються акціями та паями, а передавання окремих ризиків — страховими угодами. Сукупність зазначених інструментів формує засоби забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Для оцінювання фінансової безпеки використовується сукупність показників, які за призначенням об'єднуються в окремі групи:

- показники платоспроможності: коефіцієнт забезпеченості власними коштами; коефіцієнт відновлення платоспроможності; коефіцієнт втрати платоспроможності; коефіцієнт автономії, коефіцієнт маневреності власного капіталу;

- показники фінансової стійкості: коефіцієнт власності (незалежності); частка позикових коштів; співвідношення позикових і власних коштів;

- показники ділової активності: загальний коефіцієнт оборотності; швидкість обороту; оборотність власних коштів;

- показники рентабельності майна підприємства, власних коштів, виробничих фондів, довгострокових і короткострокових фінансових вкладень, власних та довгострокових позикових коштів; норма балансового й чистого прибутку. Вихідною інформацією для аналізу фінансової складової економічної безпеки є бухгалтерський баланс і форма № 2. За їх даними визначають поточний стан підприємства та обґрунтовують рішення щодо

підтримання фінансово-господарської стійкості. Платоспроможність характеризує можливість погашати короткострокові зобов'язання протягом фінансового року. Стійкість розвитку враховується при оцінюванні кредитоспроможності, оскільки від неї залежить надійність виконання майбутніх зобов'язань. Аналіз коефіцієнтів платоспроможності в динаміці дає змогу з'ясувати, чи має підприємство власні кошти та з яких джерел вони сформовані. Отримані результати використовуються для визначення можливостей покриття кредитних зобов'язань у наступному періоді [21].

Поточне спостереження за економічною безпекою потребує індикаторів, за якими керівництво може своєчасно помічати зміни стану підприємства.

Для управлінських рішень особливе значення мають проміжні звіти - квартальні, щомісячні, а за потреби й щоденні. Їх оцінюють за методиками, узгодженими з аналізом річної звітності. Регулярність отримання даних і зв'язок між ними дозволяють виявляти сильні та слабкі сторони фінансового стану до завершення звітного року й обґрунтовувати коригувальні заходи. Під час опрацювання відкритих річних і підсумкових звітів доцільно виділяти таку інформацію:

- характеристики діяльності, які передували банкрутству або забезпечують інтенсивний розвиток;
- можливості відновлення платоспроможності та ризики її втрати протягом визначеного періоду;
- чинники фінансової нестійкості, що спричинили неплатоспроможність;
- ліквідність активів і співвідношення їхніх складових.

Підтримання фінансової рівноваги означає своєчасне виконання платежів до бюджету, розрахунків із працівниками та постачальниками матеріальних ресурсів. Для збереження цього стану необхідно стримувати дію чинників, які можуть порушити виконання платіжних зобов'язань.

Метою забезпечення фінансової безпеки є стабільна й ефективна робота підприємства в поточному періоді та збереження можливостей його подальшого розвитку. Загальна мета конкретизується у функціональних цілях,

від яких залежить склад організаційних елементів системи безпеки. Послідовність її формування охоплює взаємопов'язані дії, частина яких виконується паралельно. Загальну схему процесу організації фінансової безпеки наведено на рисунку 1.1.

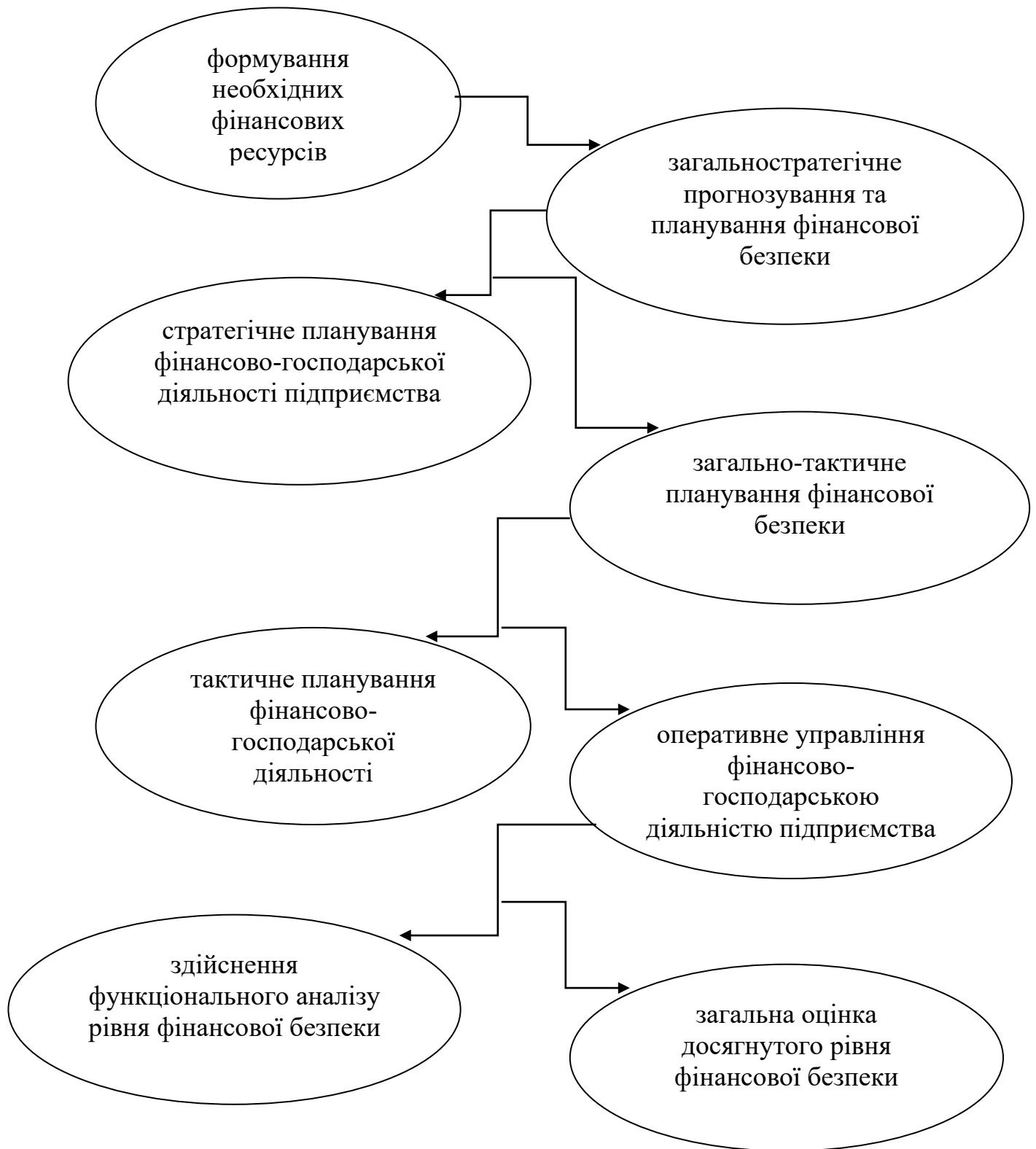

Рисунок 1.1 – Схема процесу організації фінансової безпеки

До основних функціональних цілей фінансової безпеки належать:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи;
- підтримка фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- досягнення високої конкурентноздатності;
- забезпечення високої ліквідності активів;
- підтримка належного рівня ділової активності;
- забезпечення захисту інформаційного поля і комерційної таємниці;
- ефективна організація безпеки капіталу та майна підприємства, а також його комерційних інтересів.

Збереження стійкості підприємства в мінливому середовищі пов'язане з його здатністю розвиватися та вдосконалювати організацію діяльності. Вона передбачає модернізацію виробництва, підвищення професійної підготовки, освітнього й загальнокультурного рівня працівників, розширення виробничих можливостей та освоєння інших напрямів діяльності. Фінансування зазначених змін за рахунок внутрішніх інвестицій підтримує стабільність функціонування підприємства. Однак фінансова безпека залежить також від зовнішнього оточення та відносин із його учасниками. У цьому розумінні вона характеризує узгодження економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних із ним суб'єктів у часі та просторі [32,38,47]. До таких суб'єктів належать покупці, постачальники, інвестори, конкуренти, держава й суспільство. Досягнення прийняттого співвідношення їхніх інтересів є умовою фінансової захищеності підприємства. Методи управління мають забезпечувати чітку організацію роботи, застосування сучасної техніки та вдосконалення організації праці. Від результативності цих заходів залежить ефективність управління фінансовою безпекою. Класифікуючи методи, враховують мотиви, які спонукають людину до певної поведінки у процесі діяльності. За цим критерієм виділяють економічні, соціально-психологічні та організаційні методи. Їх поєднання дозволяє узгоджувати фінансові рішення з поведінкою працівників та організаційними вимогами підприємства.

Застосування механізму забезпечення фінансової безпеки створює передумови для ефективної та прибуткової роботи за умов жорсткої конкуренції. Основні завдання, які необхідно виконувати під час управління фінансовою безпекою, узагальнено на рисунку 1.2.

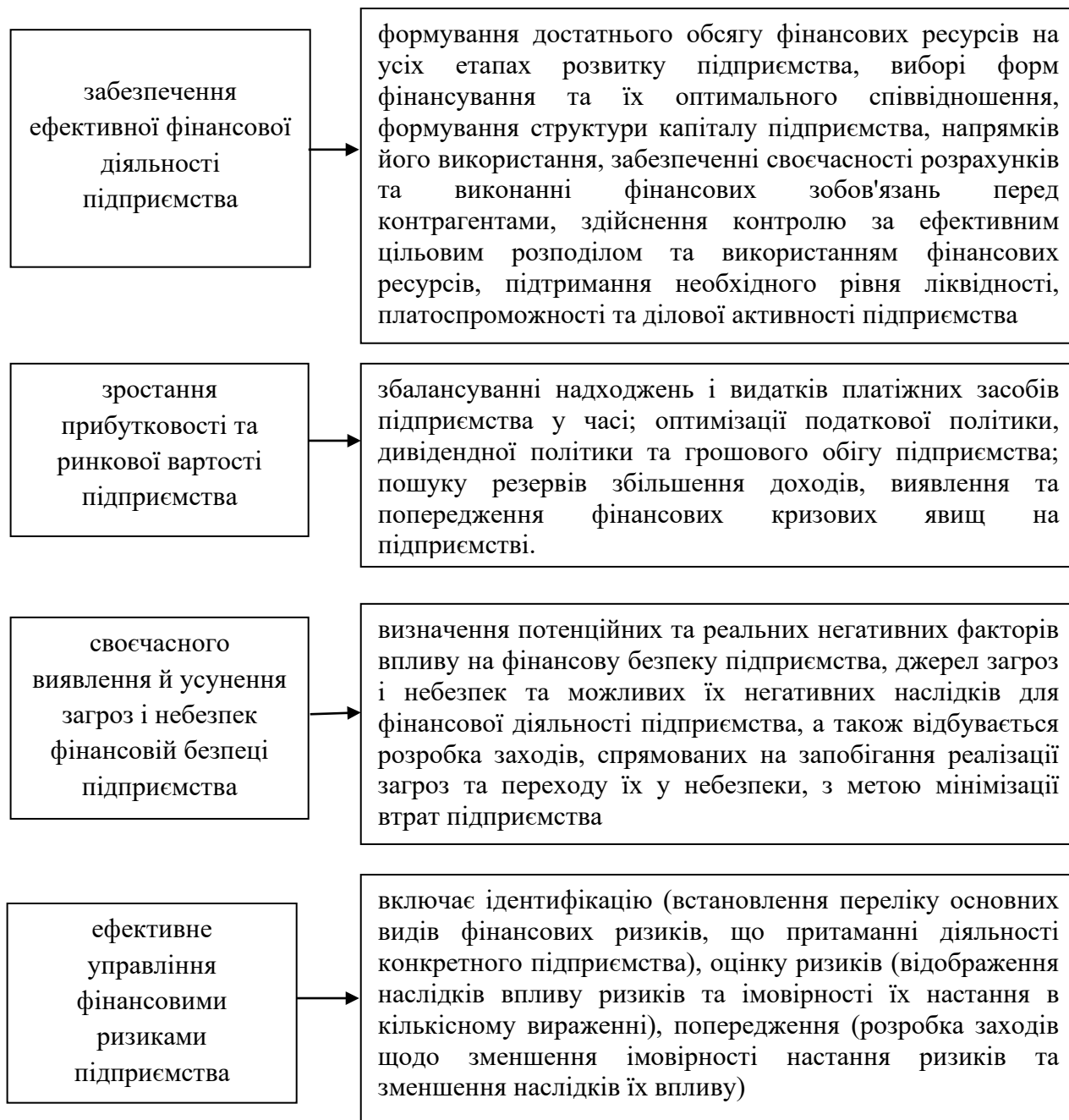

Рисунок 1.2 – Основні завдання управління фінансовою безпекою підприємства

Фінансова безпека в наведеному трактуванні виражає ступінь узгодженості інтересів підприємства та учасників його зовнішнього оточення.

Її можна пов'язати з положеннями теорії ресурсної взаємозалежності. Відповідно до цієї теорії підприємство, плануючи діяльність, враховує власні потреби разом з інтересами партнерів і конкурентів, оскільки можливості отримання та використання ресурсів залежать від відносин між ними.

Фінансування операційної та інвестиційної діяльності становить одне з основних завдань фінансово-економічної роботи підприємства. Ускладнення умов господарювання підвищує значення управлінських рішень щодо залучення, розподілу й використання коштів для виконання цих завдань.

1.3 Сучасні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки

Складні умови розвитку економіки України змушують суб'єктів господарювання приділяти більше уваги прогнозуванню та організації управління. Для тривалого функціонування потрібні стійкі конкурентні переваги й інструменти своєчасного реагування на зміни зовнішнього середовища. Оцінювання безпеки підприємницьких структур і застосування засобів її підтримання належать до завдань, від яких залежить стабільність їхньої діяльності [22]. Методичне забезпечення оцінки фінансової безпеки набуває практичного значення через необхідність регулярного, а за окремими показниками — щоденного спостереження за фінансовим станом. Отримана інформація має дозволяти керівництву підтримувати прийнятний рівень безпеки в конкурентному середовищі. Тому при виборі методів оцінювання важливі об'єктивність результатів, своєчасність їх одержання та придатність для прийняття управлінських рішень.

Своєчасна оцінка дозволяє виявити слабкі місця фінансового стану та вжити заходів до втрати платоспроможності чи фінансової стійкості. Управління фінансово-економічною діяльністю має забезпечувати ресурсами операційну й інвестиційну роботу підприємства, впровадження інновацій та

підвищення конкурентоспроможності продукції. Від узгодженості зазначених рішень залежать перспективи стійкого розвитку.

Теоретичні та методичні питання забезпечення фінансової безпеки висвітлюються у працях вітчизняних і зарубіжних учених, проте методи оцінювання її рівня залишаються недостатньо узгодженими. У частині досліджень розглядаються окремі показники, тоді як зв'язки між ними потребують подальшого опрацювання. У вітчизняній науці спочатку переважали дослідження фінансової безпеки держави. Забезпечення її на цьому рівні залежить від фінансової захищеності суб'єктів господарювання, що зумовлює необхідність розвитку відповідних методик для підприємств [42,44,47,51,52].

Методичні засоби забезпечення фінансової безпеки охоплюють техніко-економічні розрахунки, балансовий, економіко-статистичний та економіко-математичний методи, експертні оцінки, визначення дисконтованої вартості й амортизації активів. До них також належать реінжиніринг, логістика, аудит, оптимізація оподаткування та імітаційні ігри. Застосування методів потребує інформаційно-аналітичної підсистеми управління. У ній мають накопичуватися кількісні й якісні значення індикаторів безпеки, відомості про наявні та можливі ризики, формалізовані фінансові інтереси підприємства й результати їх реалізації.

Інформаційна база включає стратегію забезпечення безпеки, дані про обсяг ресурсів і параметри їх використання. Вибір методики оцінювання залежить від мети аналізу та змісту, який дослідник вкладає в поняття фінансової безпеки підприємства. Відмінності у трактуванні цієї категорії пояснюють і відмінності в наборі показників, способах їх зіставлення та узагальненні результатів.

На рівні підприємства методи оцінювання фінансової безпеки залишаються предметом дискусій, хоча для державного рівня відповідні методики вже розроблено [58,64]. Неузгодженість стосується критеріїв оцінки, переліку показників і способів визначення загального рівня безпеки. Для

систематизації наявні підходи доцільно об'єднати у три групи за основою, на якій будується оцінювання:

- ті, що пропонують оцінювати рівень фінансової безпеки як складової економічної безпеки підприємства;
- ті, що пропонують оцінювати рівень фінансової безпеки на основі визначення загального стану фінансової діяльності підприємства;
- ті, що пропонують визначати інтегральний показник фінансової безпеки підприємства. (рисунок 1.3).

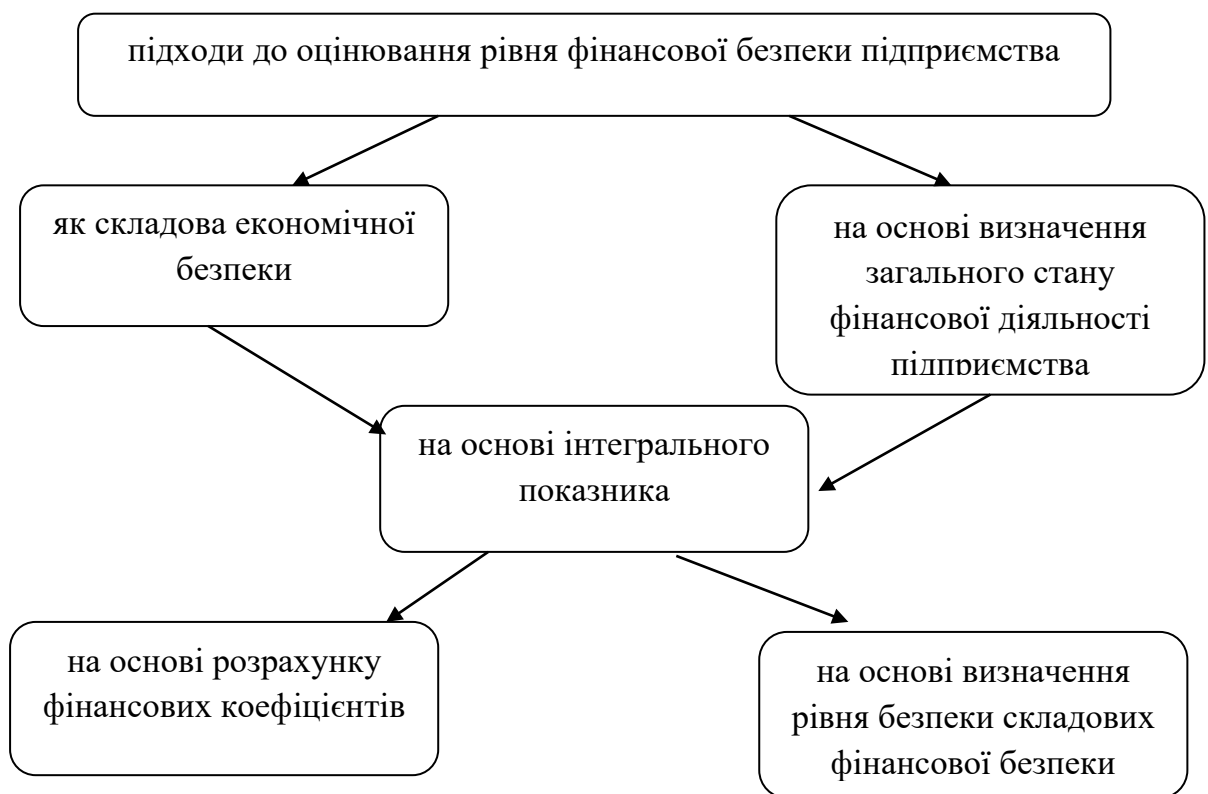

Рисунок 1.3 – Основні методи оцінки рівня фінансової безпеки підприємства

Перша група методик розглядає фінансову безпеку в межах економічної безпеки підприємства, використовуючи для її оцінювання фінансові коефіцієнти. С.Н. Ілляшенко пропонує виходити з аналізу фінансової стійкості. Основним питанням є достатність власних або позикових оборотних засобів для виробництва та збуту продукції.

Залежно від отриманих значень показників автор розмежовує п'ять зон фінансової стійкості, кожній із яких відповідає певний рівень фінансової безпеки [28]. Характеристики зазначених зон та умови їх визначення узагальнено на рисунку 1.4.

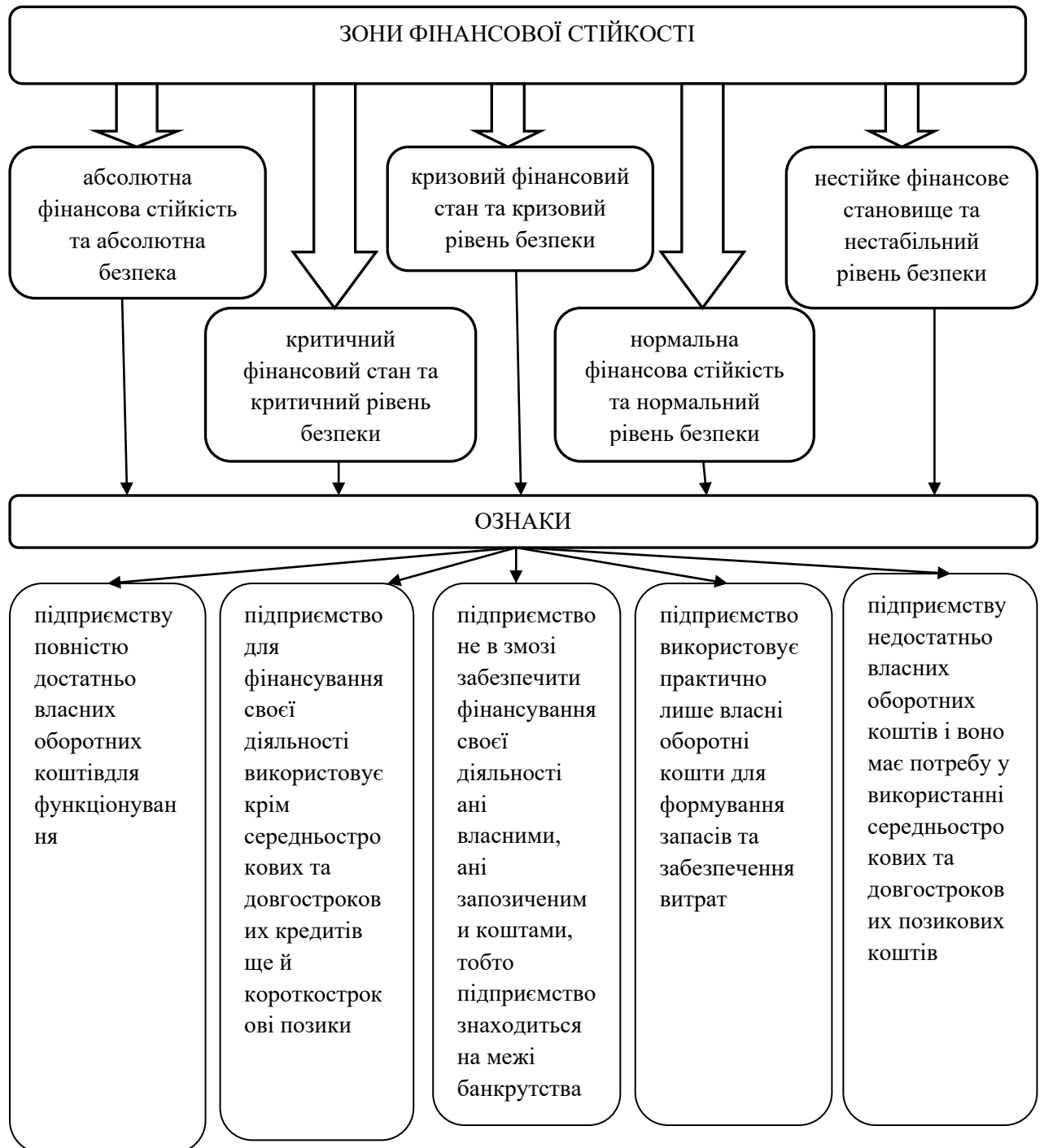

Рисунок 1.4 – Зони фінансової стійкості

Аналіз фінансової стійкості відображає лише частину умов забезпечення фінансової безпеки. Оцінювання достатності оборотних коштів не охоплює всіх ресурсів фінансової діяльності підприємства, оскільки в ній використовуються також власний основний капітал, прибуток та інвестиції. Через це висновок про загальний рівень фінансової безпеки потребує ширшої інформаційної бази.

До першої групи належать методики Ареф'євої О.Б. та Горячевої К.С., у яких рівень фінансової безпеки визначається за системою відповідних індикаторів. Як основний критерій автори пропонують використовувати чистий прибуток. Навколо цього критерію формується сукупність показників, що розкривають стан фінансової безпеки підприємства. Отже, оцінювання пов'язується з фінансовими результатами та умовами їх формування [6,7,18].

Індикатори фінансової безпеки становлять відібрані кількісні характеристики фінансової діяльності підприємства. Їх застосування передбачає зіставлення факт ичних значень із установленими порогоми. Порогові значення визначають межі, вихід за які свідчить про негативні тенденції та виникнення загроз у фінансовій сфері. За індикаторним підходом найвищому рівню безпеки відповідає стан, коли всі показники перебувають у прийнятних межах. При цьому поліпшення одного індикатора не повинно досягатися шляхом погіршення інших. Оцінка сукупності значень дозволяє врахувати їх взаємозалежність і уникнути однобічного висновку за окремим показником.

Індикатори необхідно добирати з урахуванням функціональних складових фінансової безпеки підприємства. Вони мають характеризувати стан відповідних підсистем і бути частиною загальної системи показників фінансової діяльності. Взаємний зв'язок цих систем пояснюється тим, що оцінювання безпеки спирається на результати фінансових операцій, стан ресурсів та зобов'язань підприємства. Отже, відбір індикаторів здійснюється з наявної сукупності фінансових показників, але з огляду на завдання діагностики загроз та захищеності інтересів. Для практичного використання відібрані показники повинні відповідати наведеним нижче вимогам:

- зрозумілість і простота розрахунку; після відповідного перетворення значення показників повинні перебувати в межах від 0 (відсутність фінансової безпеки) до 1 (найвищий її рівень);
- суттєвість для оцінювання фінансової захищеності;
- можливість розрахунку за даними чинної бухгалтерської, статистичної та, за наявності, оперативної внутрішньокорпоративної звітності;
- своєчасність отримання для реагування на зміни фінансової безпеки;
- відображення кількісних і якісних характеристик стану та динаміки фінансової безпеки;
- повнота охоплення фінансової діяльності та придатність для її комплексного оцінювання;
- можливість дослідження попередніх періодів завдяки даним постійного моніторингу;
- придатність для використання у фінансовому плануванні, обліку та аналізі підприємства.

У ролі індикаторів використовуються граничні значення коефіцієнтів покриття й автономії, рівня фінансового левериджу, рентабельності активів та власного капіталу, середньозваженої вартості капіталу. Враховується також співвідношення оборотності дебіторської та кредиторської заборгованості й інші характеристики фінансової діяльності. На підставі цих показників автори, поділяючи позицію С.Н. Ілляшенка, розмежовують п'ять рівнів фінансової стійкості та відповідні їм рівні фінансової безпеки [28,64,65].

Серед індикаторів, запропонованих для оцінювання фінансової безпеки, особливе місце відведено показникам зміни вартості підприємства, які відображають результати його фінансового розвитку.

Система фінансової безпеки охоплює характеристики фінансових інструментів, у яких відображаються відносини власності. Поєднання цих відносин і властивостей інструментів визначає рух та розподіл капіталу. Відповідні процеси відбуваються в межах грошової та кредитно-фінансової політики, що реалізується підприємством.

Виявлення фінансових ризиків та підтримання безпеки потребують визначених органів управління підприємством. До їхніх функцій належать діагностика фінансового стану, прогнозування можливих загроз і підготовка заходів протидії. Виконання цих функцій має підтримувати стійкість фінансової системи підприємства та його економічну безпеку загалом.

Індикаторне оцінювання доцільно проводити за окремими функціональними складовими фінансової безпеки. Узагальнення отриманих результатів у вигляді інтегрального показника здійснюється із залученням експертів.

Наведений порядок оцінювання застосовується при дослідженні економічної безпеки. В межах цього підходу формальний критерій фінансової безпеки може визначатися співвідношенням бруто-інвестицій та обсягу інвестицій, необхідного підприємству для підтримання безпечного фінансового стану.

Поряд із традиційними індикаторами рентабельності, ділової активності, ліквідності, фінансової стійкості та інвестиційної привабливості пропонується оцінювати використання фінансових потоків. Відповідні показники характеризують процес забезпечення фінансової стійкості суб'єктів господарювання в кількісному й якісному вираженні та доповнюють інформацію про стан їхніх ресурсів.

Комплексне трактування фінансової безпеки поєднує захищеність інтересів на всіх рівнях фінансових відносин із незалежністю, стабільністю та стійкістю фінансової системи. Зазначені властивості оцінюються з урахуванням впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, здатних порушити її функціонування та створити фінансові загрози.

Розглянемо функціональну структуру діяльності на рисунку 1.5.

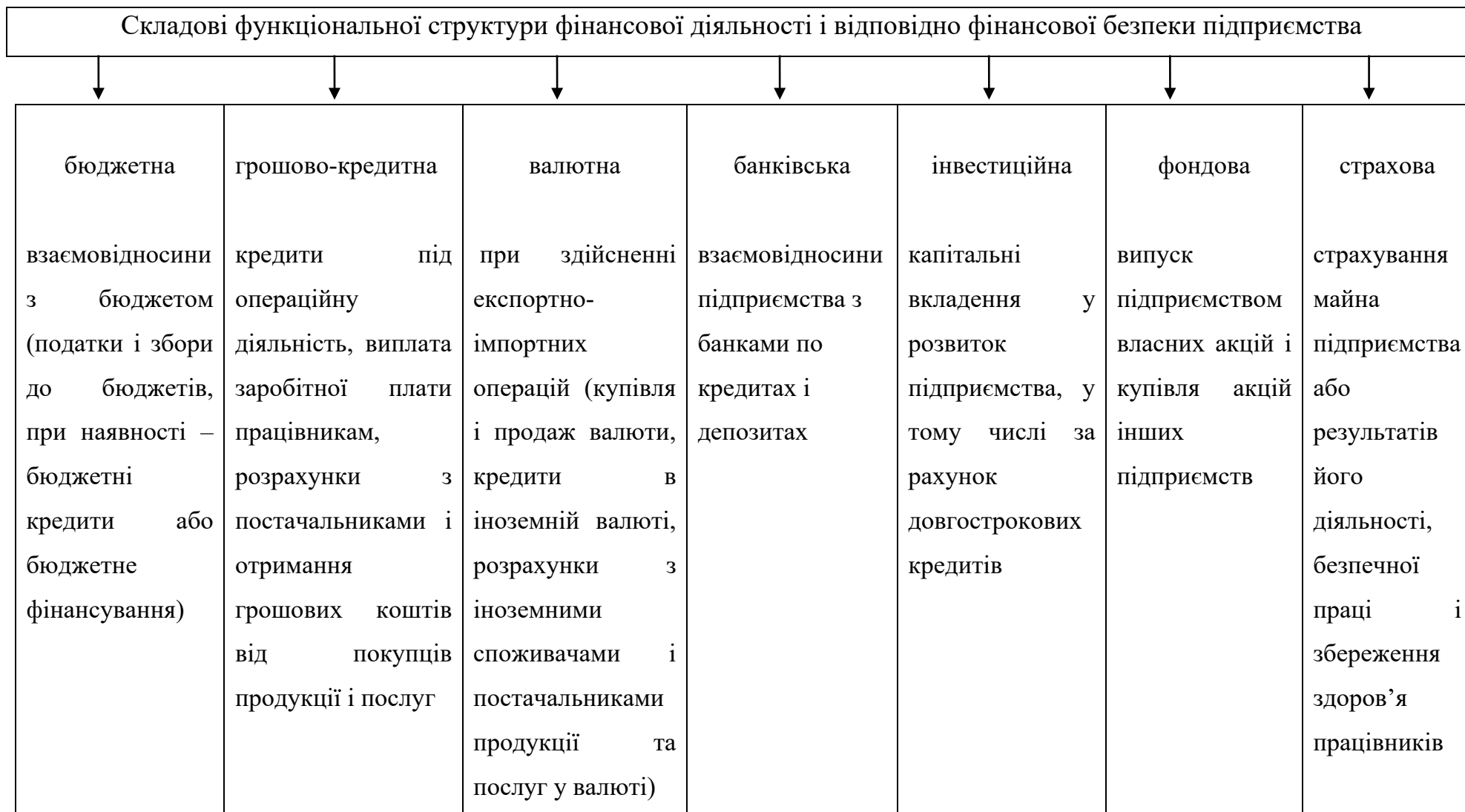

Рисунок 1.5 – Функціональна структура фінансової діяльності і відповідно фінансової безпеки підприємств

Застосування наведеної методики має обмеження. Порогові значення істотно відрізняються залежно від галузі, тому однакові нормативи не забезпечують універсальності оцінки. Крім того, методика недостатньо розкриває можливості діагностики загроз у фінансовій сфері підприємства. Інший порядок оцінювання пропонують Ю.Б. Кракос і Н.І. Серик [32]. Вони визначають рівень фінансової складової економічної безпеки за сукупністю основних показників, які відображають результати роботи всіх підсистем підприємства. Для впорядкування аналізу показники згруповано за такими напрямками:

- управління,
- економіка,
- фінанси,
- виробництво,
- ділова активність.

Результати розрахунку автори зіставляють із показниками діагностичної матриці. За встановленими співвідношеннями визначається рівень фінансової складової економічної безпеки підприємства [32]. Л.І. Донець та Н.В. Ващенко будують оцінювання за основними напрямками аналізу фінансової звітності, фінансового стану й результатів господарської діяльності [19]. На нашу думку, отримані за цією методикою висновки характеризують передусім фактичний стан фінансів. Для визначення фінансової безпеки необхідно додатково враховувати захищеність інтересів та можливі загрози. У працях І.А. Бланка, І.А. Александрова, О.А. Орлової й А.В. Половяна оцінювання також пов'язане з визначенням загального стану фінансової діяльності підприємства [4,10,45]. Отже, розбіжності між методиками стосуються як набору показників, так і способу інтерпретації отриманих результатів.

І.А. Бланк пропонує досліджувати фінансову безпеку за допомогою горизонтального, вертикального, порівняльного та інтегрального аналізу, а також аналізу коефіцієнтів. У складі останніх виділяються показники фінансової стійкості, платоспроможності та ліквідності, оборотності активів і

капіталу, рентабельності. Кожна група характеризує окремий напрям фінансової діяльності, а їх спільне використання розширює можливості оцінювання [10].

Властивості фінансової безпеки вимагають доповнювати аналіз фінансового стану оцінюванням загроз та умов захисту інтересів підприємства. Тому визначення її рівня потребує відповідного добору методів і критеріїв. У роботі перевага надається індикаторному методу, який дозволяє пов'язати стан окремих показників із чинниками, що його змінюють. Результати такого оцінювання можуть бути використані для розроблення заходів нейтралізації несприятливих впливів. Обґрунтований вибір індикаторів має забезпечити достатність інформації для прийняття рішень щодо підвищення рівня фінансової безпеки підприємства.

Александров І.А. та Орлова О.А. пропонують починати оцінювання з добору показників, які охоплюють основні сторони фінансової діяльності підприємства. Наступними етапами є встановлення порогових значень, аналіз фактичних показників і відхилень від визначених меж. На цій основі виявляються загрози фінансовій безпеці та розробляються заходи їх нейтралізації [4,45]. Однак запропонований порядок переважно спирається на аналіз фінансового стану. Рекомендації щодо нормативних діапазонів, які розмежовують рівні фінансової безпеки, не конкретизовані. Без такого розмежування інтерпретація результатів може бути неоднозначною, а управлінські рішення - недостатньо обґрунтованими.

Окремий підхід до оцінювання фінансової безпеки ґрунтується на дослідженні грошових потоків підприємства. У ньому використовується чистий грошовий потік за видами фінансово-господарської діяльності, а для узагальнення результатів розроблено матрицю динамічної фінансової рівноваги. Вибір цього показника пояснюється його зв'язком із результативністю діяльності та фінансовим станом підприємства. При цьому достатній сукупний чистий грошовий потік ще не гарантує фінансової стійкості, тому необхідно з'ясовувати, за рахунок яких видів діяльності він

сформований. Операційні, інвестиційні та фінансові потоки пов'язують між собою різні напрями роботи підприємства. Автори методики пропонують доповнювати розрахунки якісною оцінкою рівня безпеки, яку визначають експерти. Використання цього підходу дає інформацію про рух коштів, проте його можливості обмежені обраною основою аналізу. Чистий грошовий потік відображає важливу частину результатів господарювання, а для повнішого висновку потрібно враховувати й інші показники ресурсів, зобов'язань та ефективності діяльності.

Третя група методик передбачає розрахунок інтегрального показника фінансової безпеки. В опрацьованій літературі ці підходи відрізняються більш чітким порядком узагальнення оцінок, хоча єдиного алгоритму розрахунку не запропоновано. Частина авторів формує інтегральну оцінку за фінансовими коефіцієнтами [30]. Зокрема, О.А. Кириченко та І.В. Кудря використовують п'ять груп відносних показників, які характеризують структуру капіталу, ділову активність, рентабельність, платоспроможність та ефективність використання власних оборотних коштів [30]. Інший набір пропонує О.Л. Пластун. До нього включено сім показників - коефіцієнти зносу основних засобів, рентабельності активів, фондівіддачі основних засобів, оборотності активів, фінансування, втрати платоспроможності та загального покриття. За результатами оцінювання автор розмежовує критичний, недостатній і достатній рівні фінансової безпеки суб'єктів підприємництва [23]. Відмінність переліків показників впливає на зміст підсумкової оцінки та межі її використання при прийнятті рішень.

Розглянуті методики недостатньо враховують функціональну структуру фінансової безпеки та порядок визначення рівня захищеності її окремих складових. Аналіз виявив кілька обмежень, важливих для подальшого вдосконалення оцінювання. Динаміка одного чи кількох індикаторів не відображає всіх зв'язків у фінансовій системі підприємства, тому доцільно використовувати інтегральну оцінку, сформовану із застосуванням статистичних методів аналізу сукупності взаємопов'язаних показників. Інше

обмеження стосується недостатнього врахування фінансових загроз. Кількісна оцінка повинна розкривати зв'язок між їхньою дією та інтегральним рівнем фінансової безпеки, а також взаємозалежність самих загроз. Крім того, у більшості опрацьованих підходів переважають поточні та ретроспективні характеристики. Прогнозування майбутнього рівня безпеки висвітлюється менш докладно, хоча воно необхідне для своєчасної підготовки захисних заходів. Отже, удосконалення методик має охоплювати склад показників, спосіб їх узагальнення та врахування змін умов діяльності підприємства.

Подальшого опрацювання потребує науково-методичне забезпечення оцінювання фінансової безпеки підприємств. Для формування узгодженої методики необхідно визначити її складові, відібрати індикатори їхнього стану та обґрунтувати вагові коефіцієнти. На цій основі може бути розраховано інтегральний індекс із урахуванням зовнішніх умов діяльності. Результати оцінювання мають бути придатними для аналізу реальних і потенційних загроз, вибору заходів запобігання їм та нейтралізації їхніх наслідків. Відповідність методики цим завданням підвищує обґрунтованість управлінських рішень.

Висновки до першого розділу

У першому розділі дипломної роботи було досліджено теоретичні аспекти управління фінансовою безпекою підприємства. Розглянуто фінансову безпеку в системі економічних категорій. Визначено, що в у сучасній науковій літературі більш за все розглядають фінансову безпеку як складову економічної безпеки, в свою чергу ключове місце якої належить фінансовій складовій, що узагальнює результати виробничо-господарської діяльності підприємства.

З'ясовано що фінансова безпека є універсальною категорією, так як відображає захищеність абсолютно на всіх рівнях фінансової системи країни,

починаючи з держави і закінчуючи громадянами. Проведений аналіз публікацій з питання що досліджується, свідчить про різноманітність підходів щодо сутності поняття. Пропонується розглядати дефініцію «фінансова безпека», на відміну від існуючих, як синтезований стан захищеності фінансових інтересів підприємства на всіх напрямках і рівнях фінансових відносин від впливу загроз будь-якого характеру, що забезпечує ефективне функціонування підприємства та високий потенціал в майбутньому.

Дослідження питання щодо організації фінансової безпеки підприємства надало можливості зробити висновок про необхідність визначення алгоритму здійснення даного процесу, сутності і послідовності реалізації механізму фінансової безпеки підприємства, що дозволяє забезпечити ефективне використання фінансових ресурсів, ідентифікування загроз, тощо.

Визначено, що системність побудови, інтегрованість із загальною системою менеджменту та системою управління економічною безпекою підприємства, спрямованість на стратегічні цілі фінансово-економічного розвитку підприємства, комплексний характер управлінських рішень, варіативність підходів, принцип неперервності моніторингу, адекватності реагування на загрози, гнучкість управління все це є основними принципами управління фінансовою безпекою підприємства.

Відмічено внутрішні та зовнішні загрози, що впливають на фінансовий стан підприємств, а отже на стан його фінансової безпеки. Відмічено, що зростання загроз фінансовій безпеці підприємства потребує швидкого реагування та застосування фінансових інструментів її забезпечення. Вивчено методи управління, в основі класифікації яких лежить внутрішній зміст мотивів, якими керується людина в процесі діяльності та основні завдання управління фінансовою безпекою підприємства.

Вивчено сучасні підходи та методи що дозволяють оцінити рівень та стан фінансової безпеки підприємства. Відмічено, що інформаційно-аналітична підсистема підприємства є важливим елементом реалізації фінансової безпеки.

Класифікація наведених підходів до визначення та оцінювання рівня фінансової безпеки, поєднує в собі декілька складових, а саме що стосується оцінювання рівня фінансової безпеки як складової взагалі економічної безпеки підприємства, як основи визначення стану фінансової діяльності підприємства та на підставі інтегрального показника, що характеризує рівень фінансової безпеки підприємства. Визначено, що одна із методик полягає у розрахунку показників фінансових коефіцієнтів. В залежності від отриманих значень індикаторів фінансової стійкості виділяють п'ять зон, які відповідно свідчать про п'ять рівнів фінансової безпеки.

Розповсюдженням твердженням серед науковців є те, що ключовим критерієм визначення рівня фінансової безпеки підприємства вважається чистий прибуток та система коефіцієнтів, які власне і характеризують ситуацію, що склалася на підприємстві.

Для прийняття обґрунтованих управлінських рішень з врахуванням впливу головних та потенційних загроз, застосування індикаторів задля можливості визначення загального фінансового стану підприємства розглянуто функціональну структуру фінансової діяльності і відповідно фінансової безпеки підприємства, що дозволяє визначати її складові.

Розділ 2 Оцінка рівня фінансової безпеки ПрАТ «Дніпровагонмаш»

2.1 Загальна характеристика та аналіз фінансового стану суб'єкта господарювання

Для практичного дослідження обрано ПрАТ «Дніпровагонмаш» - провідне машинобудівне підприємство України та європейського економічного регіону. Серед вагонобудівників воно вирізняється широким модельним рядом.

У вихідних матеріалах зазначено 96 років його професійного досвіду у проєктуванні та виготовленні магістральних і спеціалізованих вантажних вагонів. Продукція підприємства призначена для роботи на магістральних залізницях і коліях промислових підприємств.

Продукція ПрАТ «Дніпровагонмаш» застосовується в гірничій, нафтопереробній, сільськогосподарській, хімічній, транспортно-логістичній та будівельній галузях. Вантажні вагони розраховані на перевезення широкого спектра вантажів. Розроблену підприємством конструкторську документацію використовують виробники України, країн СНД, Румунії та Фінляндії. Ліцензії на окремі розробки також реалізовано до Китаю, Німеччини та ПАР. Найближчі завдання підприємства пов'язані з оптимізацією виробництва, впровадженням нових технологій і розширенням номенклатури замовлень.

Інформаційну основу оцінювання фінансового стану становить баланс підприємства. Він відображає на певну дату склад активів та джерел їх формування у вартісному вираженні. Рух фінансових потоків позначається на структурі капіталу, обсягах цільових фондів і фінансових активів, а також на сумі нарахованої амортизації.

За даними балансу користувачі оцінюють залежність від зовнішнього фінансування, стан розрахунків із покупцями та постачальниками, напрями

інвестицій і джерела коштів для них. Кожна господарська операція змінює окремі елементи балансу, тому регулярне зіставлення його показників дозволяє простежувати вплив прийнятих рішень на фінансовий стан.

У балансі активи підприємства співвідносяться з власним капіталом і зобов'язаннями перед кредиторами [62]. Узагальнена інформація потрібна внутрішнім користувачам - керівникам, спеціалістам і працівникам, а також зовнішнім - акціонерам, кредиторам та податковим органам. На її основі приймаються рішення щодо діяльності підприємства і взаємовідносин із ним. Фінансовий аналіз спрямований на одержання основних параметрів, які характеризують фінансовий стан, прибутки та збитки, зміни активів і пасивів, розрахунки з дебіторами та кредиторами. Для оцінювання балансу використовуються горизонтальний і вертикальний аналізи, що розкривають динаміку та структуру показників [57,62].

Горизонтальний аналіз дозволяє простежувати зміни статей звітності в часі. Для цього кожен позицію порівнюють із відповідною позицією попереднього періоду, визначаючи тенденції окремих статей та їхніх груп. Одним зі способів такого порівняння є розрахунок базисних темпів зростання показників балансу або звіту про фінансові результати.

Вертикальний аналіз має інше завдання - розкрити структуру узагальненого показника та внесок його складових. Статті звітності подаються як відносні величини, що характеризують їхні частки в загальному підсумку. Зіставлення цих часток за кілька періодів утворює динамічні ряди. Їх аналіз використовується для виявлення структурних зрушень у складі майна та джерел фінансування і для прогнозування подальших змін.

Початкову оцінку фінансового стану ПрАТ «Дніпровагонмаш» проведено за порівняльним аналітичним балансом за 2019–2021 рр. Активну та пасивну частини балансу подано відповідно в таблицях 2.1 і 2.2.

Таблиця 2.1– Порівняльний аналітичний баланс (активна частина) ПрАТ «Дніпровагонмаш» за 2019–2021 рр.

	01.01.2020		01.01.2021		01.01.2022		відхилення		відхилення	
	тис грн	питома вага,%	тис грн	питома вага,%	тис грн	питома вага,%	2021-2020		2022-2021	
							тис грн	питома вага,%	тис грн	питома вага,%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Актив										
I. Необоротні активи										
нематеріальні активи	42553	1,36	33980	1,11	39139	1,06	-8573	-0,25	5159	-0,05
незавершені капітальні інвестиції	6321	0,19	7013	0,23	10905	0,29	692	0,04	3892	0,06
основні засоби	560210	17,93	527308	18,55	574900	15,51	-32902	0,62	47592	-3,04
довгострокові фінансові інвестиції, які обслуговуються за методом участі в капіталі	3495	0,19	3516	0,12	1931	0,05	21	0,01	-15,85	-0,06
інші фінансові інвестиції	33547	1,03	33548	1,10	33515	0,90	1	0,07	-33	-0,20
відстрочені податкові активи	92	0,00	38746	1,27	52163	1,41	38654	1,27	13417	0,14
інші необоротні	70737	2,17	70737	2,32	-	-	0	0,15	-70737	-2,32
Усього за розділом I	716955	21,99	714848	23,45	712553	19,23	-2107	1,46	-2295	-4,22
II. Оборотні активи										
запаси	893940	27,41	776282	25,46	1758947	47,46	-117658	-1,95	982665	21,99
виробничі запаси	598531	18,35	582847	19,11	1097638	29,62	-15684	0,76	7063	-5,98
дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	375620	11,52	281603	9,24	230516	6,22	-94017	-2,28	-51087	-3,02
дебіторська заборгованість за розрахунками за виданими авансами:	55977	1,72	142696	4,68	168170	4,54	86719	2,96	25474	014
з бюджетами	469561	14,40	202450	6,64	151136	4,08	-267111	-7,76	-51314	-2,56
із внутрішніх розрахунків	21945	0,67	52002	1,71	23926	0,65	30057	1,03	-28076	-1,06
інша поточна дебіторська заборгованість	4840	0,15	6178	0,20	4833	0,13	1338	0,05	-1345	-0,07
гроші та їх еквіваленти	720009	22,08	869818	28,53	655637	17,69	149809	6,45	-214181	-10,84
витрати майбутніх періодів	341	0,01	422	0,01	562	0,02	81	-0,01	140	0,01
інші оборотні активи	1729	0,05	2237	0,07	-	-	508	0,02	-2237	-0,07
усього за розділом II	2543962	78,01	2333688	76,55	2993727	80,77	-210274	-1,47	660039	2,62
баланс	3260917	100,00	3048536	100,00	3706280	100	-212381	0,00	657744	0

Таблиця 2.2–Порівняльний аналітичний баланс (пасивна частина) ПрАТ «Дніпровагонмаш» за 2019–2021 рр.

	01.01.2020		01.01.2021		01.01.2022		відхилення			
	тис грн	питома вага, %	тис грн	питома вага, %	тис грн	питома вага, %	2021-2020		2022-2021	
							тис грн	питома вага, %	тис грн	питома вага, %
Пасив										
I. Власний капітал										
зареєстрований капітал	86010	2,64	86010	2,82	86010	2,32	0	0,18	0	-0,50
капітал у дооцінках	41333	1,27	41333	1,36	41333	1,12	0	0,09	0	-0,24
додатковий капітал	18590	61,60	2008750	65,89	2008750	54,20	0	4,29	0	-11,69
резервний капітал	103426	3,17	103426	3,39	103426	2,79	0	0,22	0	-0,60
нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	(303054)	9,29	(45969)	1,51	416716	11,24	257085	7,79	462685	12,75
Усього за розділом I	192322	59,38	2193550	71,95	2656235	71,67	2001228	12,57	462685	-0,29
II Довгострокові зобов'язання і забезпечення										
пенсійні зобов'язання	81276	2,49	150584	4,94	198684	5,6	69308	2,45	48100	0,42
інші довгострокові зобов'язання	5729	0,18	242845	7,94	36616	0,99	237116	7,79	-206229	-6,98
Усього за розділом II	5729	2,67	393429	12,91	235300	6,35	306424	10,24	-158129	-6,56
III Поточні зобов'язання і забезпечення										
поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	2905	0,09	-	-	90241	2,43	-2905	-0,09	90241	2,43
товари, роботи, послуги	7620	0,23	61510	2,02	88550	2,39	53890	1,78	27040	0,37
розрахунки з бюджетом	238	0,01	51709	1,70	30851	0,83	51471	1,69	-20858	-0,86
розрахунками зі страхування	652	0,02	6621	0,22	10498	0,28	5969	0,20	3877	0,07
розрахунками з оплати праці	1166	0,04	25877	0,85	41873	1,13	24711	0,81	15996	0,28
поточна кредиторська заборгованість за отриманими авансами	327484	10,04	124941	4,10	330168	8,91	-202543	-5,94	205227	4,81
поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	29566	0,91	9114	0,30	9099	0,25	-20452	-0,61	-15	-0,05
поточна кредиторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	45922	1,41	3837	0,13	-	-	-42085	-1,28	3837	0,13
поточні забезпечення	6220	0,19	29575	0,97	18992	0,51	23555	0,78	-10583	-0,46
доходи майбутніх періодів	2189	0,07	332	0,01	324	0,01	-1857	-0,06	-8	0,00
інші поточні зобов'язання	69	0,00	148041	4,86	194149	5,24	147972	4,85	46108	0,38
усього за розділом III	981921	18,34	461557	15,14	814745	21,98	37526	2,14	360862	7,09
баланс	3260917	100,00	3048536	100,00	3706280	100	-212381	0,00	657744	0,00

Зміни вартості необоротних та оборотних активів ПрАТ «Дніпровагонмаш» за 2019-2021 рр. відображено на рисунку 2.1.

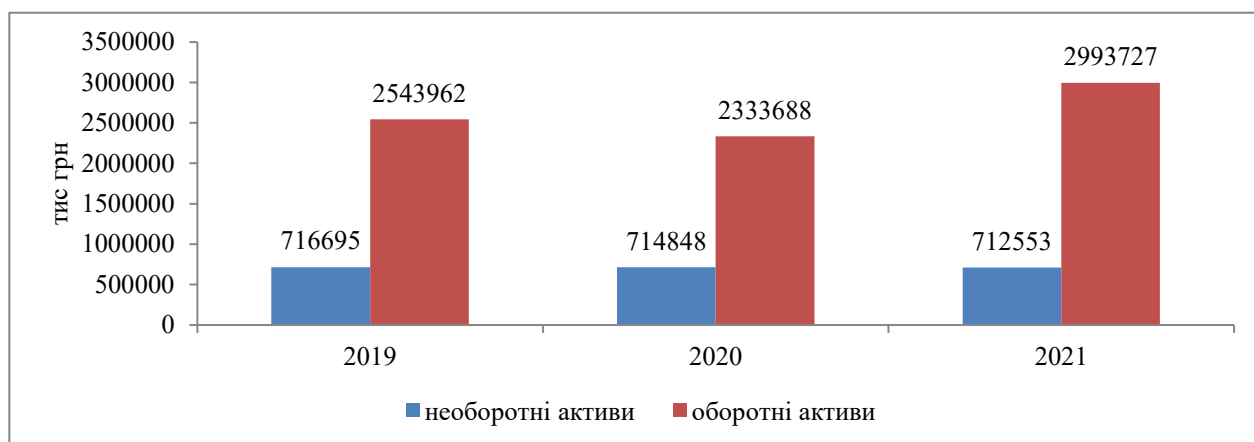

Рисунок 2.1 Динаміка змін необоротних і оборотних активів за 2019-2021рр.

За досліджуваний період вартість необоротних активів зменшувалася. За наведеними розрахунками скорочення у 2020 році порівняно з 2019 роком становить 2107 тис грн (1,46%), а у 2021 році відносно 2020 року - 2295 тис грн (4,22%). Для оцінювання співвідношення окремих груп майна розглянемо структуру активів, яку графічно відображено на рисунку 2.2.

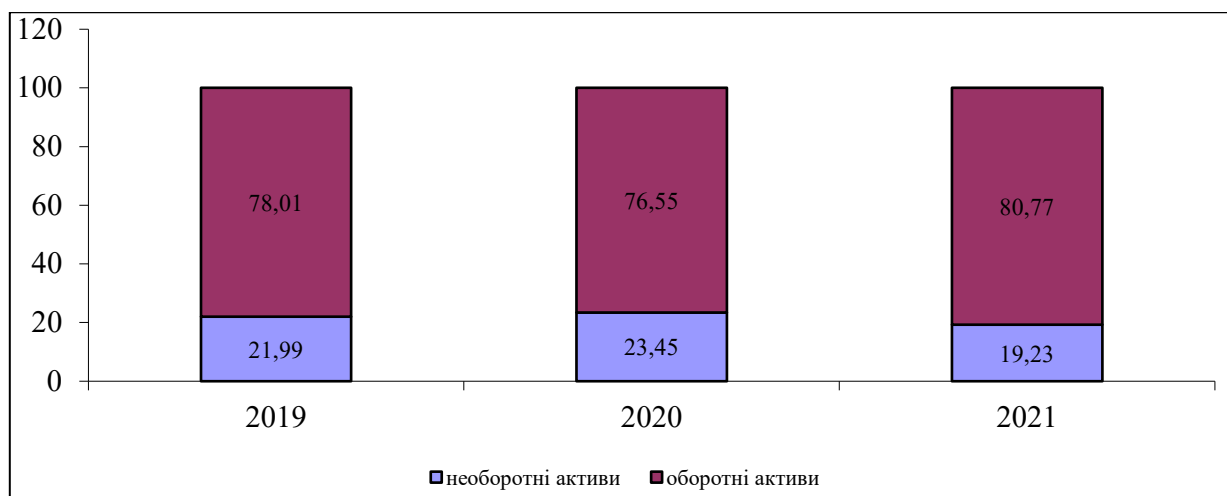

Рисунок 2.2 – Структура активів підприємства за 2019-2021рр.

Співвідношення груп активів протягом досліджуваного періоду змінювалося. Частка необоротних активів становила 21,9% у 2019 році, підвищилася до 23,4% у 2020 році та знизилася до 19,2% у 2021 році. Відповідно частка оборотних активів дорівнювала 78,1%, 76,8% і 80,8%. Отже, в усі три роки в структурі майна переважали оборотні активи.

За таблицею 2.1 валюта балансу на 31.12.2019 р. дорівнювала 3260917 тис грн. Необоротні активи становили 716955 тис грн, або 21,9% загальної вартості майна підприємства.

На оборотні активи припадало 2543962 тис грн, або 78,01%. На 31.12.2020 р. валюта балансу скоротилася до 3048536 тис грн. Вартість необоротних активів становила 714848 тис грн, а їхня частка — 23,4%.

Оборотні активи на цю дату становили 2333688 тис грн, або 76,6%. На 31.12.2021 р. загальна вартість активів зросла до 3706280 тис грн. Із цієї суми 712553 тис грн припадало на необоротні активи, що відповідало 19,2%, а 2993727 тис грн — на оборотні активи, частка яких становила 80,8%. За результатами аналізу така структура характеризується як ресурсоемна, оскільки частка оборотних активів перевищує 80,0%. Зміни джерел фінансування ПрАТ «Дніпровагонмаш» відображено на рисунку 2.3.

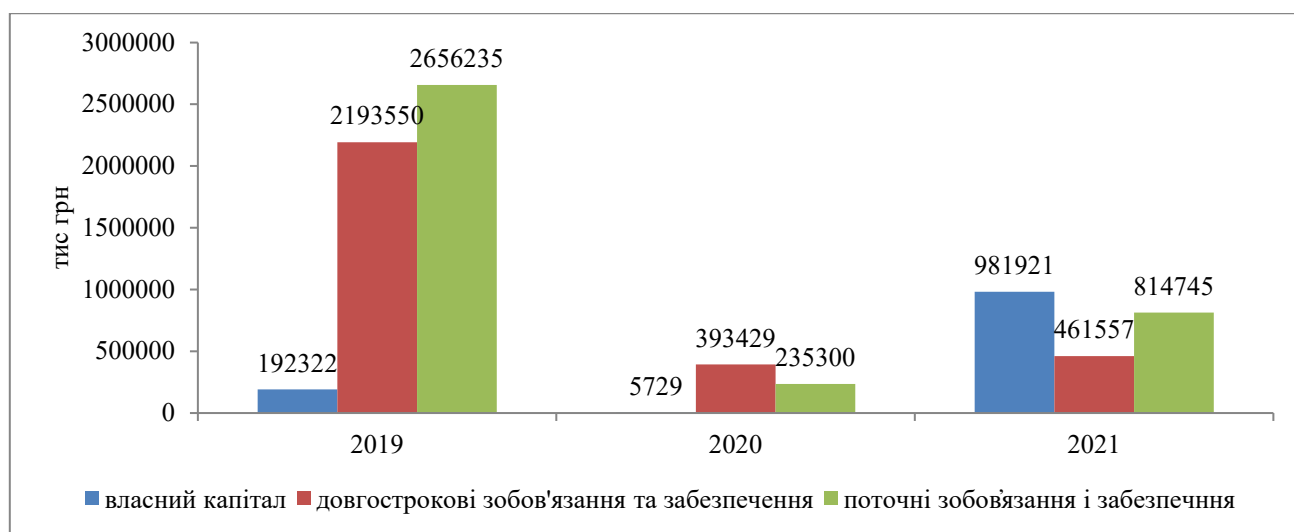

Рисунок 2.3 – Динаміка змін пасивів за 2019-2021рр.

За результатами аналізу зміни структури пасивів пов'язуються зі скороченням нерозподіленого прибутку та збільшенням частки поточних зобов'язань із 18,34% до 21,98%. Співвідношення джерел фінансування показано на рисунку 2.4.

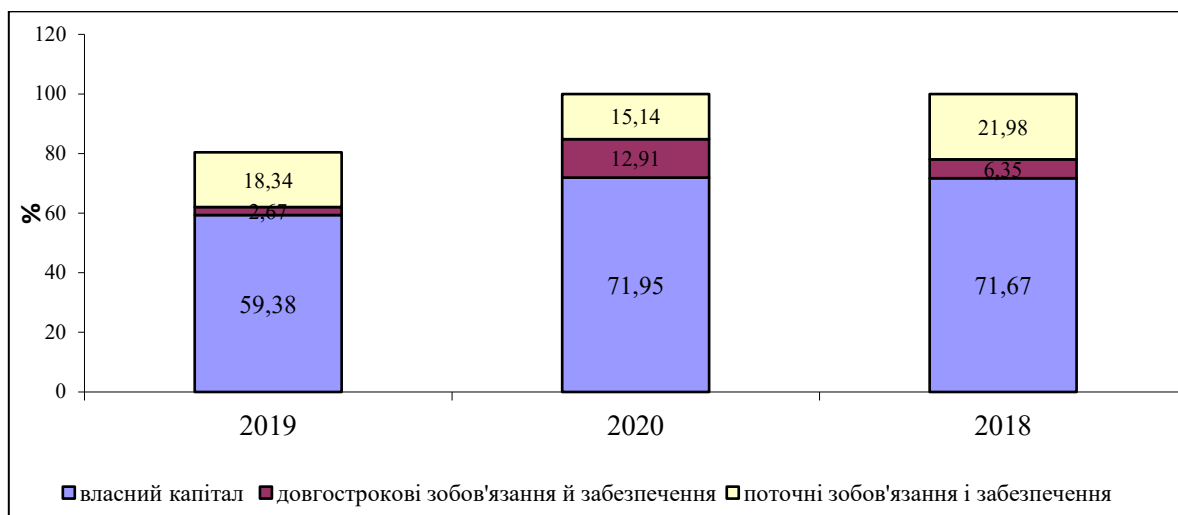

Рисунок 2.4 – Структура пасивів підприємства за 2019-2021рр.

Розгляд пасивної частини балансу характеризує склад джерел фінансування підприємства. На 31.12.2019 р. частку власного капіталу наведено на рівні 59,38%, а його суму - 192322 тис грн.

Для довгострокових зобов'язань і забезпечень на цю дату наведено частку 2,67% та суму 5729 тис грн.

Поточні зобов'язання й забезпечення наведено в сумі 981921 тис грн, або 18,34%. На 31.12.2020 р. власний капітал становив 2193550 тис грн, що відповідало 71,95% пасивів.

Довгострокові зобов'язання та забезпечення на кінець 2020 року дорівнювали 393429 тис грн, або 12,91% джерел фінансування.

Частка поточних зобов'язань і забезпечень становила 15,14%, а їх сума - 461557 тис грн. На 31.12.2021 р. власний капітал дорівнював 2656235 тис грн, або 71,67% пасивів. Довгострокові зобов'язання та забезпечення становили 235300 тис грн із часткою 6,35%. Поточні зобов'язання й забезпечення зросли до 814745 тис грн, що відповідало 21,98%. Залучені джерела, представлені

довгостроковими та поточними зобов'язаннями, залишалися складовою фінансування підприємства.

За 2019-2021 рр. оборотні активи ПрАТ «Дніпровагонмаш» збільшилися на 449762 тис грн. У їхньому складі виробничі запаси зросли на 865007 тис грн, тоді як частка необоротних активів зменшилася на 2.8%. У висновку зміни пов'язуються зі зниженням мобільності активів за період аналізу. Скорочення питомої ваги власних коштів у пасивах також оцінено як негативне явище для структури фінансування підприємства.

Для характеристики виробничого ризику розглянемо співвідношення необоротних та оборотних активів і частку майна виробничого призначення. Обидва показники можуть використовуватися як індикатори фінансової безпеки, оскільки відображають особливості структури майна. Коефіцієнт співвідношення необоротних і оборотних активів $C_{HOAтаOA}$, який розраховується за формулою:

$$C_{HOAтаOA} = HOA/OA, \quad (2.1)$$

де HOA – вартість необоротних активів(ряд 1095)

OA – вартість оборотних активів(ряд 1195,1200)

Значення коефіцієнта показує вартість довгострокових активів у розрахунку на одну гривню оборотних коштів. Зростання цього співвідношення пов'язується з підвищенням ресурсоємності підприємства та виробничого ризику. Структура майна значною мірою визначається галуззю, тому істотні зміни показника зазвичай супроводжують зміну виду діяльності. Наприклад, співвідношення активів машинобудівного заводу й торговельного підприємства відрізняється через характер їхніх операцій. Додатково використаємо коефіцієнт майна виробничого призначення. Він характеризує частку ресурсів, безпосередньо пов'язаних із виробництвом, та застосовується при розгляді потреби у власному капіталі й довгострокових позикових коштах. Порядок його визначення наведено нижче:

$$K_{\text{мвл}} = (\text{ОС} + \text{НЗБ}_{\text{удів}} + \text{ВиробЗапаси} + \text{НЗВироб}) / \text{А}, \quad (2.2)$$

де ОС – основні засоби;

НЗБудів – незавершене будівництво;

ВиробЗапаси – виробничі запаси;

НЗВироб – незавершене виробництво;

А – баланс активів.

Результати розрахунку показників систематизовано в таблиці 2.3. Їхню динаміку графічно подано на рисунку 2.5.

Таблиця 2.3 – Показники виробничого ризику ПрАТ «Дніпровагонмаш»

показник	роки			зміни	зміни
	2019	2020	2021	2020/2019	2021/2020
1	2	3	4	5	6
коефіцієнт співвідношення необоротних активів і оборотних	0,28	0,31	0,24	0,03	-0,04
коефіцієнт майна виробничого призначення	0,35	0,37	0,45	0,02	0,08

За даними таблиці 2.3 співвідношення необоротних і оборотних активів протягом 2019-2021 рр. коливалося. У 2019 році коефіцієнт дорівнював 0,28, у 2020 році зріс до 0,31, а у 2021 році знизився до 0,24. Найменше значення припало на останній рік аналізу. За прийнятим у роботі трактуванням показника виробничий ризик у 2019-2020 рр. був вищим порівняно з 2021 роком.

Коефіцієнт майна виробничого призначення збільшився з 0,35 у 2019 році до 0,45 у 2021 році. Попри позитивну динаміку за 2019-2021 рр., отримані значення залишаються нижчими від рекомендованого для промислових підприємств рівня 0,5. За такого співвідношення в роботі рекомендується збільшувати власний капітал або залучати довгострокове фінансування для

нарощування майна виробничого призначення. Графічне порівняння розрахованих значень наведено на рисунку 2.5.

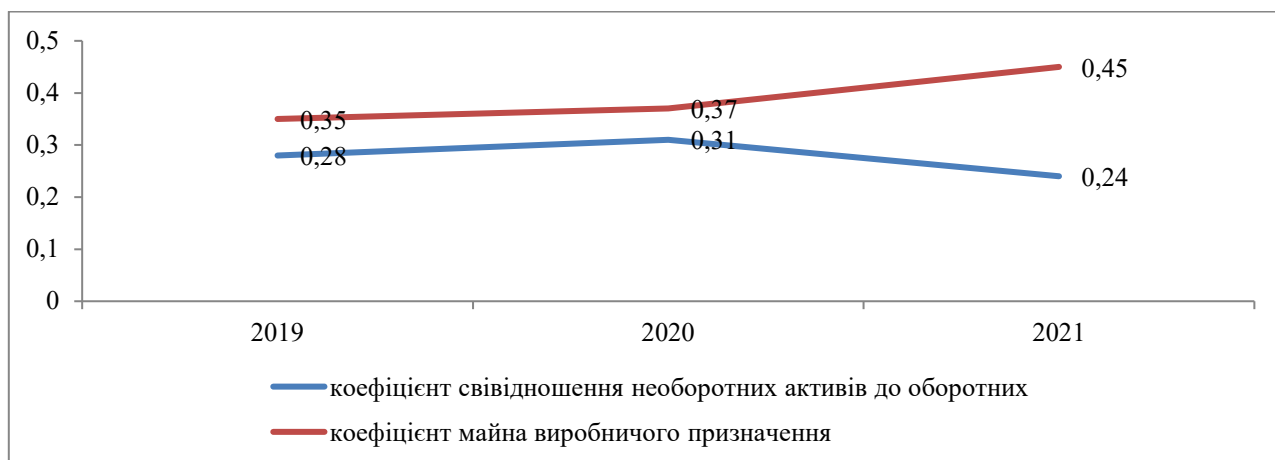

Рисунок 2.5 – Показники виробничого ризику

Отримані результати слугують підставою для рекомендації щодо збільшення майна виробничого призначення ПрАТ «Дніпровагонмаш». Джерелами фінансування можуть бути приріст власного капіталу та залучення довгострокових позикових коштів.

2.2 Аналіз ділової активності та ліквідності підприємства

Комплексне дослідження фінансової безпеки потребує оцінювання її основних характеристик у взаємозв'язку. Серед них важливе місце посідає ліквідність, яка відображає можливості виконання платежів. Ділову активність у фінансовому аналізі характеризують показники рентабельності та оборотності. Ресурси підприємства послідовно проходять стадії господарського кругообігу, змінюючи свою форму. Прискорення цього руху дозволяє за незмінного обсягу ресурсів виробляти й реалізовувати більше

продукції. Натомість уповільнення обороту підвищує потребу в додаткових коштах і може погіршувати фінансовий стан. Отже, ділова активність характеризує якість використання ресурсів. Для її кількісної оцінки застосовують коефіцієнти оборотності, що визначають кількість оборотів окремих видів активів або пасивів за період, та тривалість одного обороту, виражену в днях.

$$\text{Коефіцієнт оборотності активів} = \frac{\text{Чиста виручка від реалізації продукції}}{\text{Середня вартість активів}} \quad (2.3)$$

Коефіцієнти оборотності визначають шляхом ділення чистої виручки від реалізації продукції (форма 2, ряд. 2000) на середню за досліджуваний період вартість відповідного виду активів або пасивів:

$$\text{Тривалість обороту активів} = \frac{\text{Кількість днів періоду}}{\text{Коефіцієнт оборотності активів}} \quad (2.4)$$

Поліпшення використання активів відображається у зростанні коефіцієнтів оборотності та скороченні тривалості одного обороту. За тривалістю обороту окремих ресурсів визначають операційний і фінансовий цикли. Операційний цикл охоплює час від придбання запасів до отримання коштів за виготовлену з них продукцію, тобто сумарну тривалість обороту запасів і дебіторської заборгованості. Фінансовий цикл визначається шляхом віднімання від операційного циклу періоду обороту кредиторської заборгованості. Він характеризує проміжок між оплатою придбаних запасів та отриманням коштів від покупців готової продукції. Результати відповідних розрахунків наведено в таблицях 2.4-2.5.

За прийнятим у роботі підходом бажаною є відсутність зростання тривалості цих циклів. Від'ємне значення фінансового циклу розглядається як сприятлива характеристика співвідношення строків надходжень та платежів.

Таблиця 2.4– Показники ділової активності ПрАТ «Дніпровагонмаш» за 2019-2021 рр.

показник	джерело інформації, формула	2019	2020	2021	відносні зміни %	
					2020 до 2019	2021 до 2020
1	2	3	4	5	6	7
чистий дохід(виручка) від реалізації продукції(товарів, робіт, послуг)	ряд 2000	2150001	3847179	5514137	178,94	143,33
активи разом	ряд 1300	3260917	3048536	3706280	93,49	121,58
основні засоби	ряд 1010	560210	527308	574900	94,13	109,03
оборотні активи	ряд 1195 +1200	2543962	2333688	2993727	91,73	0,013
запаси	ряд 1100	893940	776282	1758947	86,84	226,58
дебіторська заборгованість (виробнича)	ряд 1125 +1130	431597	424299	398686	98,31	93,96
кредиторська заборгованість (виробнича)	ряд 1615	73445	61510	88550	83,75	143,96
власний капітал	ряд 1495	1936465	2193550	2656235	113,28	121,09

Таблиця 2.5– Показники ділової активності ПрАТ «Дніпровагонмаш» за 2019–2021 рр. (коефіцієнт оборотності та тривалість одного обороту)

показник	джерело інформації, формула	коефіцієнт оборотності			тривалість обороту			Тр,%	Тр,%
		2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020 до 2019	2021 до 2020
активи разом	ряд 1300	0,69	1,22	1,63	522	295	221	56,51	74,92
основні засоби	ряд 1010	3,66	7,08	10,01	98	51	36	52,04	70,59
оборотні активи	ряд 1195+1200	1,01	1,58	2,07	356	228	174	64,04	76,32
запаси	ряд 1100	2,57	4,61	4,35	140	78	83	55,71	106,41
дебіторська заборгованість(виробнича)	ряд 1125+1130	7,02	8,99	13,40	51	40	27	78,43	67,5
кредиторська заборгованість (виробнича)	ряд 1615	42,53	57,01	73,49	8	6	5	75	83,33
васний капітал	ряд 1495	1,07	1,86	2,27	336	194	159	57,74	81,96
операційний цикл					191	118	110	61,78	93,22
фінансовий цикл					183	112	105	61,20	93,75

За таблицею 2.5 оборотність активів у 2019 році дорівнювала 0,69. За цим значенням одна гривня їх вартості забезпечувала 0,69 грн доходу від виробленої продукції та наданих послуг. У 2020 році значення підвищилося до 1,22 грн виручки на гривню активів. Подальше зростання відбулося у 2021 році, коли на кожну вкладену в активи гривню припадало 1,63 грн чистого доходу. Послідовне збільшення показника характеризує підвищення ефективності використання майна протягом усього періоду аналізу. Відповідне скорочення тривалості обороту оборотних активів також оцінюється позитивно, оскільки кошти швидше повертаються до господарського обігу.

Оборотність основних засобів у 2019 році становила 3,66 грн виручки на одну гривню їх вартості. У 2020 році показник зріс до 7,08, а у 2021 році — до 10,01 грн. Отже, основні засоби, залучені до операційної діяльності, забезпечували дедалі більший обсяг реалізованої продукції та послуг. Тривалість їх обороту скоротилася з 98 днів у 2019 році до 36 днів у 2021 році. Окремо простежується прискорення руху оборотних активів. У 2019 році вони здійснили 1,01 обороти, а у 2020 році — 1,58 обороти. Порівняння цих значень свідчить про підвищення інтенсивності використання наявних оборотних ресурсів відносно попереднього року.

У 2021 році оборотність оборотних активів досягла 2,07 оборотів. Тривалість одного обороту зменшилася з 356 днів у 2019 році до 174 днів у 2021 році. Для запасів динаміка була нерівномірною. У 2019 році вони здійснили 2,57 обороти, у 2020 році показник підвищився до 4,61, а у 2021 році знизився до 4,35. Наведений у роботі орієнтир для різних сфер бізнесу становить від 4 до 8 оборотів. Порівняно з початковим роком використання запасів прискорилося, хоча в останньому році відбулося певне уповільнення. Їхній оборот скоротився зі 140 днів у 2019 році до майже 83 днів у 2021 році. Позитивні зміни спостерігаються також у розрахунках із дебіторами. Період погашення дебіторської заборгованості становив 51 день у 2019 році та поступово скоротився майже до 27 днів у 2021 році. Отже, в останньому році кошти, вкладені в дебіторську заборгованість, поверталися в середньому за 27 днів.

Зростання відповідного коефіцієнта свідчить про швидшу сплату боргів покупцями та скорочення періоду їх кредитування підприємством.

Строк обороту кредиторської заборгованості скоротився з 8 днів у 2019 році до 5 днів у 2021 році. В останньому році підприємство в середньому погашало відповідну заборгованість за 5 днів. Зростання коефіцієнта її оборотності в аналізі пов'язується зі зменшенням фактичного обсягу боргів. Важливо також зіставити строки розрахунків із покупцями та постачальниками. Дебіторська заборгованість погашається довше, ніж кредиторська, тому підприємство оплачує отримані ресурси раніше, ніж одержує кошти від покупців. За цим критерієм умови роботи з постачальниками менш сприятливі, а ділова активність оцінюється як недостатня.

Для короткострокової оцінки фінансового стану використовуються характеристики ліквідності й платоспроможності. Остання означає можливість своєчасно та повністю виконувати короткострокові зобов'язання, тоді як ліквідність відображає спроможність перетворювати активи на кошти для здійснення платежів у належні строки. Аналіз ґрунтується на балансі підприємства. Він передбачає зіставлення відповідних груп активів і пасивів та розрахунок фінансових коефіцієнтів.

У «Методиці інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій» активи групуються залежно від швидкості їх перетворення на грошові кошти. Для аналізу виділяються чотири групи:

- найбільш ліквідні активи А(1), представлені грошовими коштами та їх еквівалентами, які вже мають грошову форму;
- активи, що швидко реалізуються, А(2): дебіторська заборгованість, інші оборотні активи та витрати майбутніх періодів; їх перетворення на кошти не потребує попередньої виробничої обробки;
- активи, що повільно реалізуються, А(3): запаси, надходження коштів від яких пов'язане з виробничою обробкою, виготовленням і реалізацією продукції;
- активи, що важко реалізуються, А(4): необоротні активи, продаж яких не передбачається за звичайного перебігу виробництва. Зобов'язання, відображені в пасиві балансу, групуються за строками сплати:

- найбільш термінові зобов'язання $\Pi(1)$, тобто кредиторська заборгованість зі строком погашення протягом 3-х місяців;
- короткострокові пасиви $\Pi(2)$, представлені банківськими позиками зі строком сплати від 3 до 6 місяців;
- довгострокові й середньострокові пасиви $\Pi(3)$, сплата яких передбачається не раніше 6–12 місяців;
- постійні пасиви $\Pi(4)$, тобто власний капітал, виплата якого не передбачається. Для оцінювання ліквідності балансу перевіряють такі співвідношення:

$$\begin{cases} A(1) \geq \Pi(1) \\ A(2) \geq \Pi(2) \\ A(3) \geq \Pi(3) \\ A(4) \leq \Pi(4) \end{cases} \quad (2.5)$$

Аналіз ліквідності підприємства здійснюється шляхом розрахунку таких показників:

- коефіцієнт покриття;
- коефіцієнт швидкої ліквідності;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості;
- чистого оборотного капіталу.

Коефіцієнт покриття визначається співвідношенням оборотних активів і поточних зобов'язань. Його значення показує, скільки одиниць оборотних ресурсів припадає на одиницю короткострокового боргу. У роботі критичним вважається рівень 1, діапазон 1,0–1,5 пов'язується з можливістю своєчасного погашення боргів, а нормальним орієнтиром є 1,5–2,0. Для точнішої характеристики платіжних можливостей використовується коефіцієнт швидкої ліквідності. У чисельнику враховуються грошові кошти та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції й дебіторська заборгованість; у знаменнику —

поточні зобов'язання. Показник відображає можливості їх сплати за умов своєчасних розрахунків дебіторів. Наведене нормальне значення становить 0,7–0,8, або 70–80% [22, 57].

Коефіцієнт абсолютної ліквідності розраховується як відношення грошових коштів, їх еквівалентів і поточних фінансових інвестицій до поточних зобов'язань. Він характеризує частину боргів, яку підприємство може погасити негайно. У роботі наведено рекомендований інтервал від 0,2 до 0,25 [62]. Зниження ліквідності зазвичай пов'язане з погіршенням забезпеченості оборотними коштами.

Якщо загальна ліквідність скорочується незначно, а швидка - різко, причиною може бути збільшення частки запасів у поточних активах. За таких умов підвищується ризик несвоєчасного повернення боргів і зменшуються фактичні платіжні можливості. Зіставлення груп активів та пасивів дозволяє оцінити ліквідність балансу за окремі періоди.

Порядок групування подано в таблиці 2.6, а результати аналізу ПрАТ «Дніпровагонмаш» — у таблицях 2.7 та 2.8.

Таблиця 2.6 – Групування статей балансу для оцінки ліквідності

група активів за ступенем ліквідності	код рядка	позначення	група пасивів (зобов'язань) за терміном сплати	код рядка	позначення	термін
найбільш ліквідні	1165	A1	кредиторська заборгованість	1610,1645,1690,1615,1620,1625,1630	П1	до 3 місяців
що швидко реалізуються	1110,1135,1160,1125,1170,1130,1190,1155,1145	A2	короткострокові пасиви	1600	П2	3–6 місяців
що повільно реалізуються	1100	A3	довгострокові пасиви	1595	П3	6–12 місяців
що важко реалізуються	1095	A4	власний капітал	1495, 1660, 1665	П4	більше року

Таблиця 2.7 – Аналіз ліквідності ПрАТ «Дніпровагонмаш» за 2019–2021 рр.

Актив	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	Пасив	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	Надлишок (+), нестача (—) активів для покриття зобов'язань		
								01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022
A1	720009	869818	655637	П1	566579	297595	456162	153430	572223	199475
A2	874036	687588	579143	П2	0	0	0	874036	687588	579143
A3	893940	776282	1758947	П3	342531	393429	235300	551409	382853	1523647
A4	716955	714848	712553	П4	1944757	423336	2675551	-1227802	291512	-1962998
Баланс	3260917	3048536	3706280	Баланс	3260917	3048536	3706280	0	0	0

Таблиця 2.8 – Розрахунок та аналіз відносних показників ліквідності ПрАТ «Дніпровагонмаш» за 2019 -2021 рр.

показник	норма джерело інформації	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	зміни	
					2020/2019	2021/2020
1	2	3	4	5	6	7
грошові кошти та їх еквіваленти, тис грн (Г)	1165	720009	869818	655637	149809	-214181
запаси, тис грн. (З)	1100-1110	893940	776282	1758947	-117658	982665
оборотні активи, тис грн (ОА)	1195+1200	2543962	2333688	2993727	210274	660039
поточні зобов'язання, тис грн (ПЗб)	ряд1695+1700–1660 –1665	973289	431650	795429	-541639	367779
загальна сума зобов'язань, тис грн (Зб)	ПЗ–ДЗб	1324452	854986	1050045	-469466	195059
коефіцієнт абсолютної ліквідності	Г/ПЗб 0,2–0,25	0,73	1,89	0,81	1,16	-1,08
коефіцієнт швидкої ліквідності	(ОА–З)/ ПЗб0,7–0,8	1,04	2,80	1,29	1,76	-1,51
коефіцієнт поточної ліквідності (покриття)	ОА/ ПЗб 1,5–2	2,59	5,06	3,6	2,47	-1,46
коефіцієнт загальної платоспроможності	ОА/ Зб 1	2,46	2,73	2,85	0,27	0,12

Результати таблиці 2.7 в аналізі свідчать про відсутність проблем із ліквідністю та платоспроможністю ПрАТ «Дніпровагонмаш». Протягом 2019–2021 рр. поточні активи забезпечували покриття зобов'язань. Суми абсолютно ліквідних активів - коштів та їх еквівалентів - наведено на рівні 1324452 тис грн у 2019 році, 854986 тис грн у 2020 році та 1050045 тис грн у 2021 році. За прийнятим у роботі зіставленням виконуються умови абсолютної ліквідності балансу. Повільно реалізованих активів також достатньо для покриття довгострокових і середньострокових зобов'язань. Тому підприємство характеризується як ліквідне. Додаткові висновки одержано за відносними показниками, розрахунки яких узагальнено в таблиці 2.8.

За розрахунками коефіцієнт абсолютної ліквідності становив 0,73 у 2019 році, 1,89 у 2020 році та 0,81 у 2021 році. Показник характеризує можливість негайного погашення поточних зобов'язань наявними коштами. Його значення в тексті оцінено як достатні протягом усього періоду; окремо наведено оцінку здатності погасити 1,14 грн поточних зобов'язань за 2019-2021 рр.

Швидка ліквідність в аналізі також оцінюється як достатня. Значення коефіцієнта становили 1,04 у 2019 році, 2,80 у 2020 році та 1,29 у 2021 році. Вони характеризують можливість розрахунків за поточними зобов'язаннями з урахуванням своєчасного погашення дебіторської заборгованості.

За наведеним аналізом поточна ліквідність характеризується як вища за нормативну, що пов'язується з можливістю виконання зобов'язань протягом року. Для 2019 року наведено 1.04 грн оборотних активів на гривню поточних зобов'язань. Наступні наведені значення становлять відповідно 2,80 та 1,29 грн. За цими даними в тексті зроблено висновок про достатні ресурси для своєчасного погашення короткострокових боргів підприємства.

Загальна платоспроможність протягом досліджуваного періоду оцінена як така, що відповідає нормативному рівню. Відповідність пов'язується з достатністю оборотних коштів для покриття поточних зобов'язань підприємства.

Отримані характеристики ліквідності ПрАТ «Дніпровагонмаш» розглядаються з урахуванням особливостей організації його виробничої та фінансової діяльності.

Аналіз ліквідності за 2019-2021 рр. не виявив на цьому етапі потреби в антикризових фінансових заходах, спрямованих на відновлення платіжних можливостей ПрАТ «Дніпровагонмаш». У роботі відзначено задовільний рівень абсолютної ліквідності та загальної платоспроможності. Висновок стосується досліджених показників і використовується для подальшої оцінки фінансової безпеки. Рішення щодо вдосконалення виробничо-господарської діяльності потребують також розгляду фінансової стійкості та прибутковості підприємства.

У межах застосованого оцінювання стан ПрАТ «Дніпровагонмаш» характеризується як фінансово безпечний. Зміст цієї характеристики полягає в підтриманні фінансового стану, який забезпечує захищеність пріоритетних та узгоджених інтересів підприємства. При цьому враховуються виявлені реальні й потенційні загрози внутрішнього та зовнішнього походження. Параметри такого стану створюють передумови фінансового забезпечення стійкого зростання в поточному та перспективному періодах. Отже, результати аналізу пов'язуються з можливостями продовження діяльності й фінансування розвитку. Застосована методика дала підстави оцінити рівень фінансової безпеки ПрАТ «Дніпровагонмаш» як достатній. У роботі цей результат пов'язується з можливими перевагами підприємства при залученні інвестицій, виборі постачальників і доборі кваліфікованих працівників.

2.3 Аналіз фінансової стійкості та прибутковості

Фінансова стійкість передбачає здатність підприємства забезпечувати запаси та витрати власними коштами, своєчасно виконувати зобов'язання й

уникати невиправданої кредиторської заборгованості. Вона характеризує стан фінансових ресурсів, порядок їх розподілу та використання. За стійкого стану зростання прибутку і капіталу створює можливості для розвитку, а платоспроможність та кредитоспроможність зберігаються в межах допустимого ризику. Відповідно оцінювання має враховувати достатність джерел фінансування та їх співвідношення [62,63].

Для визначення фінансової стійкості зіставляють вартість матеріальних оборотних активів, представлених запасами та витратами, із власними й позиковими джерелами коштів для їх формування.

Оцінка фінансової стійкості проводиться за абсолютними та відносними показниками. Абсолютні показники характеризують надлишок або нестачу джерел фінансування запасів і витрат. Для цього визначається різниця між сумою відповідних джерел коштів та вартістю запасів і витрат. Її знак і величина дають інформацію про забезпеченість ресурсами.

Зростання платоспроможного попиту стимулює розширення діяльності підприємства і впливає на умови підтримання фінансової стійкості. Збільшення обсягів роботи потребує нарощування активів, а отже — додаткового фінансування. Вибір джерел для покриття цієї потреби змінює структуру капіталу підприємства. Від співвідношення власних і залучених коштів залежить характер впливу розширення діяльності на його фінансову стійкість [68].

Аналіз фінансової стійкості проведемо у два етапи. Спочатку визначимо абсолютні показники забезпеченості запасів джерелами фінансування, а потім розглянемо відносні показники структури капіталу.

Для аналізу абсолютної забезпеченості запасів і витрат використаємо такі групи джерел фінансування:

- власні джерела формування запасів та витрат (ВОК);
- власні та довгострокові джерела формування запасів та витрат (ВД);
- загальна величина джерел формування запасів та витрат (ЗД).

Співвідношення зазначених джерел із запасами дає змогу визначити тип фінансової стійкості за трьома компонентами.

$$S(\Phi) = \begin{cases} 1, \text{ якщо } \Phi \geq 0 \\ 0, \text{ якщо } \Phi < 0 \end{cases} \quad (2.4)$$

Після проведення цих розрахунків підприємство може бути охарактеризовано одним з чотирьох типів фінансової стійкості:

Абсолютна фінансова стійкість визначається за виконання наведених нижче нерівностей:

$$BOK > 3; \quad (BOK + ДЗ) > 3; \quad (BOK + ДЗ + КК) > 3$$

Підприємство з абсолютною фінансовою стійкістю характеризується високою платоспроможністю. Забезпечення його виробничо-фінансової діяльності не потребує зовнішніх джерел фінансування запасів.

Запаси за цього стану повністю покриваються власними оборотними коштами. На практиці таке співвідношення трапляється рідко. Воно не завжди є найкращим варіантом, оскільки може свідчити про небажання керівництва, недостатні можливості або невміння використовувати зовнішні джерела для фінансування основної діяльності.

Нормальній фінансовій стійкості відповідає таке співвідношення запасів і джерел їх фінансування:

$$BOK < 3; \quad (BOK + ДЗ) > 3; \quad (BOK + ДЗ + КК) > 3$$

За нормальної фінансової стійкості підприємство зберігає поточну платоспроможність і своєчасно виконує короткострокові зобов'язання. Запаси фінансуються власними оборотними коштами та довгостроковими зобов'язаннями. Поєднання цих джерел дозволяє забезпечувати діяльність за прийняттого співвідношення власного й залученого капіталу. У роботі цей тип стійкості розглядається як найбільш бажаний для підприємства.

Нестійкий фінансовий стан встановлюється за наведеними нижче нерівностями:

$$\text{ВОК} < 3; \quad (\text{ВОК} + \text{ДЗ}) < 3; \quad (\text{ВОК} + \text{ДЗ} + \text{КК}) > 3$$

Ознакою нестійкого фінансового стану є порушення поточної платоспроможності. Для забезпечення запасів підприємству доводиться додатково залучати позикові джерела фінансування.

Покриття запасів у цьому випадку здійснюється власними оборотними коштами, довгостроковими зобов'язаннями та короткостроковими кредитами. Попри порушення платоспроможності підприємство ще має можливість відновити її найближчим часом.

На початковій стадії фінансової кризи її прояви залишаються слабкими. Завдяки цьому платоспроможність може бути відновлена з меншими витратами ресурсів і часу, якщо своєчасно локалізувати причини порушень та запобігти посиленню кризових явищ.

Умовою такого відновлення є своєчасна реакція на слабкі сигнали погіршення стану, які виникають у внутрішньому й зовнішньому середовищі підприємства.

Кризовому фінансовому стану відповідають такі нерівності:

$$\text{ВОК} < 3; \quad (\text{ВОК} + \text{ДЗ}) < 3 \quad (\text{ВОК} + \text{ДЗ} + \text{КК}) < 3$$

За кризового фінансового стану підприємство втрачає платоспроможність, а запаси фактично фінансуються кредиторською заборгованістю. Нестача належних джерел покриття ресурсів ставить його на межу банкрутства.

Для зіставлення запасів із джерелами фінансування результати аналізу фінансової стійкості подано в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9 – Аналіз фінансової стійкості ПрАТ «Дніпровагонмаш»у
2019 – 2021рр., тис грн

показник	джерела інформації, порядок визначення	31.12. 2019	31.12. 2020	31.12. 2021	зміна 2020/ 2019	зміна 2021/2020
1	2	3	4	5	6	7
власний капітал, ВК	1495	1936465	2193550	2656235	257085	462685
необоротні активи	1095	716955	714848	712553	-2107	-2295
власні оборотні кошти, ВОК	ВК-НА	1219510	1478702	1943682	259192	464980
довгострокові зобов'язання, ДЗб	1595	342531	393429	235300	50898	-158129
довгострокові джерела фінансування запасів(ДДФ)	ВОК+ДЗ	1562041	1872131	2178982	310090	306851
короткострокові позики банків, КПБ	1600,1610	471082	0	90241	-471082	90241
загальна сума джерел фінансування	ДДФ+КПБ	2033123	1872131	2269223	-160992	397092
запаси, З	1100	893940	776282	1758947	-117658	982665
надлишок(+) або нестача (-) власних оборотних коштів	ВОК-З	325570	702420	184735	376850	-517685
надлишок(+) або нестача (-) довгострокових джерел фінансування запасів	ВОК+ДЗ-З	668101	1095849	420035	427748	-675814
надлишок(+) або нестача (-) загальної суми джерел фінансування запасів	ВОК+ДЗ+ КПБ --З	1139183	1095849	510276	-43334	-585573
трикомпанентний показник		1;1;1	1;1;1	1;1;1		
тип фінансової стійкості		абсолютна фінансова стійкість	абсолютна фінансова стійкість	абсолютна фінансова стійкість		

За результатами розрахунків у таблиці 2.9 фінансова стійкість підприємства протягом досліджуваних років визначена як абсолютна.

Отриману оцінку пов'язано з достатністю власних оборотних коштів, довгострокових джерел і загальної суми джерел фінансування запасів. Подальше поліпшення стану може забезпечуватися скороченням надлишкових запасів за умови збереження їх нормативного рівня. Доцільно також

переглянути структуру фінансування, зменшуючи частку короткострокових джерел на користь власних та довгострокових. Зазначені зміни дозволяють узгоджувати строки використання ресурсів зі строками залучення коштів.

Відносну оцінку фінансової стійкості здійснимо за коефіцієнтами, склад і зміст яких наведено в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10 – Відносні показники оцінки фінансової стійкості підприємства

назва показника	орієнтовне значення	характеристика
1	2	3
коефіцієнт автономії	$> 0,5$ (збільшення)	відношення суми власних коштів до підсумку балансу. Чим більше значення коефіцієнта, тим менша залежність від зовнішніх джерел
коефіцієнт концентрації позичкового капіталу	$< 0,5$ (зменшення)	характеризує частку залученого капіталу в загальній сумі капіталу
коефіцієнт маневреності власного капіталу	$> 0,5$ (збільшення)	характеризує ступінь мобільності використання власних коштів
коефіцієнт фінансової залежності	$< 0,2$ (зменшення)	показник обернений до коефіцієнта автономії, показує, яка сума загальної вартості майна припадає на 1 грн. власних коштів
коефіцієнт фінансової стабільності	> 1 (збільшення)	характеризує співвідношення власних та позикових коштів
маневреність власного капіталу	за планом	характеризує частку запасів у загальній сумі робочого капіталу
коефіцієнт залучених джерел в необоротних активах	$< 0,1$ (зменшення)	показує частину необоротних активів, яка фінансується за рахунок довгострокових залучених коштів
коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	$< 0,5$ (зменшення)	показує частку довгострокових позик, використаних для фінансування активів підприємства поряд з власними коштами
коефіцієнт довгострокових зобов'язань	$< 0,2$ (норматив)	визначає частину довгострокових зобов'язань в загальній сумі джерел формування
коефіцієнт поточних зобов'язань	$> 0,5$ (збільшення)	визначає питому вагу поточних зобов'язань в загальній сумі джерел формування
коефіцієнт забезпечення власними коштами	$> 0,1$ (збільшення)	відображає, яка частина оборотних активів фінансується за рахунок власних оборотних засобів

Для подальшого аналізу обрано коефіцієнти автономії, фінансової стійкості, маневреності власного капіталу та забезпеченості оборотних активів власними коштами. Результати розрахунків узагальнено в таблиці 2.11. Коефіцієнт фінансової стійкості характеризує забезпеченість активів постійними та довгостроковими джерелами на перспективу понад один рік. У цьому фрагменті аналізу за 2019 рік наведено частку 74,73%. Нормативний орієнтир становить 0,8 і більше. Для 2020 року зазначено коефіцієнт 0,65 та частку стійких джерел формування капіталу 64,96%. У 2021 році показник наведено на рівні 0,52, тобто 52% активів фінансувалося постійними або довгостроковими коштами. Отриманий результат пов'язано із недостатньою часткою довгострокових зобов'язань.

Таблиця 2.11–Динаміка показників фінансової стійкості за 2019-2021рр.

показник	джерела інформації, порядок визначення	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	зміни 2020/2019	зміни 2021/2020
1	2	3	4	5	6	7
власний капітал, тисгрн (ВК)	1495	1936465	2193550	2656235	257085	462685
довгострокові зобов'язання, тисгрн(ДЗ)	1595	342531	393429	235300	50898	-158129
підсумок пасиву, тис грн	1900	3260917	3048536	3706280	-10739	3385
власні оборотні кошти, тисгрн	ВОК	1219510	1478702	1943682	259192	464980
оборотні активи, тис грн	1195	2543962	2333688	2993727	-210277	660039
коефіцієнт автономії (фінансової незалежності)	ВК/1900	0,59	0,72	0,72	0,13	0
коефіцієнт фінансової стійкості	(ВК+ДЗ)/1900	0,70	0,85	0,78	0,15	-0,07
коефіцієнт маневреності власного капіталу	ВОК/ВК	0,63	0,67	0,73	0,04	0,06
коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними коштами	ВОК/1195	0,48	0,63	0,65	0,15	0,02

Зміни розрахованих показників фінансової стійкості ПрАТ «Дніпровагонмаш» за досліджуваний період графічно відображено на рисунку 2.6.

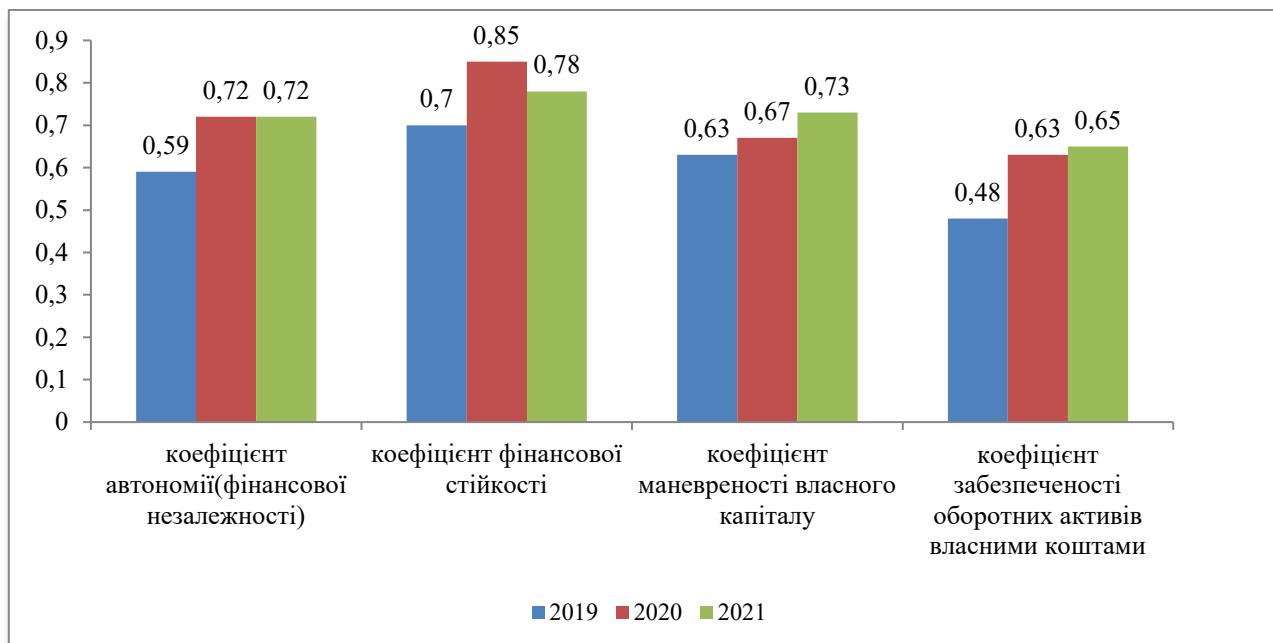

Рисунок 2.6 – Динаміка показників фінансової стійкості за 2019-2021 рр.

Коефіцієнт автономії відображає незалежність підприємства від позикового капіталу. Його зростання протягом досліджуваного періоду пов'язується зі збільшенням власних коштів у складі джерел фінансування.

Значення коефіцієнта автономії ПрАТ «Дніпровагонмаш» перевищувало нормативний орієнтир $>0,5$. За цим критерієм підприємство характеризується як фінансово незалежне від кредиторів. Підвищення показника посилює забезпеченість діяльності власним капіталом.

Коефіцієнт автономії зріс із 0,59 у 2019 році до 0,72 у 2021 році. У цьому фрагменті аналізу для коефіцієнта фінансової стійкості наведено рівень 0,8, а також його зниження з 0,85 у 2020 році до 0,78 у 2021 році. Скорочення частки стійких джерел фінансування оцінюється як негативна зміна, попри достатню частку власного капіталу.

Маневреність власного капіталу протягом досліджуваного періоду мала позитивне значення. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними коштами також залишався додатним на початок і кінець періоду. Додатне значення характеризує наявність власних ресурсів для фінансування поточної діяльності. Відповідні показники розкривають частку капіталу, яка використовується в обороті підприємства.

Рентабельність характеризує ефективність діяльності через співвідношення прибутку та понесених витрат. Вона застосовується для оцінювання інтенсивності роботи суб'єктів господарювання різних форм власності.

На відміну від абсолютної суми прибутку, показники рентабельності дають відносну оцінку фінансових результатів. Їх групування залежить від того, які ресурси або результати діяльності цікавлять учасників економічного процесу та ринкового обміну.

Аналіз рентабельності розкриває умови формування прибутку й доходу підприємства. Тому її показники використовуються в порівняльному аналізі фінансового стану. У виробничій діяльності вони також слугують інструментами обґрунтування інвестиційної політики та рішень щодо ціноутворення.

Рентабельність активів визначає суму чистого прибутку на 1 грн вкладених активів. Показник може виражатися у відсотках та в роботі також розглядається як характеристика рентабельності інвестицій.

Рентабельність власного капіталу характеризує прибутковість коштів, вкладених власниками в підприємство. Через це показник становить інтерес для чинних і потенційних акціонерів та використовується при оцінюванні інвестиційної привабливості. У наведеному трактуванні його рівень пов'язується з верхньою межею дивідендних виплат [8].

Рентабельність продажу відображає операційний прибуток у розрахунку на гривню реалізованої продукції. У роботі цей показник використовується для

характеристики прибутковості реалізації після покриття витрат. Результати оцінювання рентабельності наведено в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10 – Оцінка показників рентабельності підприємства за 2019-2021рр.

показник	роки			абсолютні зміни	
	2019	2020	2021	2020-2019	2021-2020
1	2	3	4	5	6
рентабельність активів, %	3,99	22,3	19,7	18,31	-2,6
рентабельність власного капіталу, %	5,8	37,5	27,4	31,5	-10,1
рентабельність продаж, %	55,9	18,9	10,9	-37	-8

За таблицею 2.10 рентабельність протягом трьох років змінювалася, проте загальна оцінка підприємства залишається позитивною. У 2020 році рентабельність активів зросла на 18,31% і досягла 22,3%. У наступному році вона знизилася до 19,7%. Отже, динаміка прибутковості активів була нерівномірною. Зміни показників рентабельності відображено на рисунку 2.7.

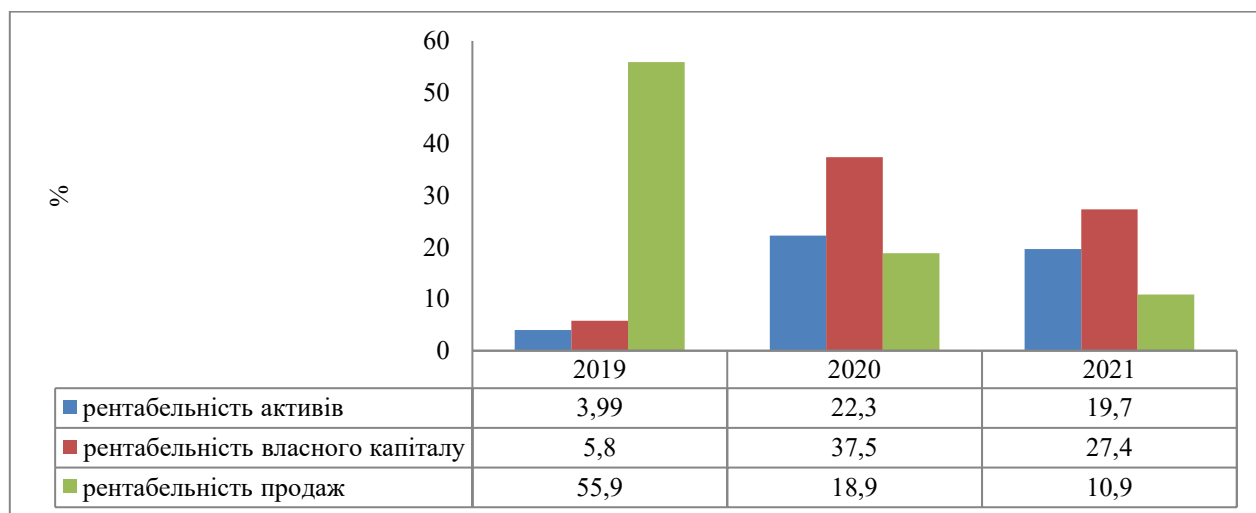

Рисунок 2.7 – Динаміка показників рентабельності за 2019-2021рр.

Рентабельність власного капіталу змінювалася подібно до рентабельності активів. У 2020 році порівняно з 2019 роком вона збільшилася на 31,5%, а у 2021 році відносно 2020 року скоротилася на 10,1%. Інша тенденція характерна для рентабельності продажу. Протягом досліджуваного періоду її значення знизилася з 55,9% у 2019 році до 10,9% у 2021 році. Таке скорочення характеризує погіршення прибутковості реалізації та оцінюється як негативний сигнал для підприємства.

Фінансовий результат господарської діяльності може виражатися прибутком або збитком [19]. Зростання прибутку збільшує фінансові ресурси та можливості подальшого розвитку підприємства. Збиткова діяльність, навпаки, супроводжується втратою коштів. Якщо збитки повторюються протягом тривалого часу, ресурсна база виснажується й посилюється загроза банкрутства. Тому при оцінюванні фінансової безпеки важливо простежувати зміни результатів за кілька періодів. Розрахунки фінансових результатів ПрАТ «Дніпровагонмаш» за 2019-2021 роки наведено в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11 – Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства за 2019-2021рр., тис грн

показник	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	зміни	
				2021/2020	2022/2021
1	2	3	4	5	6
чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2150001	3847179	5514137	3632178	1666958
собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2029774	3245353	4787096	1215579	1541743
валовий прибуток	120227	727041	601826	606814	529785
фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	(90891)	314786	465482	405677	150696
чистий фінансовий результат прибуток(збиток)	(112848)	331983	487246	444831	155263

Чистий дохід підприємства збільшувався протягом усього досліджуваного періоду. У 2020 році приріст відносно 2019 року становив 3632178 тис грн, а у 2021 році порівняно з 2020 роком -1666958 тис грн. Зростання доходу оцінюється як позитивна зміна. Для зіставлення його з іншими результатами діяльності динаміку показників подано на рисунку 2.8.

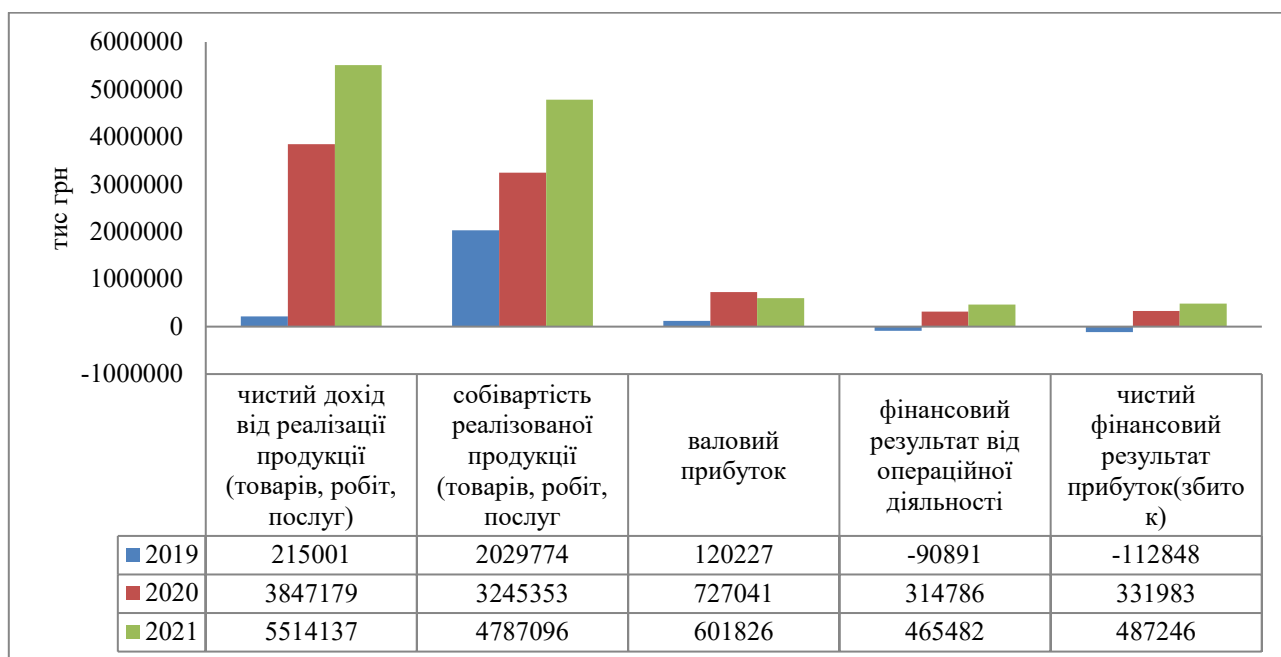

Рисунок 2.8 – Динаміка фінансових результатів діяльності підприємства за 2019-2021рр.

Собівартість реалізованої продукції належить до узагальнених характеристик виробничих витрат. Її аналіз дозволяє контролювати використання ресурсів та оцінювати результати господарювання. Зниження витрат за порівнянних умов розглядається як джерело збільшення прибутку і накопичень для розширення діяльності. Тому зміни собівартості необхідно зіставляти з динамікою реалізації та фінансових результатів.

Собівартість у наведених розрахунках послідовно збільшувалася. За 2019-2020 рр. її приріст становив 1215579 тис грн, а за 2020-2021 рр. - 1541743 тис грн. За результатами аналізу зростання витрат оцінюється негативно.

Валовий прибуток, який визначається співвідношенням доходу від реалізації та собівартості, також зростав. У 2020 році порівняно з 2019 роком його приріст наведено в сумі 606814 тис грн, а у 2021 році відносно 2020 року - 529785 тис грн.

Операційна діяльність у 2019 році завершилася збитком 90891 тис грн. У 2020 році підприємство вже отримало прибуток; його сума становила 314786 грн. Позитивний результат зберігся у 2021 році й становив 465482 тис грн. Отже, після збиткового початку досліджуваного періоду операційна діяльність стала прибутковою.

Підсумковий фінансовий результат також змінився від збитку до прибутку. Зазначено збиток 112848 тис грн із датуванням 2010 роком. Для 2020 року наведено чистий прибуток 331983 тис грн. У 2021 році його сума збільшилася до 487246 тис грн, що характеризує подальше зростання прибутковості підприємства.

Висновки до другого розділу

У другому розділі дипломної роботи було досліджено оцінку рівня фінансової безпеки діяльності ПрАТ «Дніпровагонмаш», що дозволило зробити наступні висновки:

- вартість необоротних активів за період, що підпав під аналіз має тенденцію до зменшення. Так, у 2020 році у порівнянні з 2019 роком вартість необоротних активів у 2020 році знизилася у порівнянні з 2019 роком на 2107 тис грн(1,46%). А 2021 році по відношенню до 2020 року знизилася на 2295 тис грн(4,22%);

- частка необоротних активів в структурі балансу коливалася від 21,9% в 2019 році, 23,4% в 2020 році до 19,2% у 2021 році. Та сама тенденція

коливання стосується оборотних активів, так у 2019 році частка склала 78,1%, в 2020 році 76,8%, а в 2021 році вона склала 80,8%;

- валюта балансу станом на 31.12.2019 р. складала 3260917 тис грн, із яких на необоротні активи припадає 21,9%, або 716955 тис грн;

- частка оборотних активів складає 78,01%, або 2543962 тис грн;

- станом на 31.12.2020 р. спостерігається зменшення балансу, який склав 3048536 тис грн, із яких на необоротні активи припадає 23,4%, або 714848 тис грн;

- оборотні активи склали 76,6%, або 2333688 тис грн. Станом на 31.12.2021р. баланс збільшився і склав 3706280 тис грн, із яких 19,2% склали необоротні активи, або 712553 тис грн. Частка оборотних активів склала 80,8%,, або 2993727 тис грн. Можна зробити висновок, що структура активів є ресурсоємною, так як питома вага оборотних активів складає більше 80,0%;

- частка власного капіталу змінилася з 59,38%, до 71,95%, довгострокові зобов'язання і забезпечення складають 6,35%, поточні зобов'язання і забезпечення 21,98%. Така структура пасивів балансу підприємства свідчить про те, що підприємство залежить від зовнішніх джерел фінансування;

- таким чином, протягом 2019–2021рр. оборотні активи ПрАТ «Дніпровагонмаш» збільшилися на суму 449762 тис грн, за рахунок збільшення виробничих запасів на 865007 тис грн.

- питома вага необоротних активів зменшилась на 2.8 %. Звідси можна зробити висновок, що структура активів за період аналізу стала менш мобільною. Питома вага власних коштів в пасиві балансу зменшилась і це явище можна оцінювати, як негативне;

- розраховані значення показника співвідношення необоротних і оборотних активів знизилися з 0,28 до 0,24 за період, що підпав під аналіз, що свідчить про збільшення виробничого ризику;

- розраховані значення коефіцієнту майна виробничого призначення також свідчить про недостатність показника, так як його рекомендоване

значення для промисловості не нижче 0,5, а в нашому випадку коливається від 0,35 до 0,45;

- коефіцієнт забезпеченості оборотних активів має позитивне значення протягом всього періоду, що аналізується. Це свідчить про достатню кількість оборотних коштів. Протягом 2019-2021 рр. ПрАТ «Дніпровагонмаш» не мало проблем з ліквідністю. Для періоду, що аналізується виконувалось перше співвідношення, а саме $A1 \geq P1$. Поточні активи підприємства перевищували його зобов'язання;

- за період, що підпав під аналіз існує поточна ліквідність. Абсолютні активи мають тенденцію збільшення, що є позитивним явищем. Крім того, у 2019р спостерігалось виконання співвідношення $A3 \geq P3$, у 2020р. $A2 \geq P2$ та на протязі періоду 2019-2021рр. $A4 \leq P4$

- фінансова стійкість протягом 2019-2021 рр. є абсолютною і не має погіршення фінансового стану підприємства. В 2019 р. спостерігається достатня кількість власних оборотних коштів в сумі 1219510 тис грн, в 2020 р. 1478702 тис грн, в 2021 р. склала 1943682 тис грн;

- на протязі 2019–2021 рр. основний коефіцієнт фінансової стійкості - коефіцієнт автономії (фінансової незалежності), який характеризує частку власних коштів підприємства в загальній сумі коштів, авансованих в його діяльність протягом аналізованих років був на рівні нормативного рівня ($\geq 50\%$), та має тенденцію до збільшення, що є позитивним явищем;

- коефіцієнт фінансової стійкості за період, що підпав під аналіз досяг нормативного значення ($\geq 0,8$) та також має тенденцію до зростання;

- коефіцієнт маневреності власного капіталу, який показує частку власного капіталу, яка вкладена в оборотні активи, має позитивне значення протягом 2019-2021 рр.;

Розділ 3 Напрями удосконалення управління фінансовою безпекою підприємства

3.1 Іноземний досвід в управлінні фінансовою безпекою

Оцінювання ймовірності банкрутства використовується окремими авторами для діагностики фінансової безпеки та своєчасного прийняття управлінських рішень. У другому розділі вже розглянуто низку її індикаторів, тому доповнимо дослідження іншим способом оцінювання. Застосування відповідних методів дозволяє виявляти ознаки фінансової неспроможності, яка розглядається як один з індикаторів порушення фінансової безпеки підприємства [26,59,65].

У зарубіжній практиці для оцінювання кредитоспроможності та ризику банкрутства застосовуються моделі Бівера, Альтмана, Депаляна, Спрінгейта, Тішоу, Таффлера й інших економістів. До поширених засобів їх побудови належить дискримінантний аналіз сукупності фінансових показників, за допомогою якого розмежовуються підприємства з різним станом фінансів.

Перенесення зарубіжних моделей на вітчизняні підприємства потребує врахування відмінностей умов господарювання та інформаційної бази.

Результати застосування таких моделей до різних підприємств вказують на обмеження їх придатності для оцінки українських суб'єктів господарювання. Причинами є відмінності у врахуванні інфляції, структурі капіталу та законодавчому регулюванні. Через це отримані прогнози потрібно інтерпретувати з огляду на умови діяльності досліджуваного підприємства.

Розглянуті способи аналізу фінансової безпеки можна об'єднати у три групи. До них належать інтегральне оцінювання, індикаторні методи та оцінювання на основі можливості банкрутства. Остання група доповнює характеристики поточного фінансового стану прогнозом фінансової неспроможності.

Результати попереднього розділу доповнимо оцінкою ймовірності банкрутства ПрАТ «Дніпровагонмаш» у найближчій перспективі.

Одним із найпростіших засобів такого оцінювання є двофакторна модель Альтмана.

Перевага моделі полягає в невеликій кількості вихідних даних, завдяки чому її можна застосовувати за обмеженої інформації. Розрахунок ґрунтується на показниках поточної ліквідності та залежності від зовнішніх джерел фінансування. Отримана оцінка відображає співвідношення цих характеристик на певний момент часу.

Обмеження двофакторної моделі пов'язане зі складом включених показників. Вона не охоплює рентабельності, ефективності використання активів, ділової активності й наявності власних оборотних коштів. Через відсутність цих характеристик точність прогнозування фінансової неспроможності зменшується.

Для прогнозу ймовірності банкрутства за двофакторною моделлю Альтмана у вихідних матеріалах наведено помилку оцінювання $\pm 0,65$.

Розрахункова формула має вигляд:

$$Z = -0,3877 - 1,0736K_{пл} + 0,0579K_{фз}, \quad (3.1)$$

де $K_{пл}$ – коефіцієнт поточної ліквідності;

$K_{фз}$ – коефіцієнт капіталізації (фінансової залежності).

У наведеній інтерпретації двофакторної моделі від'ємне значення Z пов'язується з малою ймовірністю банкрутства, а значення $Z > 1$ - з високою [59]. Додатково використовується таке розмежування за знаком показника:

$Z < 0$ - ймовірність банкрутства становить менше 50% та знижується зі зменшенням Z ;

$Z > 0$ - ймовірність банкрутства перевищує 50% та зростає зі збільшенням Z ;

$Z = 0$ - ймовірність банкрутства дорівнює 50%.

Вихідні показники й результати застосування двофакторної моделі Альтмана узагальнено в таблиці 3.1. За розрахунками таблиці 3.1 значення узагальненого показника залишалося від'ємним у кожному з трьох досліджуваних років.

Таблиця 3.1 – Розрахунок ймовірності банкрутства підприємства за двофакторною моделлю Альтмана

показник	2019	2020	2021	зміна		
				2020/2019	2021/2020	загальна
1	2	3	4	5	6	7
Кпл	2,59	5,06	3,6	2,47	-1,46	1,01
Кфз	0,59	0,72	0,72	0,13	0	0,13
Z	-1,43	-5,78	-4,21	-4,35	1,57	-2,78

За прийнятою інтерпретацією від'ємні значення свідчать про ймовірність банкрутства нижче 50% у досліджувані роки. Зміни результатів розрахунку графічно відображено на рисунку 3.1.

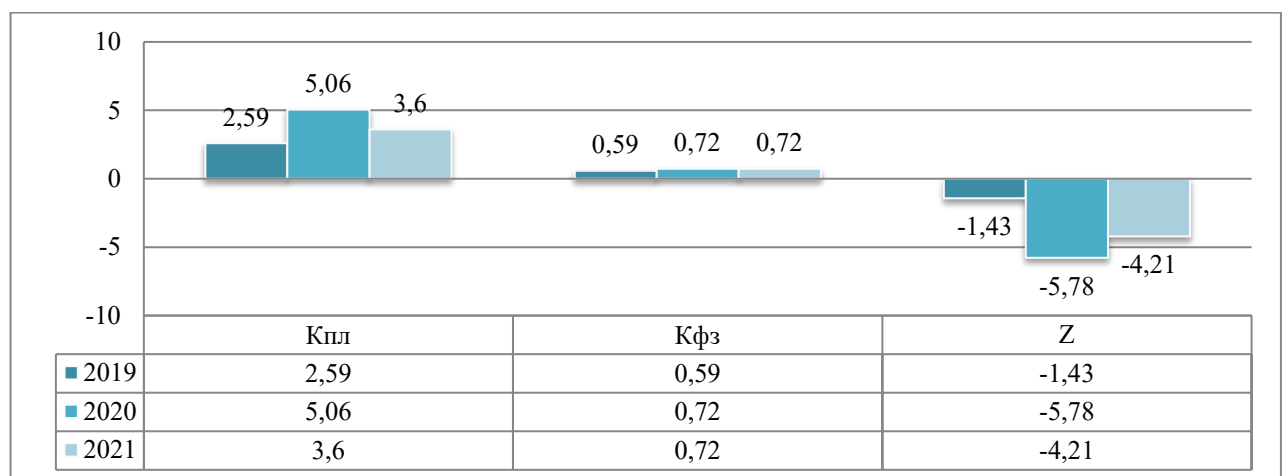

Рисунок 3.1 – Динаміка зміни показників за двофакторною моделлю Альтмана

Ширший набір фінансових характеристик використовується в п'ятифакторній моделі Альтмана. Для її побудови Е. Альтман дослідив звітність 66 компаній. Половина з них збанкрутувала між 1946 і 1965 роками, тоді як інша половина продовжувала працювати. На основі цієї вибірки було розраховано 22 коефіцієнти, які могли характеризувати можливість банкрутства. З отриманого набору автор відібрав п'ять найбільш значущих показників і поєднав їх у регресійному рівнянні для узагальненої оцінки загрози фінансової неспроможності.

У формулі Альтмана інтегральна оцінка є функцією кількох фінансових показників, що характеризують економічний потенціал компанії.

Вплив окремих факторів на підсумковий результат враховується за допомогою визначених Альтманом коефіцієнтів значущості.

П'ятифакторний варіант за формулою 3.2 призначений для оцінювання загрози банкрутства акціонерних товариств, акції яких вільно обертаються на ринку.

Модель Альтмана має вигляд:

$$Z = 1,2 * X1 + 1,4 * X2 + 3,3 * X3 + 0,6 * X4 + X5 \quad (3.2)$$

де Z – інтегральний показник рівня загрози банкрутства;

$X1$ – відношення оборотних активів до суми всіх активів;

$X2$ – рівень рентабельності капіталу;

$X3$ – рівень прибутковості активів;

$X4$ – коефіцієнт співвідношення власного і позикового капіталу;

$X5$ – оборотність активів.

Область застосування формули 3.2 обмежується великими компаніями, акції яких перебувають в обігу на фондовому ринку.

Залучення п'яти факторів у цій моделі розширює аналіз і дозволяє уточнити прогноз порівняно з двофакторним варіантом.

Співвідношення значень Z та оцінок імовірності критичного фінансового стану підприємства подано в таблиці 3.2.

Для компаній, акції яких не котируються на біржі, у наведеному матеріалі зазначено дещо нижчі значення коефіцієнта оцінювання ймовірності банкрутства.

Таблиця 3.2– Інтерпретації результатів за моделлю Альтмана

значення розрахункового показника Z для компаній, акції яких котируються на біржі	значення розрахункового показника Z для компаній, акції яких не котируються на біржі	вірогідність банкрутства	коментар
1	2	3	4
менше 1,8	менше 1,23	от 80 до 100%	компанія є неспроможною
от 1,81 до 2,77	от 1,23 до 2,90	35 до 50%	невизначена ситуація
от 2,77 до 2,99	от 1,23 до 2,90	15 до 20%	невизначена ситуація
більше 2,99	більше 2,90	ризик того, що компанія не зможе погасити свої борги незначний	компанія фінансово стійка

Застосування моделі ускладнюють дві обставини. Розраховані Альтманом коефіцієнти відображають умови вибірки, на якій її створено, і не повністю відповідають сучасному економічному середовищу. Крім того, наведений варіант призначений для підприємств, акції яких котируються на відкритому ринку.

Оцінка за п'ятифакторною моделлю Альтмана:

Якщо $Z > 2,9$ – зона фінансової стійкості («зелена» зона).

Якщо $1,8 < Z < 2,9$ – зона невизначеності («сіра» зона).

Якщо $Z < 1,8$ – зона фінансового ризику («червона» зона).

В описі таблиці 3.3 результати пояснюються точністю прогнозу п'ятифакторної моделі за вибірками різних років. Значення поза дужками

віднесено до класифікації банкрутів, а в дужках — до оцінювання фінансово стійких підприємств. Дані розрахунків узагальнено в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Розрахунок показників за моделлю Альтмана

показник	розрахунок	роки			зміна	
		2019	2020	2021	2020/2019	2021/2020
1	2	3	4	5	6	7
X ₁	оборотні активи/Σактивів	0,08	0,77	0,81	0,69	0,04
X ₂	нерозподілений прибуток/Σактивів	0,09	0,02	0,11	-0,07	0,09
X ₃	операційний прибуток/Σактивів	-0,02	0,10	0,13	0,12	0,03
X ₄	ринкова вартість активів / Σзаборгованості	1,97	4,75	3,26	2,78	-1,49
X ₅	виручка / Σактивів	0,66	1,49	1,26	0,83	0,23
Z		1,998	5,592	4,771	3,594	-0,821

Результати п'ятифакторного оцінювання використано для аналізу загрози фінансової неспроможності підприємства. Їхню динаміку за даними таблиці 3.3 відображено на рисунку 3.2.

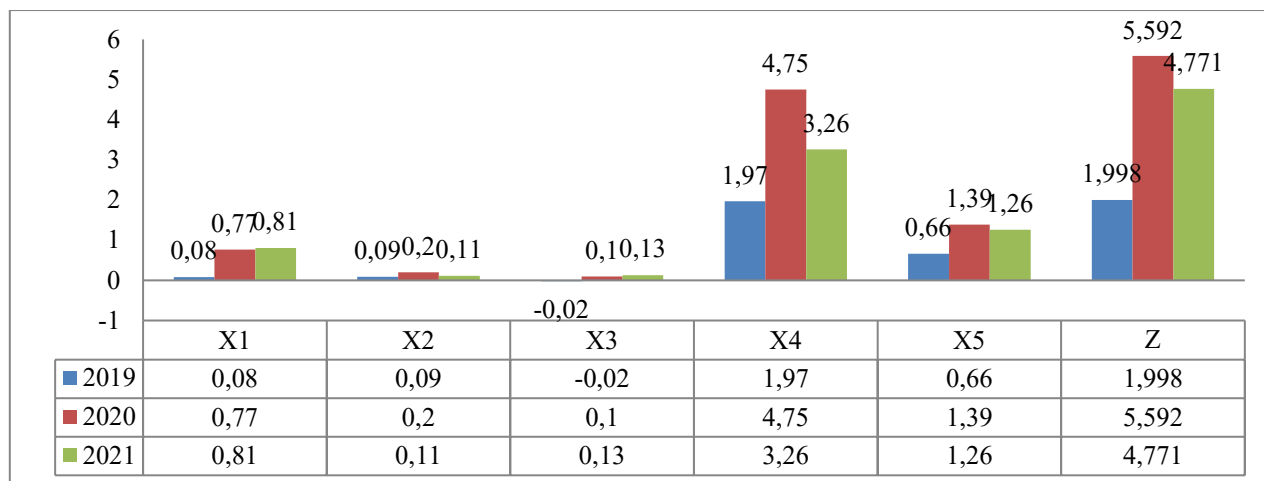

Рисунок 3.2 – Динаміка зміни показників за п'ятифакторною моделлю Альтмана

Зіставлення результатів таблиці 3.3 з межами, наведеними в таблиці 3.2, дозволяє віднести підприємство до фінансово стійких за цією моделлю.

Упродовж усіх трьох років інтегральний показник перевищував 3. За прийнятою шкалою він перебуває в зоні фінансової стійкості, тому розрахунки не вказують на загрозу банкрутства в досліджуваному періоді.

Додаткову оцінку проведемо за моделлю Романа Ліса, розробленою у 1972 році для підприємств Великобританії.

Модель належить до ранніх європейських розробок, створених після моделі Е. Альтмана 1968 року. Її адаптаційний характер пов'язаний із використанням фінансових коефіцієнтів, подібних до показників Альтмана.

Для моделі Романа Ліса 1972 року, розробленої в умовах Великобританії, використовується наведена нижче формула:

$$Z = 0,063 \cdot X_1 + 0,092 \cdot X_2 + 0,057 \cdot X_3 + 0,001 \cdot X_4, \quad (3.3)$$

де X_1 – оборотний капітал / сума активів;

X_2 – операційний прибуток / сума активів;

X_3 – нерозподілений прибуток / сума активів;

X_4 – власний капітал / позиковий капітал.

Граничний орієнтир моделі становить 0,037. Збільшення значення Z пов'язується з вищою платоспроможністю підприємства [56]. Результати застосування моделі Романа Ліса до досліджуваного підприємства наведено в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Розрахунок ймовірності банкрутства підприємства за моделлю Романа Ліса

показник	2019	2020	2021	зміни		
				2020/2019	2021/2020	загальна
1	2	3	4	5	6	7
X1	0,78	0,766	0,808	-0,014	0,042	0,028
X2	0,028	0,103	0,125	0,075	0,022	0,097
X3	0,093	0,150	0,112	0,057	-0,038	0,019
X4	0,001	0,001	0,001	0	0	0
Z	0,058	0,067	0,070	0,009	0,003	0,012

За таблицею 3.4 розраховані значення Z перевищують межу 0,037. Відповідно до інтерпретації моделі це характеризує підприємство як фінансово стійке. Зміни розрахованих значень показника за моделлю Романа Ліса відображено на рисунку 3.3.

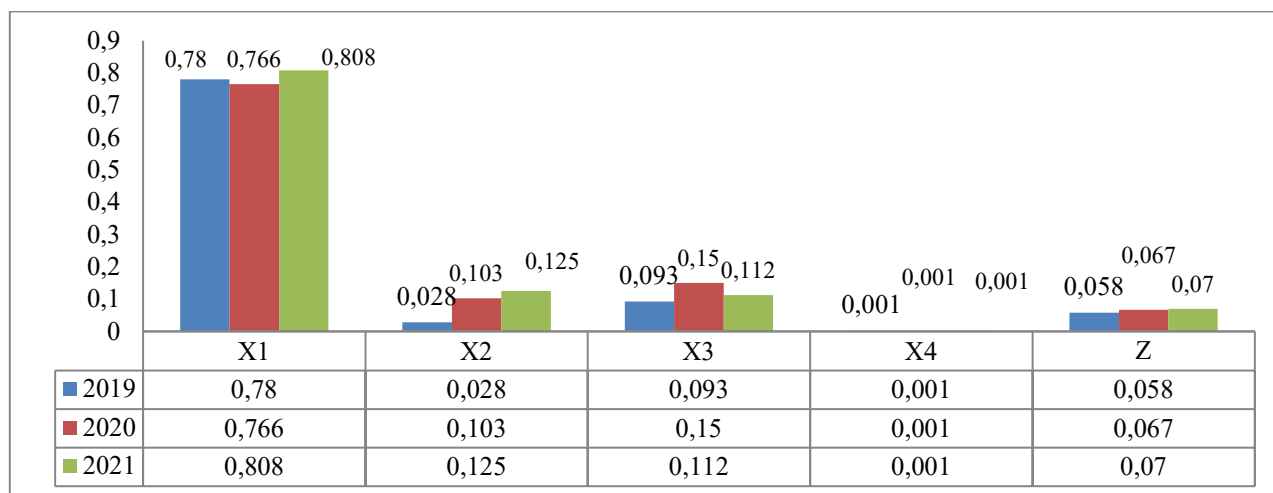

Рисунок 3.3 – Динаміка зміни показників ймовірності банкрутства за моделлю Романа Ліса

Застосовані моделі оцінювання ймовірності банкрутства узагальнено для зіставлення в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5– Моделі розрахунку ймовірності банкрутства

модель	показник	роки		
		2019	2020	2021
1	2	3	4	5
двофакторна модель Альтмана: $Z = -0,3877 - 1,0736K_{пл} + 0,0579K_{фз}$	Кпл – коефіцієнт поточної ліквідності;	2,59	5,06	3,6
	Кфз – коефіцієнт капіталізації (фінансової залежності)	0,59	0,72	0,72
	результат	-1,43	-5,78	-4,21

Продовження таблиці 3.5

1	2	3	4	5
п'ятифакторна Модель Альтмана: $Z = 1,2 \cdot X_1 + 1,4 \cdot X_2 + 3,3 \cdot X_3 + 0,6 \cdot X_4 + X_5$	x1 – власні оборотні кошти/всього активів	0,096	0,924	0,972
	x2 – чистий прибуток /всього активів	0,126	0,028	0,154
	x3 – прибуток до сплати податку і відсотків /всього активів	-0,066	0,33	0,429
	x4 - соотношение между СК и ЗК	1,182	2,82	1,956
	x5 - виручка (нетто) від реалізації /всього активів	0,66	1,49	1,26
	результат	1,998	5,592	4,771
модель Романа Ліса $Z = 0,063 \cdot X_1 + 0,092 \cdot X_2 + 0,057 \cdot X_3 + 0,001 \cdot X_4$,	X ₁ – оборотний капітал /сума активів;	0,780	0,766	0,808
	X ₂ – операційний прибуток /сума активів;	0,028	0,103	0,125
	X ₃ – нерозподілений прибуток /сума активів;	0,093	0,150	0,112
	X ₄ -власний капітал /позиковий капітал.	0,001	0,001	0,001
	результат	0,058	0,067	0,070

Результати трьох моделей узгоджуються з попередньою оцінкою фінансового стану ПрАТ «Дніпровагонмаш». За наведеними розрахунками підприємство характеризується як стійке, а ознак загрози банкрутства в межах застосованих моделей не виявлено.

3.2 Концептуальна модель управління фінансовою безпекою

Підприємства різних організаційно-правових форм діють у ринковому середовищі, для якого характерні невизначеність і складність прогнозування.

Як відкрита система підприємство залежить від зовнішніх умов і має пристосовуватися до їх змін. Досягнення поставлених цілей потребує пошуку рішень, які відповідають наявним ресурсам та характеру впливів нестабільного середовища.

Проблеми формування теоретичних засад фінансової безпеки можна розмежувати за терміновістю вирішення та значенням для подальшого розвитку:

- гострі -невідкладні питання, що потребують термінового розгляду та вирішення;
- суттєві - актуальні питання основних аспектів економічної безпеки, вплив яких на формування системи захисту в наведеному розмежуванні вважається обмеженим;
- перспективні - складні питання, які потрібно враховувати в майбутньому та вирішувати із застосуванням інноваційних управлінських рішень.

Кількісні характеристики фінансового стану й економічного розвитку не вичерпують змісту оцінювання фінансової безпеки. Для висновку про її рівень необхідно враховувати також якісні умови діяльності підприємства.

До індикаторів фінансової безпеки належать кількісні та якісні показники ефективності фінансової, виробничої, управлінської й комерційної діяльності, а також інноваційно-інвестиційної роботи, орієнтованої на перспективу. Виявлення небезпек і загроз до їх посилення створює передумови адаптації до змін середовища. Завдяки цьому підприємство може підтримувати діяльність і власні позиції за умов конкуренції [26,35].

Різноманітність загроз потребує узгоджених заходів фінансової безпеки. Спочатку необхідно виявити внутрішні та зовнішні джерела небезпеки, проаналізувати їх і визначити можливі наслідки для фінансово-господарської діяльності. За результатами такої роботи приймаються превентивні рішення щодо усунення або зменшення фінансових та ринкових ризиків. Моніторинг і прогнозування чинників загроз забезпечують інформаційну основу цих рішень.

Моніторинг організовується як оперативна інформаційно-аналітична система спостережень, значення якої особливо зростає за кризових умов економіки України. Для поєднання результатів спостереження використовується системний підхід. Він дає змогу досліджувати зв'язки між об'єктами й процесами, які за окремого розгляду можуть здаватися незалежними. Увага зосереджується на взаємодії елементів усередині підприємства та їхніх відносинах із зовнішнім середовищем. Відбір найістотніших зв'язків допомагає пояснювати зміни фінансового стану й наслідки управлінських рішень. Складність застосування підходу полягає в правильному визначенні меж системи, її суттєвих елементів та характеру взаємодії між ними. Неповний склад елементів або невраховані зв'язки обмежують достовірність оцінки. Для побудови системи фінансової безпеки підприємства пропонується концепція, яка ґрунтується на таких положеннях:

- промислове підприємство складається з взаємопов'язаних елементів, тому їх захист від можливих негативних впливів та загроз необхідно розглядати комплексно;

- склад системи фінансової безпеки визначається характером діяльності, потенціалом підприємства, ринками збуту, організацією менеджменту й поглядами власників;

- належність фінансової безпеки до системи економічної безпеки поєднується з відносною самостійністю прийняття рішень стосовно суміжних систем управління підприємством [36].

Для побудови моделі необхідно з'ясувати зв'язок процесів, які відбуваються в окремих об'єктах фінансової безпеки, та їх вплив на інші об'єкти системи. Деталізація внутрішніх загроз і ризиків господарської діяльності дозволяє структурувати ці об'єкти й процеси як взаємопов'язані складові управління. Один із варіантів такої структуризації подано на рисунку 3.4.

Він відображає залежність стану фінансової безпеки від результатів різних напрямів роботи підприємства.

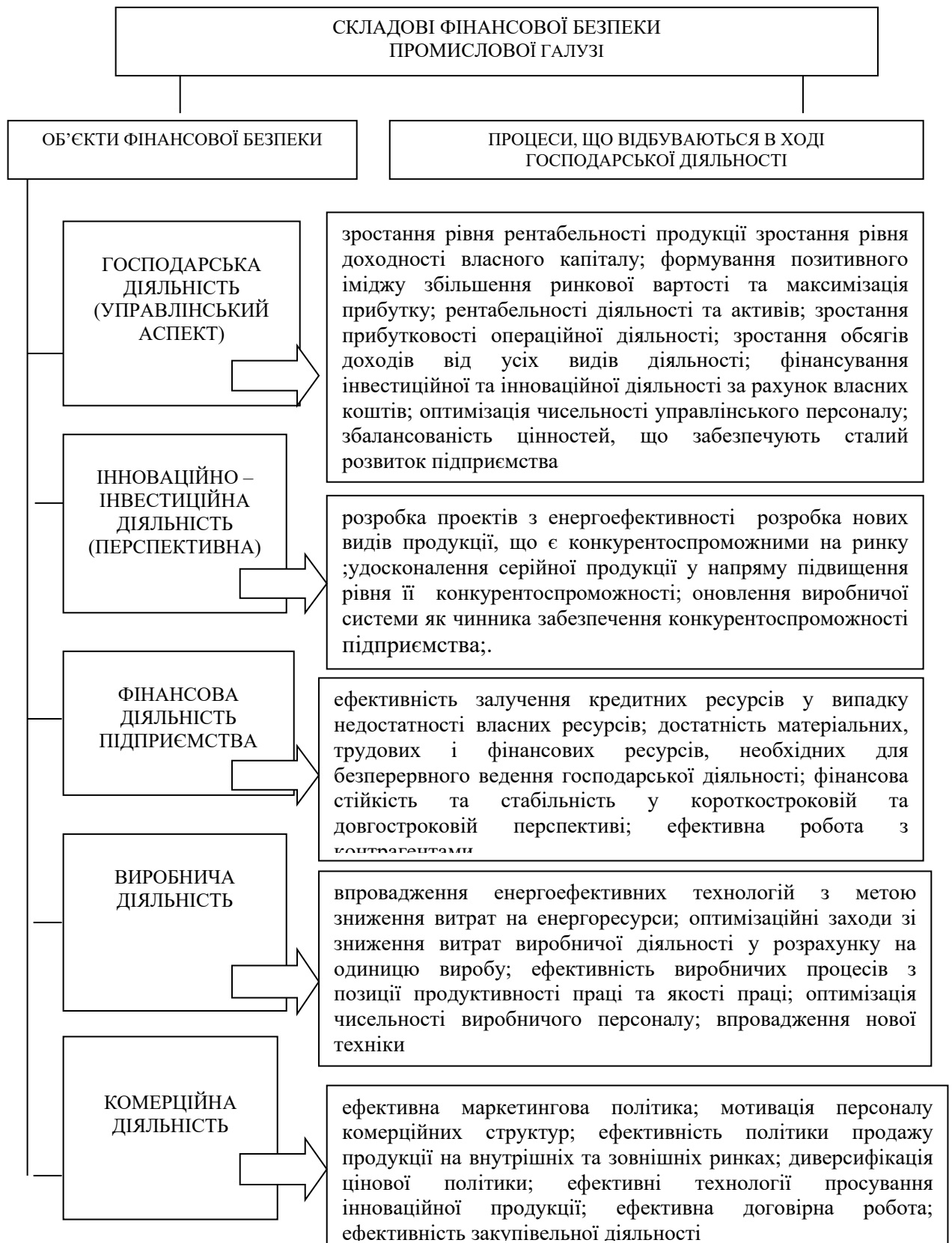

Рисунок 3. 4 – Складові системи управління фінансовою безпекою підприємства

Інноваційно-інвестиційна діяльність створює передумови зростання дохідності власного капіталу. За ринкової конкуренції підприємство змушене вдосконалювати якість продукції, щоб підтримувати її конкурентоспроможність. Виведення на ринок нових видів продукції допомагає зміцнювати ринкові позиції, а результати цих змін позначаються на ефективності використання вкладених власниками коштів.

Результати інноваційно-інвестиційної діяльності оцінюються у зв'язку з конкурентоспроможністю підприємства та ефективністю його фінансово-господарської роботи. Можливість здійснювати такі інвестиції характеризує ресурсні передумови розвитку.

Зростання дохідності власного капіталу залежить також від фінансового менеджменту. До його завдань належать управління власними й позиковими коштами, обґрунтування фінансових рішень, прогнозування ризиків і вибір способів зменшення їх наслідків.

Результативність управління фінансово-господарською діяльністю формується під впливом операційних, фінансових та інвестиційних рішень підприємства.

Виробнича діяльність охоплює окрему групу функцій, але її результати визначають ефективність операційної роботи виробничого підприємства. Операційна діяльність є основною; у наведеному матеріалі з нею пов'язано отримання до 95% доходів.

Організація виробництва пов'язана з іншими напрямками роботи підприємства. Завантаження потужностей залежить від портфеля замовлень і закупівель, що належать до комерційної діяльності. Достатність фінансових ресурсів та своєчасні розрахунки з контрагентами забезпечуються фінансово-кредитною діяльністю. Підтримання звичайного режиму роботи потребує також своєчасної оплати праці, мотивації персоналу, збереження майна та узгодження ресурсів у часі. Отже, виробничі рішення слід оцінювати з урахуванням цих зв'язків.

Від комерційної діяльності залежать обсяги доходів підприємства, строки надходження коштів і, відповідно, його платоспроможність та фінансова стійкість.

Комерційна діяльність як об'єкт фінансової безпеки пов'язана з інноваційно-інвестиційною та фінансово-кредитною роботою. Інноваційна продукція стає предметом продажу й джерелом доходів. Строки оплати, визначені договорами купівлі-продажу, враховуються під час планування руху коштів та підтримання короткострокової платоспроможності. Своєчасне повернення коштів за відвантажену продукцію забезпечує їх залучення до господарського обороту. Завдяки цьому скорочується потреба в кредитних ресурсах, використання яких пов'язане з оплатою відсотків і впливає на рентабельність власного капіталу.

Методичні підходи до оцінювання ефективності системи фінансової безпеки узагальнено в такі групи:

- критеріальний підхід;
- підхід оцінки стану фінансової складової діяльності підприємства;
- підхід, заснований на прогнозуванні банкрутства;
- програмно- цільовий підхід;
- функціональний підхід;
- системний підхід;
- підхід на основі використання економіко-математичних методів та моделей;
- підхід на основі використання методу експертних оцінок.

Розмаїття методичних підходів не завжди означає істотні відмінності між ними. Підприємство може використовувати методику в цілому або добирати окремі показники відповідно до власної специфіки. Вибір залежить від завдань оцінювання та актуальності певних характеристик у досліджуваному періоді.

Критеріальний, або індикаторний, підхід передбачає добір критеріїв, за якими визначається ефективність функціонування об'єкта та його складових. Сукупність критеріїв утворює основу оцінки системи фінансової безпеки.

До загального набору додаються спеціальні критерії, що відображають особливості об'єкта фінансової безпеки. Вони можуть характеризувати внутрішні умови певного виду діяльності або зовнішні обставини його здійснення.

Призначення критеріального підходу полягає в аналітичному оцінюванні з подальшим формуванням системи моніторингу. Його перевагою є можливість кількісно вимірювати результати управлінських дій. Проте зміна умов функціонування фінансової системи потребує перегляду придатності критеріїв. Регулярне спостереження необхідне для того, щоб оцінка залишалася відповідною фактичному стану підприємства та характеру загроз.

Якщо зміни умов діяльності не супроводжуються своєчасним переглядом критеріїв, результати оцінювання можуть втратити відповідність фактичному стану системи фінансової безпеки.

Програмно-цільовий підхід застосовується для організації виконання окремих програм і функцій системи фінансової безпеки підприємства.

Досягнення запланованих результатів за цим підходом забезпечується реалізацією цільових програм.

Цільова програма є директивним документом, який поєднує економічні, виробничі та організаційні завдання. Узгодження між ними здійснюється за строками виконання, ресурсами й відповідальними виконавцями. У програмі визначаються етапи та порядок досягнення мети, а також механізм управління відповідними роботами. Отже, вона конкретизує шлях від поставленого завдання до запланованого результату.

Цільові програми особливо доречні для інноваційно-інвестиційної діяльності. Прискорення впровадження технологій і створення нових видів продукції потребує спеціально визначеного розподілу людських, матеріальних та фінансових ресурсів. Для виконання завдань формуються *робочі групи*, які можуть застосовувати, зокрема, метод «мозкового штурму».

У цільовій програмі узгоджуються дослідницькі, технічні, організаційно-економічні та виробничі роботи структурних підрозділів, спрямовані на спільну мету. Результативність такого планового документа залежить від

структури управління. Потрібні керівники, здатні організувати взаємодію виконавців і відповідати за виконання робіт. Персональна відповідальність за результати та належна командна робота створюють умови для ефективного застосування програмно-цільового підходу.

Системний і процесний підходи поширені в управлінні складними організаціями. Перший розглядає фінансову безпеку як цілісну систему та враховує взаємний вплив її складових. Другий зосереджується на перебігу процесів і можливостях управлінського впливу на них. За процесної орієнтації досліджують послідовність дій, їхніх виконавців та передачу результатів між підрозділами. У вихідному підході це пов'язується зі спрощенням ієрархічної структури. Скорочення рівнів управління полегшує обмін інформацією, зменшує час її проходження та допомагає узгоджувати роботу підрозділів в межах спільного процесу.

Зосередження на процесах дозволяє долати відокремленість підрозділів і посадових осіб. Функціональні напрями діяльності при цьому розглядаються через послідовність змін та взаємодію виконавців.

Поліпшення діяльності має спиратися на вимірювання результатів і їх аналіз. Увага керівництва до взаємодії підрозділів допомагає виявляти ділянки роботи, за які не визначено відповідальних осіб. Усунення таких прогалин забезпечує повніше охоплення діяльності системою управління.

До основних переваг процесного підходу слід віднести такі:

- мінімізація функцій, що контролюються; оптимізація централізованого та децентралізованого підходів;
- відповідальність за процес в цілому; більш висока контрольованість ресурсів;
- оптимізація часу на виконання тих чи інших функцій; врахування поточних змін в діяльності;
- скорочення обсягу витрат за рахунок виключення дублювання функцій.

Застосування процесного підходу потребує чіткого визначення й формалізації функцій, з яких складається кожен процес. Системний і процесний підходи мають обмеження щодо повноти врахування наслідків у

різних функціональних сферах. Тому їх використання потребує узгодження з критеріальним оцінюванням та програмно-цільовою організацією заходів фінансової безпеки.

Для виробничих підприємств функціональний підхід тривалий час слугував основою організації операційної діяльності та управління. Комплексність функціонального підходу проявляється в оцінюванні системи через виконувані нею функції. За такого розгляду різноманітність внутрішніх процесів узагальнюється в результатах роботи та поведінці системи. Розгляд функцій дозволяє охопити різні напрями діяльності в межах спільного управлінського розгляду.

Функціональна організація управління ґрунтується на послідовності взаємопов'язаних управлінських дій. Вона сприяла підвищенню продуктивності, професійному й кар'єрному розвитку працівників та координації робіт. Разом із цим ускладнювалися управлінські процедури й збільшувалося споживання матеріальних ресурсів. У класичній функціональній ієрархії керівники можуть прагнути розширювати штат і бюджет підрозділу. Наслідками стають зростання невиробничих витрат та погіршення якості продукції. До переваг підходу належать ефективність спеціалізованих підрозділів, взаємозамінність працівників у їх межах та можливість швидко реагувати на зміни умов господарювання. Взаємозамінність підтримує якість виконання робіт і результативність діяльності. Зіставлення переваг та обмежень розглянутих методів дозволяє запропонувати спільне використання критеріального, процесно-орієнтованого й функціонального підходів [31]. Їх поєднання має забезпечувати оцінку результатів, організацію перебігу процесів та розподіл відповідальності за функціональними напрямками. Поєднання зазначених підходів створює методичну основу єдиної концептуальної моделі управління фінансовою безпекою в системі економічної безпеки підприємства. Запропоновану модель, яка узгоджує критерії оцінювання, процеси та функції управління, наведено на рисунку 3.5.

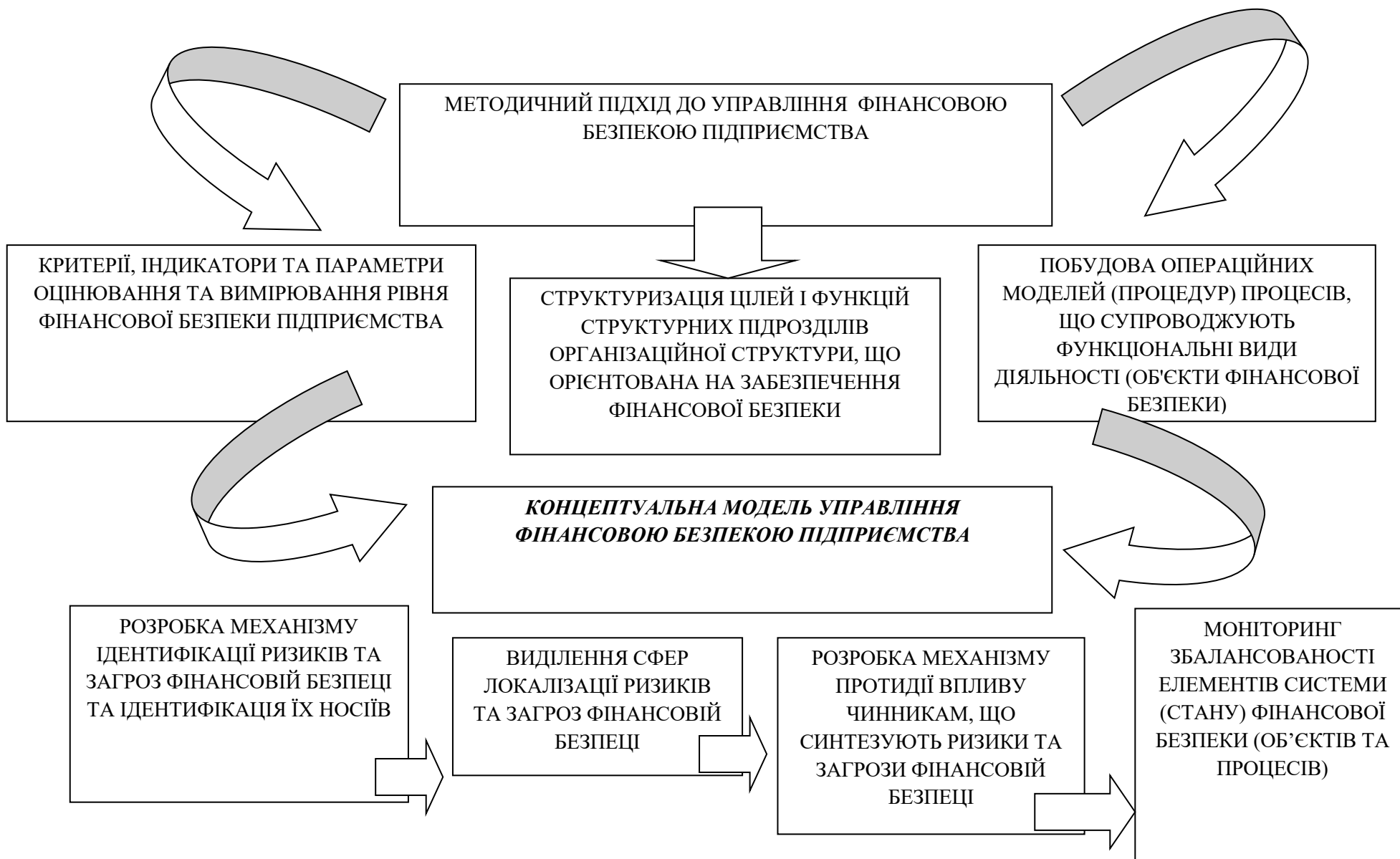

Рисунок 3.5– Концептуальна модель управління фінансовою безпекою підприємства

Фінансова безпека суб'єкта підприємництва може відповідати різним станам, тому значення критеріїв змінюються в певних допустимих межах. Критеріями зазвичай називають характеристики, які підлягають безпосередньому вимірюванню.

Індикатори використовують, коли ознака визначається опосередковано або якісно. Оптимальним значенням індикатора є інтервал, у якому формуються найсприятливіші умови функціонування фінансів об'єкта. Порогові значення встановлюють кількісні межі, порушення яких пов'язане з несприятливими тенденціями у фінансовій сфері та економіці країни. У роботі розмежовано три рівні порогових значень індикаторів фінансової безпеки:

- відхилення індикаторів від бажаних значень, які потребують управлінських рішень для їх усунення;
- вихід за граничні значення, що спричиняє загрозливі процеси у фінансовій сфері та може бути пов'язаний із нормативними актами, управлінськими рішеннями або змінами цін на сировину;
- досягнення меж, які свідчать про незворотні явища у фінансовій сфері об'єкта.

До поширених індикаторів фінансової безпеки належать частка дебіторської заборгованості в майні, загальна ліквідність і співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості. Використовуються також оборотність власного капіталу й коштів, рентабельність сукупного та власного капіталу, рентабельність реалізованої продукції. Разом вони характеризують ресурси, розрахунки та результати діяльності підприємства.

Стан фінансової безпеки характеризує захищеність фінансів підприємства за певних обставин. Він змінюється під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, тому його не можна вважати постійною властивістю. Підтримання досягнутого рівня потребує спостереження за умовами діяльності й своєчасного перегляду управлінських рішень.

3.3 Приоритетні напрямки зміцнення фінансової безпеки на підприємстві

У досліджуваний період вагонобудівна галузь України працювала в складних умовах. Кількість вагонобудівних і вагоноремонтних заводів скоротилася з 12 у 2019 році до 7 у 2020 році. Серед підприємств із найбільшими обсягами робіт у матеріалах роботи названо ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод», ПрАТ «Дніпровагонмаш» і ТОВ «Дослідно-механічний завод Карпати». Воєнні умови додатково ускладнили роботу вагонобудування та української промисловості загалом. Попри це підприємства продовжують діяльність, зберігають робочі місця, освоюють нові виробничі напрями й беруть участь у зміцненні обороноздатності держави. Одним із чинників завантаження потужностей може бути підвищення вимог до своєчасності та якості ремонту вагонів і дотримання нормативних документів. Повніше використання виробничого потенціалу пов'язується з будівництвом нових вагонів, зокрема інноваційних моделей.

Представники заводів наголошують на потребі державної підтримки та пропонують варіанти її реалізації. У матеріалах роботи зазначено, що 28 грудня 2021 року Міністерство юстиції України зареєструвало наказ Міністерства інфраструктури України №647, пов'язаний із програмою оновлення парку вантажних вагонів у 2022-2031 роках. Частку відповідних видів рухомого складу наведено на рівні близько 65% загального вантажного парку. Очікувані результати програми стосуються завантаження вагонобудівних і машинобудівних підприємств, створення робочих місць та підтримання попиту в суміжних галузях, передусім металургії. Розширення виробництва також пов'язується з додатковими надходженнями до бюджету.

Протидія ендогенним та екзогенним загрозам становить частину загальної роботи зі зміцнення фінансової безпеки ПрАТ «Дніпровагонмаш». Послідовність виявлення загроз, оцінювання їх впливу та підготовки заходів реагування відображено в механізмі на рисунку 3.6.

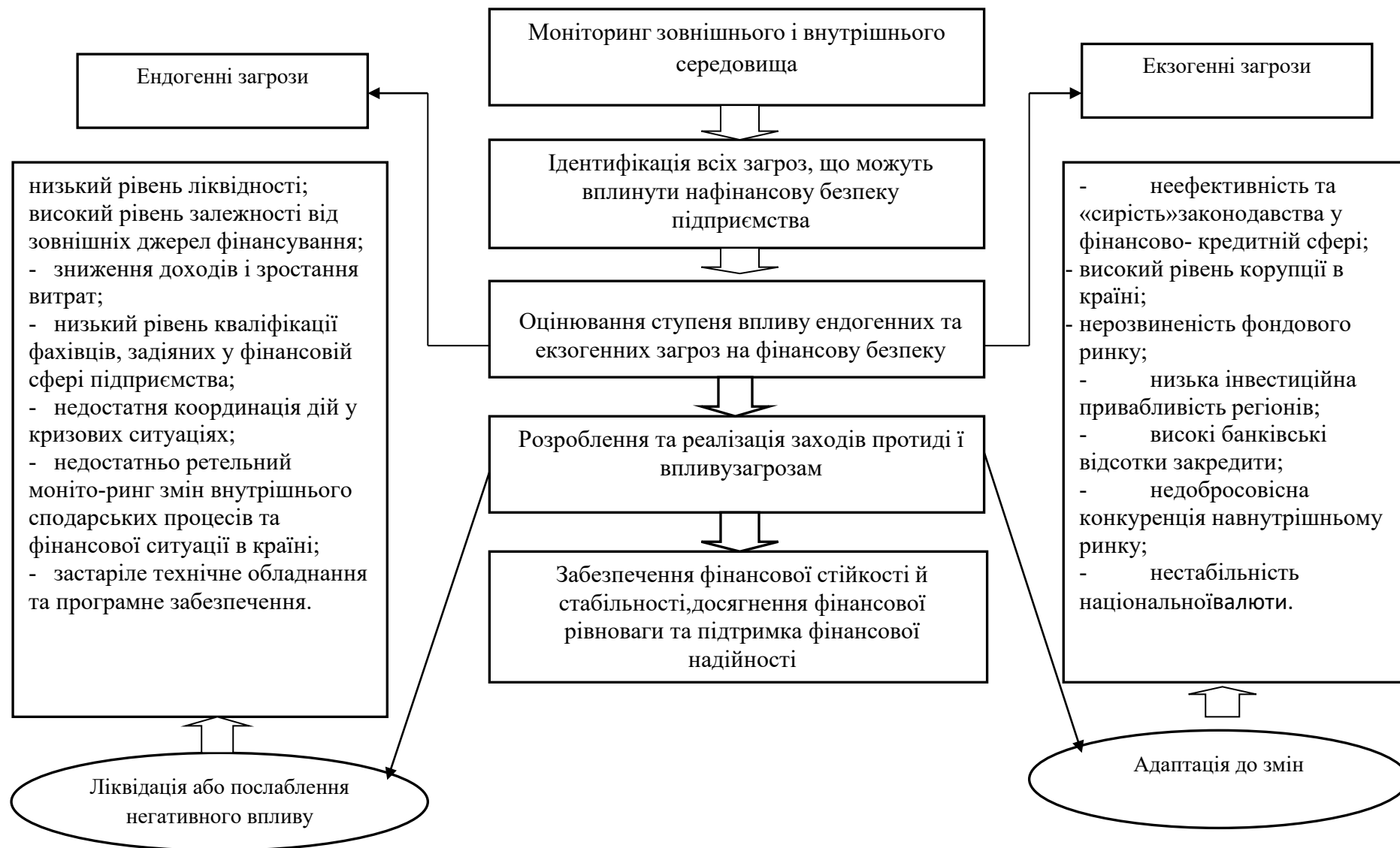

Рисунок 3.6 – Механізм протидії впливу загроз на фінансову безпеку

Стратегія протидії фінансовим загрозам ПрАТ «Дніпровагонмаш» має враховувати пріоритети розвитку підприємства. При її формуванні оцінюються наявні ресурси та можливості залучення додаткових коштів до фінансової системи. Вибір інструментів стабілізації залежить від характеру загроз і умов, у яких здійснюється господарська діяльність. Метою стратегії є визначення подальших напрямів розвитку товариства, захист його майна та інших інтересів, підтримання конкурентоспроможності. Вона також передбачає контроль внутрішніх і зовнішніх чинників, які можуть спричинити фінансові порушення. Розроблення стратегії повинно спиратися на положення наукової теорії безпеки, щоб пов'язати обрані цілі з практичними заходами. Для успішної реалізації необхідно визначити очікувані результати, перелік дій і сферу відповідальності виконавців. На цьому етапі уточнюються такі питання:

- мета забезпечення фінансової безпеки підприємства;
- дії, необхідні для досягнення визначеної мети;
- завдання, які потрібно виконати для реалізації поставлених цілей;
- основні функції системи фінансової безпеки підприємства;
- коло питань діяльності, охоплених обраною стратегією.

До основних цілей стратегії забезпечення та управління фінансовою безпекою належать:

- своєчасне виявлення внутрішніх і зовнішніх небезпек та загроз і запобігання їх реалізації;
- підтримання захищеності діяльності підприємства.

Практична реалізація визначених цілей потребує узгодженого виконання комплексу завдань. Найважливішими серед них є:

- виявлення та прогнозування реальних і потенційних небезпек та загроз;
- визначення способів запобігання загрозам, послаблення їх дії або усунення наслідків;
- добір сил і засобів, необхідних для забезпечення безпеки підприємства;

- налагодження взаємодії з правоохоронними та контролюючими органами для запобігання правопорушенням проти інтересів підприємства та їх припинення;

- створення власної служби фінансової безпеки, функції якої відповідають характеру виявлених небезпек і загроз.

У наведеному огляді досвіду розвинених країн організація служб фінансової безпеки пов'язується із взаємодією підприємств та спеціалізованих агентств. Для Німеччини описано контрольно-розвідувальні підрозділи, які працюють із приватними охоронними й детективними структурами. Співпраця охоплює отримання оперативно значущої інформації про фірми, їх керівництво, окремих представників і клієнтів. У французькій практиці, згідно з вихідним матеріалом, власники створюють власні системи безпеки або залучають підприємницькі детективно-охоронні агентства. Працівники служб оцінюють ризики інформаційної діяльності та розробляють засоби протидії небезпекам бізнесу. Спільною рисою цих варіантів є використання інформації для попередження загроз і зменшення їх можливого впливу на підприємство.

У джерелі, на яке спирається огляд, японський досвід пояснюється значенням корпоративної лояльності та патерналістських відносин, за яких працівники сприймають компанію як спільну сім'ю. Наведене в ньому твердження про відсутність законів щодо відповідальності за розголошення комерційної таємниці належить до опису цього досвіду в джерелі. Контроль дотримання режиму секретності покладається на кадровий департамент. Працівникам забороняється передавати стороннім конфіденційні відомості, укладати угоди, здатні підірвати довіру клієнтів, та працювати за сумісництвом без дозволу керівництва. Для США в тому самому огляді відзначено поширення програм профілактики й протидії економічним злочинам. Вони передбачають співпрацю правоохоронних органів із державними та приватними охоронними установами й детективними бюро. Окремою характеристикою названо прагнення до безконфліктного вирішення проблем фінансової безпеки. Доступ до конфіденційної інформації організовується через поділ її на блоки з

окремими кодами. Для кожного працівника складається картка-припис із переліком кодів, що визначають дозволений доступ [20].

Підготовка ефективної стратегії фінансової безпеки потребує уваги до потенційних загроз. Їх своєчасне виявлення дозволяє визначати напрями захисту до того, як негативний вплив позначиться на результатах підприємства. У системі фінансового менеджменту така інформація використовується для узгодження заходів реагування та попередження ризиків. Стратегія має бути придатною для виконання в наявних умовах і забезпечувати завчасну підготовку рішень, спрямованих на підтримання діяльності та збереження фінансових інтересів підприємства.

Повний перелік можливих загроз фінансовій безпеці сформувавши складно. Їх склад та інтенсивність залежать від специфіки фінансово-господарської діяльності й характеру зовнішнього середовища. Навіть у межах одного підприємства значення окремих загроз змінюється з часом. Небезпека, вплив якої спочатку був незначним, може посилитися та перейти до групи пріоритетних для підготовки захисних заходів. Інші загрози існують постійно, але за певних умов не спричиняють істотного погіршення фінансового стану. Через це моніторинг повинен охоплювати як появу нових ризиків, так і зміну наслідків уже відомих. Для ПрАТ «Дніпровагонмаш» зазначені обставини ускладнюють відстеження й оцінювання загроз. Проте в межах дослідження можна виділити групи чинників, які мають найбільше значення для захищеності його фінансових інтересів і потребують першочергової уваги під час розроблення стратегії.

До зовнішніх загроз у роботі віднесено недосконалість законодавства у фінансово-кредитній сфері, високий рівень корупції та недостатній розвиток фондового ринку. Фінансові можливості підприємства також обмежують низька інвестиційна привабливість значної частини регіонів і високі банківські відсоткові ставки. Окремими джерелами ризику є недобросовісна конкуренція на внутрішньому ринку та нестабільність національної валюти.

Внутрішні загрози пов'язуються з недостатньою ліквідністю, залежністю від зовнішнього фінансування, скороченням доходів і зростанням витрат. До цієї групи належать також недостатня кваліфікація працівників фінансової сфери та слабка координація дій у кризових ситуаціях. Додаткові ризики виникають через неповний моніторинг внутрішньогосподарських процесів і фінансової ситуації в країні. Застаріле обладнання та програмне забезпечення обмежують можливості своєчасного отримання й опрацювання інформації.

Залежно від характеру виявлених проблем стратегія фінансової безпеки може охоплювати додаткові механізми протидії окремим явищам. Їх добір має враховувати загрози, які найбільше порушують фінансові інтереси підприємства як соціально-економічної системи.

Зміст стратегії конкретизується через функції, які вона має забезпечувати. До основних належать:

- прогнозування й виявлення небезпек і загроз, їх попередження та послаблення;
- захист діяльності підприємства й безпеки його персоналу;
- збереження майна підприємства;
- підтримання сприятливих умов конкурентної діяльності;
- усунення наслідків заподіяної шкоди.

Виконання зазначених функцій потребує дотримання принципів, що узгоджують поточні заходи із довгостроковими завданнями. Стратегія має визначати порядок підтримання фінансової безпеки в обох часових горизонтах.

Принципи формування стратегії розкривають її роль у загальній системі управління підприємством. Вони пов'язують цілі захисту з організацією роботи, ресурсним забезпеченням та оцінюванням результатів. Особливе місце в цій системі посідає фінансова діагностика. Від її результативності та своєчасності інформації залежить здатність підприємства помічати погіршення стану до розвитку кризи. До завдань діагностичної підсистеми належать прогнозування кризових явищ, оцінювання ймовірності банкрутства та

визначення можливих масштабів фінансових порушень. Важливо також з'ясовувати причини, які спричиняють або посилюють кризу. Інформація про проблемні ділянки діяльності має надходити керівництву завчасно й містити оцінку ступеня загрози. На цій основі обирається тип стратегії забезпечення фінансової безпеки та визначаються першочергові заходи. Належна діагностика зменшує ризик несподіваних несприятливих наслідків і дозволяє узгодити управлінську реакцію з характером виявлених порушень.

Запобігання причинам майбутніх фінансових порушень потребує менших організаційних зусиль, ніж подолання банкрутства після їх реалізації.

Зменшення ризику банкрутства вимагає створення належних умов роботи підприємства. Одним із засобів є стратегія зміцнення фінансової безпеки, яка поєднує діагностику, добір фінансових важелів і методів впливу та контроль фінансової діяльності. Її реалізація в межах фінансового менеджменту має підтримувати захищеність від ендегенних і екзогенних ризиків та сприяти ефективності господарювання. Для цього важливо узгоджувати заходи захисту з використанням ресурсів і напрямками розвитку. Прогнозування рівня фінансової безпеки дозволяє переглядати стратегію з урахуванням очікуваних змін. Воно використовується для оцінювання того, як поточні рішення щодо господарської політики можуть вплинути на майбутні результати діяльності. Поєднання прогностичної оцінки й контролю виконання рішень забезпечує інформацію для своєчасного коригування заходів зміцнення фінансової безпеки підприємства.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі магістерської роботи було розглянуто та апробовано іноземний досвід з точки зору ще одного підходу до визначення рівня фінансової безпеки підприємства та своєчасного управління фінансовою

безпекою. За допомогою багатофакторних моделей Е. Альтмана, Р.Ліса було оцінено ймовірність настання банкрутства. Застосування даних моделей є одним із методів оінки фінансової безпеки. Як свідчать результати розрахунку за двофакторною моделлю Е.Альтмана ймовірність банкрутства менша ніж 50%. Хоча п'ятифакторна модель Е.Альтмана має ряд недоліків все ж надає можливість провести аналіз і дати відповідь на питання щодо ймовірності банкрутства. Як свідчать результати , показник рівня загрози банкрутства вище 3, що свідчить про те що підприємство фінансово стійке. Розрахунок ймовірності банкрутства підприємства за моделлю Р.Ліса також підтверджує фінансову стійкість . Таким чином здійснивши розрахунок за трьома моделями підтверджуємо про достатній рівень фінансової безпеки.

Відмічено, що рівень фінансової безпеки не можна оцінювати тільки кількісними вимірюваннями тих чи інших показників, необхідно враховувати також і якісні, а вчасно виявлені загрози надають можливість та час до адаптування або їх ліквідації.

Визначено складові системи управління фінансовою безпекою суб'єкта господарювання, яка поєднує в собі об'єкт фінансової безпеки, процеси , що відбуваються в ході виробничо-господарської діяльності та пов'язані з ними зростання рівня рентабельності, доходності капіталу, прибутковості, удосконалення продукції, зниження витрат, мотивація персоналу, тощо.

Запропоновано методичний підхід, що дозволяє синтезувати підходи до створення концептуальної моделі управління фінансовою безпекою.

З'ясовано, що вагонобудівна галузь до якої відноситься підприємство що досліджується переживає складні часи. І умовою «виживання» в ринковому середовищі є створення і підтримка достатнього рівня фінансової безпеки, а також своєчасного прийняття рішень щодо адаптування до ендегенних, або екзогенних загроз, чи їх ліквідація. Це неможливо здійснити без розробки пріоритетних напрямів щодо зміцнення фінансової безпеки.

Висновки

У дипломній роботі було досліджено теоретичні основи та практичні аспекти управління фінансовою безпекою підприємства. На підставі цього зроблено наступні висновки:

- фінансова безпека в системі економічних категорій має велику кількість підходів щодо визначення сутності поняття. На сьогоднішній день не має єдиного трактування цієї дефініції і в науковій літературі найбільше трактується як складова економічної безпеки підприємства.

Фінансова безпека відображає захищеність абсолютно на всіх рівнях фінансової системи країни, починаючи з держави і закінчуючи громадянами.

Різноманітність підходів щодо трактування поняття «фінансова безпека» дозволили ознайомитись з сутністю визначення та запропонувати уточнення, яке на відміну від існуючих, розглядає фінансову безпеку як синтезований стан захищеності фінансових інтересів підприємства на всіх напрямках і рівнях фінансових відносин від впливу загроз будь-якого характеру, що забезпечує ефективне функціонування підприємства та високий потенціал в майбутньому.

Ідентифікування загроз, використання фінансових ресурсів сутність та послідовність реалізації механізму фінансової безпеки все це є складовими алгоритму організації фінансової безпеки підприємства.

Розкрито внутрішні та зовнішні загрози, що впливають на фінансовий стан підприємств, а отже на стан його фінансової безпеки. Зростання загроз фінансовій безпеці підприємства потребує швидкого реагування та застосування фінансових інструментів її забезпечення.

Класифікація наведених підходів до визначення та оцінювання рівня фінансової безпеки, поєднує в собі декілька складових, а саме це стосується оцінювання рівня фінансової безпеки як складової взагалі економічної безпеки підприємства, як основи визначення стану фінансової діяльності та на підставі інтегрального показника, що характеризує рівень фінансової безпеки суб'єкта

господарювання. В залежності від отриманих значень індикаторів фінансової стійкості виділяють п'ять зон, які відповідно свідчать про п'ять рівнів фінансової безпеки.

У другому розділі дипломної роботи було досліджено рівень фінансової безпеки діяльності ПрАТ «Дніпровагонмаш», що дозволило зробити наступні висновки:

- вартість необоротних активів за період, що підпав під аналіз має тенденцію до зменшення;

- структура активів є ресурсоемною, так як питома вага оборотних активів складає більше 80,0%;

- структура пасивів балансу підприємства свідчить про те, що підприємство залежить від зовнішніх джерел фінансування;

- структура активів за період аналізу стала менш мобільною. Питома вага власних коштів в пасиві балансу зменшилась і це явище можна оцінювати, як негативне;

- розраховане значення показника співвідношення необоротних і оборотних активів знизилося з 0,28 до 0,24 за період, що підпав під аналіз, що свідчить про збільшення виробничого ризику;

- розраховане значення коефіцієнту майна виробничого призначення також свідчить про недостатність показника, так як його рекомендоване значення для промисловості не нижче 0,5, а в нашому випадку коливається від 0,35 до 0,45;

- протягом 2019-2021 рр. ПрАТ «Дніпровагонмаш» не мало проблем з ліквідністю. Поточні активи підприємства перевищували його зобов'язання;

- за період, що підпав під аналіз існує поточна ліквідність. Абсолютні активи мають тенденцію збільшення, що є позитивним явищем;

- фінансова стійкість протягом 2019-2021 рр. є абсолютною і не має погіршення фінансового стану підприємства.

- на протязі 2019–2021 рр. основний коефіцієнт фінансової стійкості - коефіцієнт автономії (фінансової незалежності) був на рівні нормативного рівня ($\geq 50\%$), та має тенденцію до збільшення, що є позитивним явищем;
- коефіцієнт фінансової стійкості досяг нормативного значення ($\geq 0,8$) та також має тенденцію до зростання;
- коефіцієнт маневреності власного капіталу має позитивну тенденцію протягом 2019-2021 рр.
- показники рентабельності коливаються на протязі 2019-2021рр, особливо це стосувалося рентабельності продажу, але що стосується загального плану можна зробити висновок про рентабельний стан підприємства;
- чистий дохід мав тенденцію до збільшення, що є позитивним моментом;
- фінансовий результат від операційної діяльності у 2019 році мав від'ємне значення, а ж у 2020-2021 рр. це був прибуток.

На основі проведених розрахунків індикаторів фінансової безпеки та одержаних результатів у другому розділі перевіримо за допомогою іншого підходу в управлінні фінансовою безпекою. Було застосовано багатофакторні моделі при оцінці ймовірності банкрутства. Отримані результати підтвердили наші розрахунки і підприємство є фінансово стабільним.

Сукупність отриманих теоретико-методичних та практичних результатів ґрунтується на дослідженні сутності та змісту управління фінансовою безпекою підприємства, розкриває його закономірності, що дає можливість стверджувати про розв'язання важливого для підприємств питання удосконалення управління фінансовою безпекою.

Список використаних джерел

- 1 Про основи національної безпеки України»Закон України. Відомості Верховної Ради 2018, №31, ст.241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 10.08.2022)
- 2 Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України. Відомості Верховної Ради 2019, №19, ст.74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 10.08.2022)
- 3 Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 № 436-IV (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата зверення 11.08.2022)
- 4 Александров І. А. Оцінка фінансової безпеки промислового підприємства /І.А. Александров // Наукові праці Донецького державного технічного університету. Донецьк. 2002. № 46. С. 12-19.
- 5 Амосов О. Ю. Фінансова безпека підприємства в сучасних умовах: теоретичний аспект/ О. Ю. Амосов// Проблеми економіки. 2011. № 4. С. 76-80.
- 6 Ареф'єва О.В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О.В. Ареф'єва,Т.Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. 2009. № 1. С. 98 – 103.
- 7 Ареф'єва О.В. Наукові основи формування економічної безпеки підприємств //Недержавна система безпеки підприємства як суб'єкт національної безпеки України. К.: Вид-во Європ. універ-ту, 2001. 480 с.
- 8 Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): моногр. / О. І. Барановський. К.: КНТЕУ, 2004. 759 с.
- 9 Басс Д. Я. Фінансова безпека як складова економічної безпеки України / Д. Я. Басс // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2016. № 3. С. 5-10.

- 10 Бланк І. А. Управління фінансовою безпекою підприємства / І. А. Бланк. К.: Ніка-Центр, Ельга, 2006. 776 с.
- 11 Бердар М.К. Забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва / М. Бердар // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Економіка. 2011. № 124/125. С. 73-76.
- 12 Біломістна І. І. Механізм забезпечення фінансової безпеки промислових підприємств / І. І. Біломістна, В. Є. Хоречко. – Інноваційна економіка. 2012. С. 305–307.
- 13 Бондаренко Є. К. Визначення стану фінансової безпеки підприємств сфери матеріального виробництва/ Є. К. Бондаренко// Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ. 2012. № 2. С. 113-122.
- 14 Василик О. Фінансова безпека: економічна енциклопедія: у 3 т. / О. Василик, С. Мочерний. К.: Вид. центр «Академія», 2002. Т.3. 952 с.
- 15 Гладченко Т.М. Економічна безпека підприємницької діяльності. У кн.: Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук.праць. Вип. 26. К.: ВПЦ “Київський університет”, Інститут міжнародних відносин. 2001. С. 295-299.
- 16 Глийова О.О. Управління фінансовою безпекою підприємства в сучасних умовах/ О.О.Глийова// Молодий вчений №11(75), листопад 2019. С130-133.
- 17 Гомілко Л.П. Оцінка фінансової безпеки підприємства/ Л.П. Гомілко, Т.Ф. Косянчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2006. № 4. Т. 2. С. 46–49.
- 18 Горячева К.С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / Горячева К.С.// Економіст. 2003. №8. С.65-67.
- 19 Донець Л.І. Економічна безпека підприємства / Л.І. Донець, Н.В. Ващенко. К.: Центр учб. літ., 2008. 240 с.
- 20 Delas V, Nosova E. Yafinovich O.(2015). Financial security of enterprises. Procedia Economics and Finance/27.(in Ukr)248-266

- 21 Економіка підприємства: підруч. / М. Г. Грещак, В. М. Колот, А. П. Налівайко та ін ; за заг. ред. С. Ф. Покропивного. 2-ге вид., перероб. та доп. К.: КНЕУ. 2000. 528 с.
- 22 Економічна безпека бізнесу: навч. посіб. / Г. О. Швиданенко, В. М. Кузьомко, Н. І. Норіцина та ін.; за заг. та наук. ред. Г. О. Швиданенко. К. КНЕУ. 2011. 511 с.
- 23 Єпіфанов А. О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ. Монографія / за заг. редакцією д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова, // А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський та ін. Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”. 2009. 295 с.
- 24 Єрмошкіна О.В. Концептуальна модель та механізм управління фінансовими потоками підприємства /О.В. Єрмошкіна // Економічний простір. 2008. № 17. С.182-184.
- 25 Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко. К.: Видавничий центр КНТЕУ. 2001. 310 с.
- 26 Журавка О.С., Бондаренко Є.К. Теоретичні аспекти формування системи фінансової безпеки підприємства / О.С. Журавка, Є.К. Бондаренко // Всеукраїнський науково-виробничий журнал Інноваційна економіка. - 2012. - № 4. С. 234-236.
- 27 Івашко О. Фінансова безпека України в умовах кризових явищ в економіці / О. Івашко // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2015. № 2. С. 61-66.
- 28 Ілляшенко С.Н. Складові економічної безпеки підприємства та підходи до їх оцінки / С.Н. Ілляшенко //Актуальні проблеми економіки. К. 2003. № 3. С. 12-19
- 29 Кім Ю. Г. Проблеми управління фінансовою безпекою підприємства. Вчені записки: зб. наук. праць. 2008. № 18. Т. 4. С. 73-80.

30 Кириченко О.А Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах фінансової кризи / О.А. Кириченко, І.В. Кудря // Інвестиції: практика та досвід. 2009. № 10. С. 22-26.

31 Козак Л.С. Концептуальні та методичні засади формування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства / Л.С. Козак, І.В.Багровецька // Економіка і управління. 2008. №13. С.97-101.

32 Кракос Ю. Підхід до оцінки рівня фінансової складової економічної безпеки підприємства / Ю. Кракос, Н. Серик // Економіка. Фінанси. Право. К. 2006. № 12. С. 7–12.

33 Кудрицька Ж. В. Управління фінансовою безпекою підприємств при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності / Ж. В. Кудрицька, В. В. Здоровцев // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Економіка. 2011. Вип. 10. С. 143-150.

34 Куцик В. І. Фінансова безпека підприємства як самостійний об'єкт управління: проблеми забезпечення/ В. І. Куцик, А. І. Бартиш // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України : зб. наук.-техн. пр. Львів, 2011. Вип. 21.4. С. 250-254.

35 Малик О. В. Концептуальні засади механізму управління фінансовою безпекою підприємства/ О. В. Малик // Економіка: реалії часу: науковий журнал Одеського національного політехнічного університету. 2019. № 4. С. 82–87. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2019/No4/82-87.pdf> (дата звернення 10.09.2022)

36 Малик О. В. Концепція управління фінансовою безпекою підприємства / О. В. Малик // Соціально-економічні напрями розвитку міжнародних відносин у забезпеченні ефектів інтеграції України до ЄС: матеріали XII Міжнар. науково-практ. конференції (м. Хмельницький – м. Львів, 25–27 вересня 2019 р.). Хмельницький: ХНУ, 2019. С. 139–142.

37 Малик О. В. Методологія забезпечення фінансової безпеки підприємств за умов інтеграційних процесів / О. В. Малик // Вісник

Хмельницького національного університету. Економічні науки: науковий журнал. 2012. № 4. Т. 2. С. 224–227.

38 Малик О. В. Показники оцінки фінансової безпеки підприємств: критерії та детермінантні характеристики / О. В. Малик // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки: науковий журнал. 2014. № 5. – Т. 1. С. 263–268.

39 Мартиненко М.М. Стратегічний менеджмент: підручник для студентів вузів / М.М.Мартиненко, І.А. Ігнатієва. К.: Каравела, 2006. 319 с. 106

40 Мартинюк В. П. Фінансова безпека: навч. посіб. / Мартинюк Володимир, Зволяк Ян, Баранецька Ольга. Тернопіль: Вектор.2019. 264 с.

41 Мельник С. І. Управління фінансовою безпекою підприємств: теорія, методологія, практика: монографія / С.І. Мельник. Львів: «Растр-7», 2020. 384 с.

42 Механізми підвищення конкурентного потенціалу промислових підприємств : монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук В. М. Нижника, канд. екон. наук, доц. М. В. Ніколайчука. Хмельницький: ХНУ. 2014. 347 с.

43 Могиліна Л. А. Управління фінансовою безпекою підприємств в умовах економічної нестабільності: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08 / Л. А. Могиліна. Суми, 2019. 24 с.

44 Олексюк Т. В. Стратегія управління фінансовою безпекою підприємств машинобудування: теоретичний аспект / Т. В. Олексюк. – Глобальні та національні проблеми економіки. 2019. Вип. 7. С. 438–442.

45 Орлова В. В. Моделювання механізмів управління фінансовою безпекою підприємства: автореф.дис. канд. екон. наук: 08.00.11 / В. В. Орлова; Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2008. 24 с.

46 Паентелєєв В.П. Теоретичні та практичні основи побудови фінансової безпеки суб'єктів підприємництва /В.П. Пантелєєв, М.Г. Лепілін //Комунальне господарство міст:науково-технічний збірник.2012.№102.С.246-252

- 47 Парфентій Л.А. Управління фінансовою безпекою підприємств в умовах економічної нестабільності. Монографія. Суми, ВВП «Мрія».2019.183с
- 48 Підлужна Н. О. Організація управління економічною безпекою підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 “Економіка організації та управління підприємствами” / Н. О. Підлужна // НАН України. Ін-т економіки пром-сті. Донецьк, 2003. 20 с.
- 49 Пономаренко, О. Е. Теоретичні аспекти фінансової безпеки підприємств / О. Е. Пономаренко // Економіка розвитку. 2010. № 1 (53) С. 77-80.
- 50 Портнова Г. О. Фінансова безпека підприємств: сучасні погляди щодо сутності та оцінки / Г. О. Портнова, В. М. Антоненко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2012. № 1. С. 345–355.
- 51 Правдюк Н.Л., Мулик Т.О., Мулик Я.І. Монографія.Управління фінансовою безпекою підприємств: Обліково-аналітичний аспект.К.:ЦУЛ.2019.224 с.
- 52 Радіонов Ю. Д. Фінансова безпека України: проблеми та шляхи забезпечення / Ю. Д. Радіонов // Економіка та держава. 2015. № 11. С. 55- 59.
- 53 Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур: монографія / Н.Й. Реверчук. Львів: ЛБІ НБУ 2004. 195 с.
- 54 Сабліна Н. В. Формування стратегічних карт у рамках реалізації процесу управління фінансовою безпекою підприємства / Н. В. Сабліна, Т. Б. Кузенко // Бізнес Інформ. 2013. № 4. С. 327-331.
- 55 Сорокіна О.М. Зміст дефініції «фінансова безпека»/ О.М.Сорокіна // Торгівля і ринок України. 2009. Вип.28.Т.3. С.270-274.
- 56 Судакова О. І. Стратегічне управління фінансовою безпекою підприємства / О. І. Судакова // Економічний простір. 2008. № 9. С. 140– 148.
- 57 Сулим М. В. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків / М. В. Сулим, О. С. Пенцак. – Львів : «Новий світ . 2000», 2011. 330 с.
- 58 Сусіденко О. В. Фінансова безпека підприємства: теорія, методи, практика : монографія / О. В. Сусіденко. К. : ЦУЛ, 2019. 128 с.

- 59 Тисячна Ю. С. Комплексна технологія бенчмаркінгу як інструмент забезпечення фінансової безпеки банку / Ю. С.Тисячна, К. М. Азізова, О. М. Рац // Актуальні проблеми економіки. 2015. № 5. С. 427-437.
- 60 Трескунов, О. Б. Теоретичні аспекти фінансової безпеки промислових підприємств/ О. Б. Трескунов // Культура народів Причорномор'я. 2009. № 172. С. 111-115.
- 61 Управління фінансово-економічною безпекою : нав.посібник // О. А. Кириченко, С. М. Лаптев, П. Я. Пригунов, О. І. Захаров та ін. ; за ред. чл.-кор. АПК України, проф. В.С. Сідака. К. : Дорадо-Друк, 2010. 412 с.
- 62 Фінанси підприємств: теоретико-методичне забезпечення формування та відтворення: монографія / І. В. Журавльова, О. М. Ястремська, Л. О. Макаренкова, Т. Б. Кузенко, С. В. Добриньта ін.; за заг. ред. к.е.н., проф. І. В. Журавльової. Харків: Вид. ХНЕУ, 2010. 428 с.
- 63 Фінансова безпека підприємства: навч. посіб. / Т. Б. Кузенко, Л. С. Мартюшева, О. В. Грачов, О. Ю. Литовченко. Харків: Вид. ХНЕУ, 2010. 304 с.
- 64 Фоменко А. В. Фінансова безпека підприємства: адаптація поняття до сучасних умов розвитку економіко-правової держави / А.В.Фоменко // Вісник економіки транспорту і промисловості. 2010. № 29. С. 182-184.
- 65 Хаванова М. С. Види фінансової стратегії підприємства / М. С. Хаванова // Вчені записки університету "КРОК".2014. Вип. 33. С. 223-228.
- 66 Чібісова І.В. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства / І.В. Чібісова, Є.М. Івашина URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2011_31/Chibis.pdf (дата звернення: 15.09.2022)
- 67 Чупіс А.В. Фінансова безпека сільськогосподарських підприємств / А.В. Чупіс // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Фінанси і кредит". 2009. № 2. С.45-49.
- 68 Штангрет А. М. Методичні аспекти забезпечення фінансової безпеки підприємств / А. М. Штангрет // Науковий вісник НЛТУ України. 2013. Вип.23.2. С. 328-335.